

ส่วนที่ 2 โครงการนำร่อง

บทสรุป

1. ขั้ววางแผนโครงการนำร่อง

1.1 ความเป็นมาและวัตถุประสงค์ของโครงการนำร่อง

วัตถุประสงค์ของโครงการนำร่องคือ 1) เพื่อวิเคราะห์และประเมินผล M/P และสะท้อนบทเรียนที่ได้รับจากการดำเนินงาน M/P 2) เพื่อเสริมสร้างขีดความสามารถในการพัฒนาแบบมีส่วนร่วมระหว่างชาวบ้านในชุมชน เจ้าหน้าที่ และหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในพื้นที่ 7 ตำบล 4 จังหวัด โครงการได้ดำเนินงานตั้งแต่เดือนพฤษภาคม พ.ศ. 2549 ถึง มีนาคม พ.ศ. 2550

1.2 พื้นที่โครงการ

พื้นที่โครงการประกอบด้วย ตำบลบ้านใหม่และตำบลแม่กาในจังหวัดพะเยา ตำบลบ่อเหล็กทองและตำบลทุ่งแล้งในจังหวัดแพร่ ตำบลจอมพระและตำบลยมในจังหวัดน่าน และตำบลบ้านดงที่จังหวัดพิษณุโลก

1.3 แผนดำเนินงานโครงการนำร่อง

การศึกษาประกอบด้วย 3 ระยะคือ

1) กระบวนการวางแผนโครงการ

กิจกรรมโครงการนำร่องได้วางแผนร่วมกับแผนพัฒนาชุมชนโดยชาวบ้านเป็นผู้ดำเนินการสำรวจแบบมีส่วนร่วม และจัดทำแผน/องค์ประกอบในร่าง M/P

2) การจัดหากระบวนการในการเรียนรู้

จัดหากิจกรรมที่สำคัญต่อกระบวนการเรียนรู้ เช่น การอบรมเชิงปฏิบัติการ การศึกษาดูงาน การอบรม การประชุมเล็กภายในหมู่บ้านหรือกลุ่มกิจกรรมที่สอดคล้องกับแนวคิดพื้นฐาน โดยชาวบ้านสามารถฝึกปฏิบัติ หลังจากทำการทดลองตามแผนทั้ง 3 ส่วนแล้ว

3) การดำเนินงานร่วมกับองค์กรและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง

โครงการนำร่องดำเนินงานภายใต้ความร่วมมือจากชาวบ้าน, ส.ป.ก./กนท., อบต., หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ร่วมกับทรัพยากรบุคคลท้องถิ่น เช่น องค์กรพัฒนาเอกชน, ศูนย์การเรียนรู้ และอื่นๆ โดยการดำเนินงานแบบมีส่วนร่วมร่วมกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องจำเป็นต้องเริ่มจากการพัฒนากลยุทธ์เพื่อประสานงานกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องได้ดียิ่งขึ้นหลังจากที่ได้แจกแจงบทบาทผู้มีส่วนได้ส่วนเสียอย่างชัดเจนแล้ว

2. การดำเนินงานโครงการนำร่อง

2.1 การดำเนินกิจกรรมในแต่ละพื้นที่โครงการ

จากตาราง พื้นที่ 6 ตำบลจาก 7 ตำบล ดำเนินกิจกรรมมากกว่าที่ได้วางแผนไว้ แต่มีบางกิจกรรมที่วางแผนไว้ แต่ไม่ได้ดำเนินการ

จังหวัด	พะเยา		แพร่		น่าน		พิษณุโลก
ตำบล	บ้านใหม่	แม่กา	บ่อเหล็กทอง	ทุ่งแล้ง	จอมพระ	ยม	บ้านดง
จำนวนกิจกรรม (ตามแผน)	18 (15)	21 (16)	29 (25)	26 (25)	0 (15)	23 (15)	21 (19)

2.2 การติดตามผลและประเมินผลกิจกรรม

ขั้นตอนการติดตามผลและประเมินผลกิจกรรมในโครงการนำร่องได้ดำเนินการผ่านการติดตามผลแบบมีส่วนร่วมโดยสอดคล้องกับแนวทางการติดตามผล การติดตามผลและประเมินผลกิจกรรมดำเนินการโดยการจัดประชุมผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย (ประชุมประจำเดือน, ประชุมทุก 3 เดือน, ประชุมร่วมใน 4 จังหวัด) ซึ่งผู้มีส่วนได้ส่วนเสียประกอบด้วยผู้มีส่วนร่วมโดยตรง (ชุมชน/ชาวบ้าน/เกษตรกรในพื้นที่ปฏิรูป/วิทยากรกระบวนการ/อบต. และอื่นๆ) และหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง (ส.ป.ก.จังหวัด, อบจ., ส.ป.ก. ส่วนกลาง/กนท., องค์กรพัฒนาเอกชน, คณะศีกษา) การประเมินผลระยะกลางและการประเมินผลขั้นสุดท้ายดำเนินการผ่านการอบรมเชิงปฏิบัติการ และเนื่องจากการติดตามผลแบบมีส่วนร่วมถูกนำไปรวมไว้ในส่วนของกระบวนการเรียนรู้ ดังนั้น “การเปลี่ยนแปลง”, “การค้นพบสิ่งใหม่” ที่เกิดจากการดำเนินกิจกรรมของชาวบ้านจะนำมาใช้เป็นดัชนีชี้วัดในการติดตามผลและประเมินผล ในการประเมินผลจะดำเนินการตามวิธีการประเมินผลตนเองโดยเน้นไปที่กระบวนการเรียนรู้และความเปลี่ยนแปลง

3. การวิเคราะห์และประเมินผลกิจกรรมนำร่อง

ชาวบ้านที่ดำเนินกิจกรรมได้ประเมินผลโครงการผ่านการประเมินผลขั้นสุดท้าย โดยแบ่งออกเป็น 4 ระดับ

3.1 การวิเคราะห์กิจกรรมที่ประสบผลสำเร็จในโครงการนำร่อง

จากการสังเกตกิจกรรมที่ได้รับคะแนนสูงจากการจัดอันดับของชาวบ้าน ข้อเสนอแนะที่ได้มีดังนี้

- (1) เสนอว่าปัจจัยสำคัญที่ส่งผลกระทบต่อความสำเร็จกิจกรรมนำร่องคือ ความช่วยเหลือที่ได้รับจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้องมีน้อยเกินไป (ได้รับความช่วยเหลือด้านความรู้มากกว่าวัสดุอุปกรณ์) และผลที่ได้อยู่ในระยะสั้น

- (2) เนื่องจากระยะเวลาในการดำเนินโครงการนำร่องมีอยู่จำกัดคือ 1 ปี ดังนั้น ผลประโยชน์ที่ได้ควรมีความรวดเร็ว
- (3) ในกิจกรรมที่ให้ผลระยะยาวและเป็นประโยชน์ต่อสาธารณะมากกว่าในระดับส่วนบุคคลหรือระดับครัวเรือน เสนอให้ชาวบ้านร่วมกันประชาสัมพันธ์และส่งเสริมให้ชาวบ้านมีส่วนร่วมโดยการขยายพื้นที่กิจกรรม
- (4) นอกจากปัจจัยที่กล่าวมาแล้ว กิจกรรมที่ได้รับการจัดอันดับอยู่ในเกณฑ์ที่ดีจะมีลักษณะเฉพาะเช่น วิธีดำเนินการไม่ยุ่งยาก, มีความเชื่อมโยงกับกิจกรรมอื่นหรือสามารถขยายผลไปยังพื้นที่ใกล้เคียงได้ง่าย กิจกรรมดังกล่าวอาจไม่ใช่ปัจจัยหลักที่จะทำให้โครงการประสบผลสำเร็จ อย่างไรก็ตาม กิจกรรมที่มีลักษณะดังกล่าวกลับประสบผลสำเร็จมากที่สุด

บทเรียนที่ได้รับจากการวิเคราะห์ข้างต้นในการดำเนินการ M/P ระดับกิจกรรมมีดังนี้

- เพื่อเสนอกิจกรรมที่มีศักยภาพให้เป็น “กิจกรรมบุกเบิก”
- ความสำคัญของการขยายพื้นที่กิจกรรมโดยได้รับความร่วมมือจากชาวบ้านในการดำเนินกิจกรรมที่ส่งผลประโยชน์ในระดับสาธารณะ

3.2 ผลสะท้อนจากการวิเคราะห์และบทเรียนที่ได้รับจากกิจกรรมที่จัดอันดับอยู่ในเกณฑ์ต่ำในการประเมินผลของชาวบ้าน

จากการสังเกตกิจกรรมที่มีคะแนนการจัดอันดับอยู่ในเกณฑ์ต่ำ ปัจจัยที่ส่งผลในทางลบที่ได้จากการประเมินผลมีดังนี้

- (1) บางกิจกรรมผลที่ได้ไม่เป็นไปตามที่คาดไว้เนื่องจากขาดโอกาสในการเรียนรู้ที่เหมาะสม
- (2) ปัจจัยในการดำเนินกิจกรรมไม่เพียงพอหรือหาไม่ได้ในชุมชน
- (3) กิจกรรมปฏิบัติและขยายผลได้อย่างจำกัด
- (4) ความเข้าใจไม่ตรงกันและแรงจูงใจที่ต่างกันของผู้มีส่วนร่วม
- (5) สมาชิกในชุมชนไม่ให้ความร่วมมือเนื่องจากทัศนคติในการสนับสนุน

บทเรียนที่ได้รับและผลสะท้อนจากการวิเคราะห์ปัจจัยและพื้นที่ที่ต่อต้านดังกล่าว

- ในขั้นตอนของการจัดทำแผนพัฒนาชุมชนและการคัดเลือกกิจกรรม วัตถุประสงค์และวิธีการดำเนินงาน ควรหารือลงลึกในรายละเอียดระหว่างผู้มีส่วนได้ส่วนเสียเพื่อยืนยันถึงความสอดคล้องระหว่างเป้าหมายในภาพรวมและแนวคิดพื้นฐานของ M/P ในการจัดหาผู้เข้าร่วมในแต่ละกิจกรรม ความสอดคล้องดังกล่าวจะช่วยให้ผู้เข้าร่วมกิจกรรมมีความเข้าใจในกระบวนการของแต่ละกิจกรรมโดยไม่สับสน

- การใช้ประโยชน์จากทรัพยากรบุคคลท้องถิ่นผู้มีความชำนาญและประสบการณ์เพื่อโอกาสในการเรียนรู้ที่มีคุณภาพเป็นสิ่งจำเป็น ทรัพยากรบุคคลท้องถิ่นที่มีอยู่เดิมและทรัพยากรท้องถิ่นที่ได้รับการพัฒนาจากการดำเนินกิจกรรมมาไม่นานจะสามารถทำหน้าที่เป็นศูนย์การเรียนรู้แก่ชาวบ้านได้อย่างมีประสิทธิภาพ
- วิทยากรกระบวนการควรมีข้อมูลของทรัพยากรบุคคลท้องถิ่นอย่างเพียงพอและสามารถร่วมงานกับทรัพยากรบุคคลในท้องถิ่นนั้นๆได้ โดยในการดำเนินงาน M/P ได้เสนอให้ใช้ประโยชน์และพัฒนาทรัพยากรบุคคลในท้องถิ่น โดยมีวิทยากรกระบวนการเป็นผู้ฝึกอบรมและแลกเปลี่ยนความรู้เป็นระยะอย่างเป็นระบบ
- ควรจัดทำรายชื่อและติดตามผลทรัพยากรบุคคลในท้องถิ่นเพื่อนำไปใช้ประโยชน์ในการทำกิจกรรม
- เพื่อหลีกเลี่ยงความเสี่ยงที่เกิดขึ้นจากการไม่ร่วมมือของผู้เข้าร่วม จึงเสนอจัดสรรเงินลงทุนตามความจำเป็นเพื่อลดความเสี่ยงและเสนอให้จัดประชุมเพื่อแลกเปลี่ยนข้อมูลความรู้และสะท้อนผลที่ได้จากโครงการนำร่อง
- ควรจัดหาความช่วยเหลือด้านศีลธรรมจรรยาให้แก่ผู้เข้าร่วมนอกเหนือจากความช่วยเหลือด้านงบประมาณและด้านความรู้

4. การประเมินผลโครงการนำร่องและการตรวจสอบ M/P

4.1 วิธีการในการวิเคราะห์การประเมินผลโครงการนำร่องและการตรวจสอบ M/P

การประเมินผลโครงการนำร่องและการตรวจสอบร่าง M/P จะนำมาวิเคราะห์โดยแบ่งออกเป็น 3 ส่วนหลัก คือ

1) กระบวนการและการประเมินผลแบบมีส่วนร่วม

กระบวนการวางแผนแบบมีส่วนร่วม, กระบวนการเรียนรู้และการฝึกปฏิบัติ จะนำมาประเมินผล และทำการตรวจสอบ “ความมีประสิทธิภาพของแนวคิด”, “วิธีการวางแผน”, และ “วิธีการติดตามผล” ของ M/P และเนื่องจากแนวทางการมีส่วนร่วมได้เสนอให้มีอยู่ในทุกขั้นตอนกระบวนการ ดังนั้น การมีส่วนร่วมเชิงปฏิบัติ, กลไกการมีส่วนร่วม, และผลที่ได้รับจะนำมาประเมินผลด้วย

2) การกำหนดขีดความสามารถของผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย

ในปัจจุบันได้มีการประเมินขีดความสามารถของหน่วยงานที่เกี่ยวข้องซึ่งเป็นผู้สนับสนุนกระบวนการกิจกรรม และทรัพยากรบุคคลท้องถิ่นด้วย และได้ตรวจสอบ “การจัดการด้านการดำเนินงาน”, และ “การจัดตั้งเครือข่าย” ในส่วนของ M/P

3) การประเมินผลที่ได้รับจากการดำเนินกิจกรรม

กิจกรรมจะนำมาประเมินผลใน 5 ลักษณะ (ความสัมพันธ, ความมีประสิทธิภาพ, ประสิทธิภาพ, ผลกระทบ, และความยั่งยืน) โดยตรวจสอบในส่วน “ความมีประสิทธิภาพของแผน/องค์ประกอบ/กิจกรรม” ตามที่ได้ประเมินผลแล้ว

4.2 การประเมินผลกระบวนการและความมีส่วนร่วม

กระบวนการในการดำเนินกิจกรรมนำร่องแบ่งออกเป็น “การสำรวจแบบมีส่วนร่วมและการวางแผน”, “โอกาสในการเรียนรู้และการทดลองย่อย”, และ “การฝึกปฏิบัติและการขยายผล” โดยผลที่ได้จากการวิเคราะห์และการประเมินผลสรุปได้ดังนี้

- “การจัดหาโอกาสในการเรียนรู้” และ “การใช้ประโยชน์จากทรัพยากรบุคคลท้องถิ่น” นับเป็นปัจจัยสำคัญในการทำให้กิจกรรมมีความก้าวหน้าโดยจัดหาความรู้และทักษะที่เหมาะสมกับความต้องการของชาวบ้าน
- กระบวนการเรียนรู้ที่มีความยืดหยุ่นตามสภาพที่เป็นจริงในท้องถิ่นสามารถช่วยส่งเสริมให้ชาวบ้านเกิดความรู้สึกเริ่มสร้างสรรค์และเสริมสร้างขีดความสามารถในการแก้ปัญหา โดยผลที่ได้จะนำไปสู่ “การพึ่งตนเอง”
- การติดตามผลแบบมีส่วนร่วมและการประเมินผลกิจกรรมช่วยเสริมอำนาจในการตัดสินใจให้แก่ชาวบ้าน
- การวางแผนแบบมีส่วนร่วมที่มีความยืดหยุ่นจะช่วยให้ชาวบ้านมีการเริ่มต้นที่ดีและผลที่ได้เป็นไปตามแนวทางที่ยั่งยืน

4.3 การกำหนดขีดความสามารถของผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย

ในการดำเนินโครงการนำร่อง ได้มีการกำหนดขีดความสามารถผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย เช่น ส.ป.ก.ส่วนกลาง, กนท., ส.ป.ก.จังหวัด, หน่วยงานภาครัฐที่เกี่ยวข้องระดับจังหวัด, อบต., กลุ่มทรัพยากรบุคคลท้องถิ่น, และวิทยากรกระบวนการ เพื่อการดำเนินงาน M/P ในอนาคต โดยสรุปได้ดังนี้

- ส.ป.ก.ส่วนกลางอาจเผชิญกับปัญหาทรัพยากรบุคคลท้องถิ่นในกรณีขาดเจ้าหน้าที่ปฏิบัติงานเต็มเวลา ซึ่งจะเป็นปัญหาในการประสานงานกับ ส.ป.ก.จังหวัด, ในการติดตามผล, และจัดสรรงบประมาณ ดังนั้น จึงต้องมีหน่วยพิเศษเพื่อดำเนินงาน M/P โดยมีเจ้าหน้าที่ปฏิบัติเต็มเวลา
- กนท. ควรประสานงานในระดับนโยบายและส่วนกลางเพื่อส่งเสริมการเกษตรแบบยั่งยืน โดยนโยบายปัจจุบันควรมีการจัดตั้ง “ศูนย์การเรียนรู้เพื่อเศรษฐกิจพอเพียง” ในพื้นที่ M/P
- ส.ป.ก.จำเป็นต้องทำการจ้างเจ้าหน้าที่เพื่อปฏิบัติงานเต็มเวลา

- อบต.และ กรมป่าไม้ควรประสานงานกันอย่างต่อเนื่อง
- วิทยากรกระบวนการมีความจำเป็นต่อการดำเนินงาน M/P จึงเสนอให้องค์กรพัฒนาเอกชนทำหน้าที่นี้
- การสร้างเครือข่ายจัดตั้งขึ้นในกลุ่มกิจกรรมและส่วนบุคคลในบางกิจกรรม เครือข่ายมีหน้าที่ในการขยายผลและแลกเปลี่ยนข้อมูลความรู้ โดยคาดหวังว่าโครงการนำร่องจะมีความยั่งยืนได้จากการทำงานของเครือข่าย และเครือข่ายสามารถนำมาใช้ประโยชน์เพื่อทำหน้าที่เป็นทรัพยากรบุคคลในท้องถิ่นเพื่อพัฒนากิจกรรม

4.4 การประเมินผลผลที่ได้รับและการตรวจสอบ M/P

ในการดำเนินโครงการนำร่อง ได้มีการตรวจสอบ ความมีประสิทธิภาพในการเรียนรู้/ทดลอง/การฝึกปฏิบัติ ภายใต้การสนับสนุนจากหน่วยงานภาครัฐ, หน่วยงานที่เกี่ยวข้องและทรัพยากรบุคคลท้องถิ่น, และความสมเหตุสมผลของแผน/องค์ประกอบ/กิจกรรม ซึ่งจัดทำขึ้นเพื่อให้บรรลุเป้าหมาย “การจัดการทรัพยากรธรรมชาติบริเวณพื้นที่ปฏิรูป” และ “ชุมชนมีการพึ่งตนเอง”

1) แผนการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ

แผนการจัดการทรัพยากรธรรมชาติประกอบด้วย 4 แผน ในโครงการนำร่อง ได้มีการวางแผนและดำเนินการในทุกองค์ประกอบ/กิจกรรม ผลที่ได้รับในแต่ละ องค์ประกอบ/กิจกรรม มีความเกี่ยวข้องกับวัตถุประสงค์ของแผน ซึ่งสรุปได้ดังนี้

<p>แผนการใช้ประโยชน์จากผลิตภัณฑ์ป่า (กิจกรรมหลักในโครงการนำร่อง) การเก็บสมุนไพร, พืชที่มีสรรพคุณทางยา) วัตถุประสงค์/ เพื่อการใช้ประโยชน์จากผลิตภัณฑ์ป่าอย่างยั่งยืน, มีการปรับปรุงคุณภาพชีวิต, สร้างจิตสำนึกในการอนุรักษ์</p> <p>จากการเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเกี่ยวกับชนิดและการใช้ประโยชน์จากพืชที่มีสรรพคุณทางยา ชาวบ้านสามารถใช้ประโยชน์จากการเก็บผลิตภัณฑ์ดังกล่าวได้ นอกจากนี้ยังมีการเก็บหน่อไม้และเห็ดกันอย่างแพร่หลาย การจัดหาด้านความรู้ทำหน้าที่ชี้แนะเพื่อให้ได้ผลผลิตอย่างรวดเร็วเท่านั้น แต่การสร้างแนวทางในการลดค่าใช้จ่ายภายในบ้านและการสร้างรายได้เสริมจะช่วยให้เกิดการขยายผลของกิจกรรม จากการสังเกตในกรณีที่บ้านได้จัดเตรียมแปลงเพาะ เห็นได้ว่าชาวบ้านมีจิตสำนึกในการอนุรักษ์โดยตระหนักถึงคุณค่าและมีความตั้งใจในการใช้ประโยชน์ในทางที่ยั่งยืน (เช่น การเพาะกล้าพืชท้องถิ่นโดยชาวบ้านเป็นผู้ริเริ่ม) อย่างไรก็ตาม ถ้าไม่มีการตั้งกฎระเบียบในการใช้อย่างยั่งยืนอาจทำให้เกิดการใช้ประโยชน์เพื่อส่วนตัวได้</p>
<p>การจัดการทรัพยากรป่า (การเสริมสร้างขีดความสามารถให้แก่คณะกรรมการป่าชุมชน, การจัดทำกฎระเบียบ, การสำรวจป่าเพื่อจำแนกชนิดพันธุ์พืช และการเผยแพร่ความรู้) วัตถุประสงค์/ ทรัพยากรป่า รวมทั้งป่าชุมชนมีการจัดการอย่างเหมาะสม</p> <p>ในพื้นที่ป่าชุมชนแต่ละพื้นที่จะมีคณะกรรมการป่าชุมชนอยู่ ป่าชุมชนบางแห่งทำการจดทะเบียนกับกรมป่าไม้แล้ว แต่บางแห่งยังไม่ได้ดำเนินการดังกล่าว</p> <p>ในโครงการนำร่อง การอบรมคณะกรรมการป่าชุมชนเพื่อจัดทำกฎระเบียบโดยชาวบ้าน ดำเนินการจากการฝึกปฏิบัติในพื้นที่อื่น ๆ และกิจกรรมที่เกี่ยวข้อง ในจังหวัดพิษณุโลก การจัดทำแผนปฏิบัติงาน, การจัดสรรงบประมาณ, และการสนับสนุนจาก</p>

<p>สถาบันการศึกษาท้องถิ่นและเครือข่ายภายนอก บรรลุตามเป้าหมาย โดยได้รับการยืนยันจากหน่วยงานภายนอกว่าการดำเนินงานเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพในการขยายผลเพื่อเสริมสร้างขีดความสามารถให้แก่คณะกรรมการป่าชุมชนและประสานงานกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ซึ่งหน่วยงานที่เกี่ยวข้องดังกล่าวมีส่วนช่วยในการจัดการป่าชุมชนให้บรรลุวัตถุประสงค์</p> <p>การสำรวจป่าเพื่อจำแนกชนิดพืชพันธุ์ป่าได้ดำเนินการในทุกพื้นที่ โดยจัดหาโอกาสให้ผู้เข้าร่วมได้ตระหนักถึงความหลากหลายและคุณค่าของพันธุ์พืช ผลที่ได้ ข้อมูลและความรู้จากการสำรวจจะนำไปเผยแพร่โดยชาวบ้านเพื่อสร้างจิตสำนึกในการอนุรักษ์ป่า</p>
<p>แผนการฟื้นฟูป่า (การปลูกป่าทดแทน, การทำแนวกันไฟ, การกำหนดแนวเขตป่าให้ชัดเจน) วัตถุประสงค์/ ป่าในเขตอนุรักษ์มีแนวเขตที่ชัดเจน และบริเวณป่าที่ถูกทำลายได้รับการฟื้นฟู</p> <p>เป็นที่ทราบกันดีว่ากิจกรรมในการป้องกันไฟป่าและการยับยั้งความเสียหายที่เกิดขึ้นในป่าชุมชนสามารถช่วยลดจำนวนไฟป่าลงได้จริง ยิ่งไปกว่านั้น ชาวบ้านยังยืนยันว่าจำนวนสัตว์ป่าและพืชในป่ามีจำนวนมากขึ้น ในกิจกรรมฟื้นฟูป่ามีการดำเนินการโดยมีผู้เข้าร่วมจำนวนมากจากชุมชนต่างๆ และชาวบ้านได้รับความช่วยเหลือจาก ส.ป.ก.ส่วนกลาง และกรมป่าไม้ในการจัดหาเมล็ดพันธุ์ ซึ่งกิจกรรมดังกล่าวสามารถสร้างจิตสำนึกในการอนุรักษ์ได้</p> <p>นอกจากนี้ การกำหนดแนวเขตป่าให้ชัดเจน ผลที่ได้คือมีการบุกรุกพื้นที่ป่าอนุรักษ์น้อยลง และตั้งแต่เริ่มดำเนินการ ชาวบ้านได้ประเมินให้กิจกรรมดังกล่าวได้รับคะแนนในระดับสูง และเสนอให้มีการกำหนดแนวเขตป่าให้ชัดเจนในทุกพื้นที่ อนุรักษ์อีกด้วย</p>
<p>แผนอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ (ดินและน้ำ) (การอนุรักษ์น้ำ, การสร้างอ่างเก็บน้ำขนาดเล็ก/ฝายชะลอน้ำ) วัตถุประสงค์/ เพื่ออนุรักษ์ดินและน้ำในพื้นที่ป่าและพื้นที่เพาะปลูก</p> <p>กิจกรรมการทำปุ๋ยชีวภาพ/ปุ๋ยหมักได้ดำเนินการในพื้นที่ทั้ง 4 จังหวัด เกษตรกรผู้ใช้ประโยชน์จากปุ๋ยธรรมชาติประสบความสำเร็จกับผลที่ได้รับเช่น การลดค่าใช้จ่ายด้านการลงทุนภาคการเกษตร, ผลผลิตมากขึ้นและดินมีประสิทธิภาพมากขึ้น การจัดอันดับกิจกรรมของกิจกรรมนี้อยู่ในระดับคะแนนสูง ในจังหวัดหนึ่ง ผลสำเร็จที่ได้ในขั้นทดลองสามารถนำไปสู่การขยายผลจำนวนเกษตรกรผู้ปฏิบัติกิจกรรมดังกล่าวได้ ในขณะที่เดียวกัน ถ้ากิจกรรมที่เห็นผลในระยะสั้น รวมทั้งการลดต้นทุนทางการเกษตรและการปรับปรุงด้านการผลิตมีการขยายผล ควรส่งเสริมให้เกิดกิจกรรมการลดการพังทลายของดินจากการปรับปรุงดินด้วย เนื่องจากในโครงการนำร่อง กิจกรรมที่นำไปสู่การป้องกันการพังทลายของดินยังไม่มีการดำเนินการ</p> <p>บางส่วนในพื้นที่ป่าอนุรักษ์ ชาวบ้านจำนวนมากได้ร่วมกันสร้างอ่างเก็บน้ำขนาดเล็กโดยได้รับความช่วยเหลือจากทางกรมป่าไม้ กิจกรรมนี้สัมฤทธิ์ผลเนื่องจากเกิดความเปลี่ยนแปลงโดยน้ำมีปริมาณเพิ่มขึ้นในฤดูแล้ง และเกิดผลกระทบต่อความหลากหลายทางชีวภาพในทางที่ดีขึ้น</p>

จากการประเมินผลองค์ประกอบข้างต้น ในแต่ละกิจกรรมได้ดำเนินการเพื่อให้สอดคล้องกับวัตถุประสงค์แม้ในกิจกรรมที่เห็นผลในระยะสั้น ในกิจกรรมการกำหนดแนวเขตป่าให้ชัดเจน โดยทั่วไปแล้วกิจกรรมนี้ควรอยู่ในความรับผิดชอบของหน่วยงานภาครัฐ และในการดำเนินงานต้องอาศัยความร่วมมือและความทุ่มเทของชาวบ้าน แต่เมื่อกิจกรรมเริ่มไปได้ดี กิจกรรมอื่นที่ริเริ่มขึ้นโดยชาวบ้านเกี่ยวกับการจัดการป่าชุมชนจะสามารถดำเนินการในแนวทางที่ยั่งยืนโดยไม่ต้องพึ่งพาความช่วยเหลือจากหน่วยงานภายนอกได้ ความมีประสิทธิภาพของกิจกรรมดังกล่าวจะถูกตรวจสอบด้านการทำหน้าที่นำไปสู่เป้าหมายของการ “อนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ บริเวณพื้นที่ปฏิรูป” ในระยะยาว อย่างไรก็ตาม กิจกรรมในองค์ประกอบของการอนุรักษ์ดิน โดยเฉพาะอย่างยิ่งการส่งเสริมกิจกรรมเพื่อป้องกันการพังทลายของดินยังคงเป็นประเด็นที่ต้องพิจารณากันต่อไป

ส่วนที่ 2 โครงการนำร่อง

สิ่งที่ค้นพบในกระบวนการดำเนินโครงการนำร่อง จะทำหน้าที่สะท้อนกระบวนการขององค์กรประกอบ/กิจกรรม เพื่อบรรลุวัตถุประสงค์ในการดำเนินโครงการในอนาคต โดยสิ่งที่ค้นพบในกระบวนการมีดังนี้

- การตระหนักถึงการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติช่วยให้ชาวบ้านรับรู้ถึงความสำคัญของการใช้ประโยชน์และการจัดการป่าชุมชนอย่างเหมาะสม และค้นพบความเชื่อมโยงระหว่างหัวข้อ การทำการเกษตรและคุณภาพชีวิตเพื่อสร้างแรงจูงใจในการทำกิจกรรม
- การศึกษาดูงานในพื้นที่ที่พัฒนาแล้วและการเรียนรู้จากภูมิปัญญาท้องถิ่นมีประสิทธิภาพในการส่งเสริมการใช้ประโยชน์และการอนุรักษ์ป่าชุมชน
- วัตถุประสงค์ของแต่ละแผนซึ่งให้ผลประโยชน์ในทุกพื้นที่ สามารถดำเนินกิจกรรมในรูปแบบกิจกรรมร่วมที่ดำเนินการโดยชาวบ้าน โดยในกิจกรรมดังกล่าว ชาวบ้านจะได้รับความรู้แล้วความสนุกสนานเนื่องจากมีผู้เข้าร่วมจำนวนมาก และเพื่อบรรลุวัตถุประสงค์ จำเป็นจะต้องดำเนินการกิจกรรมร่วมให้แก่ชาวบ้านร่วมกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องด้วย
- การผสมผสานระหว่างประเพณีดั้งเดิมหรือความเชื่อท้องถิ่นเข้ากับกิจกรรมที่สามารถสร้างจิตสำนึกในการอนุรักษ์จากแบบแผนดั้งเดิมเกี่ยวกับการใช้ประโยชน์และการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติในชีวิตประจำวันและการทำการเกษตร ซึ่งจะทำให้เกิดกิจกรรมร่วมแก่ชาวบ้านได้
- การเสริมสร้างขีดความสามารถแก่คณะกรรมการป่าชุมชนทำให้กิจกรรมที่ชาวบ้านริเริ่มในการอนุรักษ์และจัดการทรัพยากรธรรมชาติมีความยั่งยืนได้ เช่นเดียวกันกับการใช้ประโยชน์จากป่าชุมชน

2) แผนการปรับปรุงคุณภาพชีวิต

แผนนี้ประกอบด้วย 4 แผนและ 8 องค์กรประกอบในโครงการนำร่อง ได้ดำเนินการไปแล้ว 5 องค์กรประกอบ กิจกรรมหลักประกอบด้วย การพึ่งตนเองของเกษตรกรจากการลดหนี้โดยการลดค่าใช้จ่ายในครัวเรือน ส่วนกิจกรรมอื่นเพื่อการปรับปรุงคุณภาพชีวิตในชนบท เช่น ด้านสุขภาพและความเป็นอยู่อย่างปลอดภัย, การสร้างรายได้นอกภาคการเกษตร, และการนำภูมิปัญญาและความรู้ท้องถิ่นกลับมาใช้

ผลที่ได้ในแต่ละ องค์กรประกอบ/กิจกรรม ที่ดำเนินการแล้ว สรุปได้ดังนี้

แผนการปรับปรุงคุณภาพชีวิต

(การทำของใช้ในชีวิตประจำวัน, การทำถ่านไม้, ก๊าซชีวภาพ, ไบโอดีเซล)

วัตถุประสงค์/ เพื่อปรับปรุงคุณภาพชีวิตในครัวเรือนจากการสร้างรายได้เสริมและลดค่าใช้จ่ายในครัวเรือน

การทบทวนค่าใช้จ่ายทำให้ผู้เข้าร่วมกิจกรรมได้ทบทวนกิจกรรมการบริโภคของตน การทำของใช้ในชีวิตประจำวัน เช่น น้ำยาเอนกประสงค์, สบู่ และยาสระผม สามารถช่วยในการลดค่าใช้จ่ายได้ประมาณ 100-200 บาทต่อเดือน

ในด้านการประหยัดพลังงาน ได้ดำเนินการด้านการทดลองทำก๊าซชีวภาพและน้ำมันไบโอดีเซลที่ได้จากมูลหมูขึ้นเพื่อนำมาใช้ในการปรุงอาหาร จากเกษตรกรผู้ดำเนินการกิจกรรมกล่าวว่า การใช้ประโยชน์จากก๊าซชีวภาพช่วยในการลดค่าใช้จ่ายจากการใช้ก๊าซโพรเพนได้ถึง 300 บาทต่อเดือน ในส่วนของน้ำมันไบโอดีเซล พบว่า ต้นทุนในการทำน้ำมันไบโอดีเซลอยู่ที่ 0.5 บาท

<p>ต่อลิตร ในขณะที่น้ำมันดีเซลธรรมดาอยู่ที่ 4.5 บาทต่อลิตร อย่างไรก็ตาม การขยายผลด้านการทำน้ำมันไบโอดีเซลทำได้ยาก เนื่องจากปริมาณของวัตถุดิบ (น้ำมันที่ใช้แล้ว) มีอยู่จำกัด ส่วนกิจกรรมการทำถ่านไม้ไม่ได้ดำเนินการต่อ เนื่องจากปัญหาด้านวัสดุและคุณภาพที่ได้</p> <p>กิจกรรมการสร้างรายได้นอกภาคการเกษตร นอกเหนือจากกิจกรรมที่มีในชุมชนอยู่แล้ว เช่น งานสาน ชาวบ้านไม่ได้เลือกกิจกรรมนี้เนื่องจากความท้าทายด้านการปรับปรุงคุณภาพผลผลิต และการหาโอกาสทางการตลาด โดยสิ่งเหล่านี้ไม่สามารถบรรลุเป้าหมายได้ในระยะสั้น</p>
<p>แผนการพัฒนากองทุน (การจัดตั้งธนาคารชุมชน) วัตถุประสงค์/ เพื่อจัดตั้งธนาคารชุมชน</p> <p>กลุ่มออม เงินทุนกู้ยืมภายใต้นโยบายภาครัฐ เช่น เงินกองทุนหมู่บ้านที่มีอยู่ในทุกพื้นที่โครงการ อย่างไรก็ตาม องค์ประกอบนี้ดำเนินการได้เพียง 1 จังหวัดเท่านั้น แม้จะพยายามเก็บข้อมูลและประชุมอย่างต่อเนื่อง แต่การจัดตั้งธนาคารชุมชนร่วมกับกลุ่มที่มีอยู่กลับทำได้ยาก (ต่อมา นโยบายเกี่ยวกับเงินกองทุนหมู่บ้านซึ่งเป็นนโยบายของรัฐบาลชุดก่อนได้ถูกยกเลิกไป)</p>
<p>แผนปรับปรุงสุขภาพและสวัสดิการ (การตรวจเลือดเพื่อหาสารตกค้างในร่างกาย, หมอชาวบ้าน, การสืบทอดภูมิปัญญาชาวบ้านและวัฒนธรรมพื้นบ้าน) วัตถุประสงค์/ เพื่อปรับปรุงสุขภาพและสวัสดิการของชาวบ้าน</p> <p>ได้ดำเนินกิจกรรมเพื่อตระหนักถึงคุณค่าพืชสมุนไพรที่มีอยู่ในท้องถิ่นและการรักษาแบบพื้นบ้านผ่าน “หมอชาวบ้าน” รวมไปถึงการตรวจเลือดเพื่อหาสารเคมีตกค้างในร่างกาย จากการตระหนักถึงสุขภาพที่ถูกทำลายจากยาฆ่าแมลงโดยแสดงให้เห็นได้จากการตรวจเลือด โดยกิจกรรมก่อนหน้านี้ได้แนะนำให้ใช้ประโยชน์จากทรัพยากรท้องถิ่น (สมุนไพร) ในการรักษาดังกล่าว โดยตลอดกระบวนการ ได้สร้างจิตสำนึกในการทำการเกษตรและผลิตอาหารอย่างปลอดภัยแก่ชาวบ้าน และในขณะเดียวกันได้ใช้ประโยชน์จากภูมิปัญญาหมอชาวบ้านหรือผู้สูงอายุในการนำสมุนไพรมาใช้ในการรักษาโรค</p> <p>“พิธีกรรมการเลี้ยงผีต้นน้ำ” และ “การบวชต้นไม้” เพื่อการอนุรักษ์ป่า ช่วยให้ชาวบ้านมีส่วนร่วมมากขึ้น ซึ่งจะนำไปสู่การสร้างจิตสำนึกในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ ในกรณีนี้แสดงให้เห็นว่า วัฒนธรรมประเพณีหรือความเชื่อท้องถิ่นที่ไม่ได้เกี่ยวข้องกับโครงการนั้น เป็นส่วนสำคัญอย่างยิ่งในการส่งเสริมความร่วมมือของชุมชน</p>
<p>แผนพัฒนาโครงสร้างพื้นฐาน (การจัดเก็บขยะ) วัตถุประสงค์/ เพื่อปรับปรุงสาธารณูปโภคพื้นฐานในพื้นที่ชนบท</p> <p>แม้การกำจัดขยะได้เสนอไว้ในขั้นจัดทำแผนพัฒนาชุมชนโดยชาวบ้านแล้ว แต่กิจกรรมดังกล่าวยังไม่ได้ดำเนินการนอกจากกรณีที่ทำเนิการในส่วนของแผน อบต. ดังนั้นแผนที่เสนอในแผนพัฒนาชุมชนควรนำไปรวมไว้ในแผนของหน่วยงานภาครัฐท้องถิ่นด้วย</p>

จากการสรุปดังกล่าว สามารถยืนยันได้ว่าทุกกิจกรรมจะนำไปสู่การปรับปรุงชีวิตและคุณภาพชีวิตของชาวบ้านโดยตรง ในโครงการนำร่อง ได้ยืนยันถึงผลที่ได้ในระยะสั้นในกิจกรรมต่างๆ ในส่วนของกิจกรรมการทำของใช้ภายในบ้านซึ่งเป็นกิจกรรมที่ชาวบ้านเป็นผู้ริเริ่ม ผลที่ได้และทิศทางในการขยายผลในอนาคตจะได้รับการยืนยันภายในระยะเวลาโครงการ นอกจากนี้ กิจกรรมการสร้างรายได้นอกภาคการเกษตร (ที่ไม่ได้ดำเนินการ) จำเป็นต้องใช้เวลาในการเห็นผล ความสอดคล้องและการปฏิบัติในการดำเนินกิจกรรมดังกล่าวในโครงการนำร่องทำได้เป็นอย่างดี ในส่วนของประกอบ การดำเนินกิจกรรมโดยชาวบ้านเป็นผู้ริเริ่มฝ่ายเดียวนั้นทำได้ยาก จึงเสนอให้เชื่อมโยงกับแผนของทางหน่วยงานภาครัฐ อย่างไรก็ตาม ควรระวังเรื่องความสอดคล้องของแผนและนโยบายภาครัฐด้วย ดังที่กล่าวข้างต้น แม้ผลที่ได้จากกิจกรรมชาวบ้านภายใต้กรอบ M/P มีอยู่จำกัด แต่

ส่วนที่ 2 โครงการนำร่อง

กิจกรรมดังกล่าวสามารถขยายผลเพื่อบรรลุวัตถุประสงค์การพึ่งตนเองได้โดยการดำเนินกิจกรรมอย่างต่อเนื่อง

หัวข้อต่อไปนี้ได้จากกระบวนการดำเนินโครงการนำร่อง เป็นสิ่งจำเป็นในการสะท้อนถึงกระบวนการกิจกรรม M/P

- เพื่อบรรลุวัตถุประสงค์ในการลดค่าใช้จ่ายภายในบ้าน กิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการลดค่าใช้จ่ายภายในบ้านโดยเห็นผลในระยะสั้น เช่น การทำของใช้ภายในบ้าน เป็นกิจกรรมที่มีประสิทธิภาพและสร้างแรงจูงใจให้แก่กลุ่มแม่บ้านได้ง่าย
- บัณฑิตหลักเพื่อความต่อเนื่องและการขยายผลกิจกรรมคือ ให้กลุ่มแม่บ้านมีบทบาทสำคัญในการปรับปรุงความเป็นอยู่และคุณภาพชีวิต และค้นพบความสุขจากการทำงานร่วมกัน
- แม้ว่ากิจกรรมการทำก๊าซชีวภาพและการทำน้ำมันไบโอดีเซลจำเป็นต้องใช้วัสดุในการผลิต แต่ชาวบ้านสามารถเรียนรู้จากการทดลองและฝึกปฏิบัติได้อย่างเพียงพอ แม้แต่การสร้างสาธารณูปโภคพื้นฐานในชนบท ชาวบ้านสามารถช่วยกันสร้างอ่างเก็บน้ำขนาดเล็กเพื่อพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานด้วยตนเองได้
- กิจกรรมเพื่อการใช้ประโยชน์จากภูมิปัญญาท้องถิ่นหรือหมอชาวบ้านมีประสิทธิภาพในการดูแลสุขภาพ
- การตระหนักถึงผลกระทบจากการใช้สารเคมีโดยการตรวจหาสารเคมีตกค้างในเลือดสามารถสร้างโอกาสแก่เกษตรกรในการเริ่มหันมาให้ความสนใจในการผลิตอาหารอย่างปลอดภัยปราศจากสารเคมี และการทำการเกษตรแบบอินทรีย์

3) แผนการพัฒนาการเกษตรอย่างยั่งยืน

ในแผนนี้ประกอบด้วย 5 แผน 11 องค์ประกอบ โดยดำเนินการไป 7 องค์ประกอบในโครงการนำร่อง

กิจกรรมหลักในส่วนนี้เกี่ยวข้องกับการสร้างความมั่นคงหรือเพิ่มขึ้นของรายได้จากการเกษตรจากการพึ่งตนเองในการแก้ไขปัญหา เช่น ต้นทุนทางการเกษตรสูง (ปุ๋ยและยาฆ่าแมลง), ความจำเป็นในการสร้างความมั่นคงให้แก่รายได้จากการปลูกพืชหลากหลายชนิด, และการพึ่งทลายของดินจากการปลูกพืชชนิดเดียว ปัญหาดังกล่าวทำให้กิจกรรม เช่น การลดต้นทุนทางการเกษตรและการให้อาหารสัตว์, การแนะนำการทำเกษตรแบบผสมผสาน, และการปรับปรุงดินโดยการใช้ปุ๋ยชีวภาพจากน้ำหมักชีวภาพเกิดขึ้น โดยผลที่ได้จากองค์ประกอบ/กิจกรรมสอดคล้องกับวัตถุประสงค์ของแผน สรุปได้ดังนี้

แผนพัฒนาด้านการเกษตร

(พืชผักสวนครัว, การเพาะเห็ดเพื่อบริโภคในครัวเรือน, แนะนำการปลูกพืชหลากหลายชนิด, การเกษตรแบบใช้สารเคมีน้อยลง, การเกษตรผสมผสาน และเทคนิคการทำเกษตรเพื่อปกป้องดิน)

วัตถุประสงค์/ เพื่อเพิ่มผลผลิตทางการเกษตรโดยการขยายผลวิธีการเกษตรโดยการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรท้องถิ่น

จากการใช้ประโยชน์จากปุ๋ยชีวภาพ (IMO) และการใช้ยาฆ่าแมลงจากธรรมชาติในพื้นที่นาและแปลงผัก ทำให้สามารถลดต้นทุนการผลิตได้ถึง 4,000 บาท โดยที่รายได้เพิ่มขึ้นถึง 22,000 บาท เนื่องจากผลิตผลมีการพัฒนา อย่างไรก็ตาม กิจกรรมนี้

<p>เห็นผลในระดับพอเพียงเท่านั้น ได้มีการแนะนำการเกษตรแบบผสมผสานในการทดลองโดยเกษตรกร 20 คนจากแต่ละจังหวัดในพื้นที่ 3 จังหวัด (จังหวัดน่านไม่ได้เข้าร่วม) โดยได้แนะนำการเกษตรโดยปลูกพืชหลายชนิด ในโครงการนำร่อง ส่วนใหญ่กิจกรรมดังกล่าวดำเนินการในพื้นที่การเกษตรบริเวณรอบบ้านและบริเวณที่ใช้เลี้ยงสัตว์ และชาวบ้านยืนยันถึงผลที่เกิดจากกิจกรรม เช่น อาหารปลอดภัย และการลดค่าใช้จ่ายภายในบ้าน นอกจากนี้ส่วนของแรงงานก็เพิ่มขึ้นเช่นเดียวกัน</p>
<p>แผนพัฒนาการเลี้ยงสัตว์ (การเลี้ยงปลา, การเลี้ยงกบ, การเลี้ยงหมู, การเลี้ยงไก่ชน, การเลี้ยงวัว, และการผลิตอาหารสัตว์) วัตถุประสงค์: เพื่อส่งเสริมการเลี้ยงสัตว์จากการปรับปรุงวิธีการให้อาหารสัตว์และการผลิตอาหารสัตว์</p> <p>ในการให้อาหารสัตว์ขนาดกลางหรือขนาดใหญ่ กิจกรรม เช่น การปรับเปลี่ยนจากการซื้ออาหารสัตว์มาเป็นการผลิตอาหารสัตว์ด้วยตนเอง, การลดกลิ่นเหม็นที่เกิดจากสัตว์, และการทำปุ๋ยชีวภาพ (IMO) เพื่อลดค่าใช้จ่าย ได้ดำเนินการในชั้นทดลองโดยเกษตรกรผู้เลี้ยงสัตว์ นอกจากการลดค่าใช้จ่ายแล้ว ชาวบ้านได้ยืนยันถึงประสิทธิภาพในบรรเทาผลกระทบที่เกิดจากปัจจัยภายนอกจากการลดต้นทุนในการผลิตไม่ว่าจะเป็นจาก น้ำมันไบโอดีเซล, ปุ๋ยชีวภาพ, กระบวนการแปรรูป, และการขายผลิตภัณฑ์สัตว์</p> <p>นอกจากนี้ กิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการเลี้ยงสัตว์ขนาดเล็ก(ปลา, กบ, ไก่ และอื่นๆ) ได้ดำเนินการในระดับพอเพียง อย่างไรก็ตาม การแนะนำเทคนิควิธีการต่างๆในการเลี้ยงไก่ที่จังหวัดน่านส่งผลให้เกิดรายได้เสริมจากการขายไข่ไก่ในพื้นที่ ส่วนจังหวัดพะเยา กิจกรรมการเลี้ยงกบให้ผลเกินคาดเนื่องจากกบมีราคาสูง ดังนั้น เห็นได้ชัดว่ารายได้เสริมของเกษตรกรเป็นปัจจัยสำคัญในการกระตุ้นให้ชาวบ้านทำกิจกรรมมากขึ้น</p> <p>ในจังหวัดพิษณุโลก การเลี้ยงสัตว์จากการให้สัตว์หาอาหารกินเองในพื้นที่ป่ายังคงมีอยู่ในบางพื้นที่เนื่องจากทำมาเป็นเวลานาน ดังนั้น การปลูกทุ่งหญ้าเพื่อใช้เลี้ยงสัตว์จะช่วยป้องกันปัญหาการบุกรุกป่าได้</p>
<p>แผนการแปรรูปผลิตภัณฑ์ทางการเกษตร (การแปรรูปผักและผลไม้, หน่อไม้, สมุนไพร, น้ำปลา) วัตถุประสงค์: เพื่อแปรรูปผลิตภัณฑ์ทางการเกษตรและจำหน่าย</p> <p>แม้การแปรรูปหน่อไม้จะมีขึ้นเพื่อจำหน่ายในท้องตลาด แต่กิจกรรมนี้ถูกยกเลิกในทุกจังหวัดเนื่องจากกรณีที่อาหารเป็นพิษจากหน่อไม้ในพื้นที่อื่น</p> <p>กิจกรรมในองค์กรประกอบนี้เช่นการทำน้ำหมักผลไม้และการทำน้ำปลาในจังหวัดพะเยา และการทำไส้กรอกในจังหวัดแพร่ ดำเนินการโดยกลุ่มแม่บ้าน โดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อบริโภคในครัวเรือนหรือในระดับชุมชน โดยไม่ได้หวังจะทำเพื่อเป็นรายได้เสริม อย่างไรก็ตาม กิจกรรมเหล่านี้เป็นที่นิยมในหมู่ผู้เข้าร่วมเพราะนอกจากอาหารที่ได้จะมีความปลอดภัยแล้ว ยังช่วยลดค่าใช้จ่ายภายในบ้านได้อีกด้วย ในจังหวัดแพร่ มาตรการในการลดราคาเนื้อหมูลง กลุ่มเกษตรกรจะทำการแล่หมูด้วยตนเองและจำหน่ายภายในชุมชน</p>
<p>แผนการตลาด (ตลาดชุมชน, การปรับปรุงการตลาดฟริก) วัตถุประสงค์: เพื่อปรับปรุงด้านการจำหน่ายผลิตภัณฑ์ทางการเกษตรและลดช่องว่างทางการตลาด</p> <p>แม้ว่ากิจกรรมดังกล่าวได้มีการวางแผนไว้ในจังหวัดแพร่และน่าน กิจกรรมดังกล่าวกลับไม่ได้ดำเนินการแต่อย่างใด กิจกรรมการปรับปรุงตลาดฟริกก็ไม่ได้ดำเนินการเช่นเดียวกันเนื่องจากราคาฟริกค่อนข้างสูง</p>

แม้กิจกรรมเหล่านี้สามารถสร้างความมั่นคงแก่รายได้จากรายได้เสริมด้านต่างๆและรายได้ในอนาคต แต่ผลที่ได้จากบางกิจกรรมกลับไม่สามารถเห็นผลได้ภายในระยะสั้นเนื่องจากกิจกรรมเหล่านั้นยังคงอยู่ในขั้นปรับปรุงกิจกรรมทางการเกษตรที่มีอยู่และให้ผลผลิตเพื่อบริโภคระดับครัวเรือน/ชุมชนเท่านั้น โดยเฉพาะอย่างยิ่ง การป้องกันการพังทลายของดิน ซึ่งเป็นไปได้ยากที่จะตรวจสอบผลกระทบที่มีต่อดินในพื้นที่เพาะปลูกพืชเศรษฐกิจ เช่น ข้าวโพด ที่ประสบกับปัญหาการพังทลายของดิน เนื่องจากมีข้อจำกัดด้านเวลาและงบประมาณประกอบกับ

ชาวบ้านไม่กล้าเสี่ยง อย่างไรก็ตาม องค์กรประกอบ/กิจกรรม ที่ได้ดำเนินการเป็นข้อพิสูจน์ให้เห็นว่า การปรับปรุงผลิตผลและคุณภาพของผลผลิตทางการเกษตร, การลดต้นทุนการผลิตสามารถทำได้ในเวลาเดียวกันจากการใช้ประโยชน์จากวัสดุที่หาได้ในท้องถิ่นโดยไม่ต้องซื้อมาจากภายนอก และในปัจจุบันจะเห็นได้ว่าการขยายผลกิจกรรมดังกล่าวนำไปสู่แนวทางการทำการเกษตรแบบยั่งยืนและการบรรลุวัตถุประสงค์ เช่น การปรับปรุงคุณภาพชีวิตในชนบท/ครัวเรือนจากการทำการเกษตรแบบยั่งยืน

หัวข้อต่อไปนี้ได้จากกระบวนการดำเนินโครงการนำร่อง เป็นสิ่งจำเป็นในการสะท้อนถึงกระบวนการกิจกรรม M/P

- การใช้ประโยชน์จากเกษตรกรกรก้าวหน้าในการทำหน้าที่เป็นศูนย์การเรียนรู้มีส่วนช่วยให้กระบวนการเรียนรู้ของเกษตรกรมีประสิทธิภาพมากขึ้น และช่วยให้เกิดการทดลองและฝึกปฏิบัติจากความรู้อื่นๆที่เกิดขึ้น
- เกิดการปรับปรุงผลิตผลและคุณภาพจากการผลิตทางการเกษตร และสามารถลดต้นทุนการผลิตได้ในเวลาเดียวกัน จากการทำการเกษตรโดยใช้วัสดุที่หาได้ในท้องถิ่น
- การทำการเกษตรแบบผสมผสานและการปลูกพืชผักสวนครัวช่วยให้ลดค่าใช้จ่ายภายในบ้านและผลิตอาหารได้อย่างปลอดภัย นอกจากนี้ การจำหน่ายผลิตภัณฑ์นอกเหนือจากการใช้บริโภคแล้ว จะช่วยให้เกิดรายได้เสริม ซึ่งเป็นปัจจัยช่วยกระตุ้นให้ชาวบ้านมีแรงจูงใจในการดำเนินกิจกรรมดังกล่าวอย่างต่อเนื่อง
- ในช่วงสั้นๆของการดำเนินโครงการนำร่อง (ประมาณ 1 ปี) ไม่ได้มีการแนะนำการทำการเกษตรแบบผสมผสาน รวมถึงกิจกรรมการพัฒนาตลาดชุมชน แต่เพื่อให้กิจกรรมดังกล่าวมีการทดลองและฝึกปฏิบัติขึ้น ควรให้ความช่วยเหลือในกระบวนการเรียนรู้ เช่น การศึกษาดูงาน และศูนย์การเรียนรู้ เป็นต้น

4) ความท้าทายในการรับรองความยั่งยืนของกิจกรรม

จากกระบวนการของการตรวจสอบองค์กรประกอบ/กิจกรรม หัวข้อต่อไปนี้เป็นความท้าทายในการรับรองถึงความยั่งยืนของกิจกรรม โดยจะต้องนำมาพิจารณาในชั้นวางแผน/ดำเนินการขององค์กรประกอบ/กิจกรรม

การจัดการทรัพยากรธรรมชาติ

- กิจกรรมการทำแนวเขตป่าให้ชัดเจนเป็นสิ่งจำเป็น แต่ดำเนินการได้ในบางพื้นที่โครงการนำร่องเท่านั้น ดังนั้น จึงจำเป็นต้องรวมกิจกรรมนี้เข้าไว้กับแผนของ กรมป่าไม้, อบต., และ ส.ป.ก. ส่วนกลางในอนาคต
- แม้ว่าการสร้างอ่างเก็บน้ำขนาดเล็กในพื้นที่ป่าอนุรักษ์ได้ดำเนินการโดยเจ้าหน้าที่จากทางกรมป่าไม้ ผู้ซึ่งมีความเข้าใจในใจความสำคัญของกิจกรรมดังกล่าวเป็นอย่างดี แต่ในทางกฎหมายไม่

สามารถทำได้ และเพื่อขยายผลกิจกรรมดังกล่าว การแก้ไขกฎระเบียบหรือระบบที่เกี่ยวข้องจึงเป็นสิ่งจำเป็น

- ถ้าไม่มีกฎระเบียบที่เหมาะสม การใช้ประโยชน์จากทรัพยากรในป่าชุมชนอาจทำให้ความเสียหายในพื้นที่ป่าชุมชนได้ ดังนั้น คณะกรรมการป่าชุมชนและผู้มีส่วนได้ส่วนเสียควรมีส่วนในการรับผิดชอบในการติดตามผลการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรป่า
- แม้ว่า กรมป่าไม้ หรือ ส.ป.ก.ส่วนกลาง เป็นผู้เพาะกล้าไม้เพื่อกิจกรรมการฟื้นฟูป่าในโครงการนำร่อง แต่ชาวบ้านเองควรเตรียมการในการเพาะกล้าเพื่อการปลูกป่าทดแทนในอนาคต
- การสร้างและปรับปรุงอ่างเก็บน้ำขนาดเล็ก รวมไปถึงการทำแนวกันไฟ จำเป็นจะต้องดำเนินการทุกปี และควรจัดสรรงบประมาณในการดำเนินกิจกรรมนี้อย่างเหมาะสมด้วย
- วิธีการทำการเกษตรเพื่อป้องกันการพังทลายของดินจำเป็นต้องได้รับความช่วยเหลือจาก กรมพัฒนาที่ดิน, องค์กรพัฒนาเอกชนที่มีประสบการณ์ทางด้านนี้, สถาบันวิจัย, และอื่นๆ

การปรับปรุงคุณภาพชีวิต

- เพื่อเป็นแนวทางในการสร้างรายได้ของชาวบ้าน กิจกรรม เช่น งานฝีมือ, การแปรรูปผลิตภัณฑ์จากป่า, และการทำของใช้ภายในบ้านจึงเกิดขึ้น ดังนั้นจึงควรขยายผลโอกาสทางการตลาดและปรับปรุงคุณภาพผลิตภัณฑ์เพื่อเพิ่มมูลค่าสินค้านำไปสู่การเพิ่มรายได้ของชาวบ้าน
- การลดค่าใช้จ่ายภายในบ้าน ไม่เพียงแต่ลดการสร้างหนี้ แต่ยังสร้างความมั่นคงให้แก่รายได้ทางการเกษตรจากการลดต้นทุนด้านการผลิต ซึ่งนับเป็นผลกระทบในทางที่ดีที่เกิดขึ้นแก่ระบบการเงินในครัวเรือน อย่างไรก็ตาม ชาวบ้านยังต้องชำระหนี้ที่มีอยู่เดิมด้วย ดังนั้น การหารายได้เสริมจึงเป็นสิ่งจำเป็น
- กิจกรรมเพื่อส่งเสริมสุขภาพและการปรับปรุงคุณค่าทางอาหาร รวมทั้งสุขภาพและสวัสดิการ จำเป็นต้องประสานงานกับทางอนามัยในท้องถิ่นและอบต. นอกจากนี้ชาวบ้านควรสืบทอดภูมิปัญญาชาวบ้าน เช่น การรักษาแพทย์แผนโบราณ โดย หมอชาวบ้าน (เช่นการใช้ประโยชน์จากพืชสมุนไพร)

การพัฒนาการเกษตรอย่างยั่งยืน

- เนื่องจากกิจกรรมในแผนนี้มักมีความเสี่ยง จำนวนเกษตรกรผู้เข้าร่วมกระบวนการเรียนรู้และทดลองจึงมีอยู่จำกัด การขยายผลกิจกรรมก็ใช้เวลานาน แต่การทดลองโดยความช่วยเหลือจากเกษตรกรผู้มีความชำนาญในด้านนี้เป็นปัจจัยสำคัญในการเป็นต้นแบบเพื่อให้กิจกรรมประสบความสำเร็จ
- จากประสบการณ์ที่ได้จากการประชุมซึ่งจัดโดยหน่วยงานภาครัฐ ชาวบ้านได้แบ่งกลุ่มกิจกรรมและคาดหวังว่าจะได้รับ วัตถุประสงค์ในการผลิต (วัสดุอุปกรณ์, ลูกปลา, ลูกเจี๊ยบ, และอื่นๆ) จากภายนอกโดยไม่ต้องซื้อ ในกรณีดังกล่าว กิจกรรมจะไม่ก่อให้เกิดความยั่งยืน เนื่องจากขาดจิตสำนึกในการ

- เป็นเจ้าของ เพราะชาวบ้านไม่ยอมทำกิจกรรมนอกจากจะได้รับความช่วยเหลือจากภายนอก
- จากการผลิตผลเพิ่มขึ้น คาดว่าชาวบ้านจะตระหนักถึงการปรับปรุงดินจากการทำปุ๋ยหมักมากขึ้น นอกจากนี้ การแนะนำกิจกรรมเพื่อป้องกันการพังทลายของดินทำได้ยากเนื่องจากชาวบ้านไม่ตระหนักถึงผลเสียต่อดินที่มีอยู่ในปัจจุบัน
 - ชาวบ้านตอบรับวิธีการเฉพาะการผลิตทางการเกษตรเท่านั้น เนื่องจากชาวบ้านไม่สามารถทำความเข้าใจและวิเคราะห์ถึงหัวข้อดังกล่าวในการจัดการทางการเกษตรโดยภาพรวม, ความเชื่อมโยงระหว่างกิจกรรมต่างๆในพื้นที่การเกษตรเดียวกัน, และการนำทรัพยากรกลับมาใช้ใหม่
 - กิจกรรมในแผนการพัฒนาด้านการตลาด ได้เสนอให้เริ่มจากการตลาดชุมชน

5. บทเรียนที่ได้รับจากโครงการนำร่องและผลสะท้อนไปยัง M/P

5.1 กระบวนการและการประเมินผลแบบมีส่วนร่วมและผลสะท้อนไปยัง M/P

1) กระบวนการเรียนรู้ที่ยืดหยุ่น

บทเรียนที่ได้รับ

กิจกรรมการสร้างอ่างเก็บน้ำขนาดเล็กและการทำก๊าซชีวภาพเกิดขึ้นจากการสร้างจิตสำนึกในกระบวนการเรียนรู้และการศึกษาดูงาน พิจารณาจากจิตสำนึกความเป็นเจ้าของและแรงจูงใจ โอกาสในการเรียนรู้ควรออกแบบให้มีความยืดหยุ่นตามสภาพท้องถิ่นในพื้นที่โครงการและความต้องการของชาวบ้าน โอกาสในการเรียนรู้ที่ยืดหยุ่นจะช่วยให้กิจกรรมของชาวบ้านมีประสิทธิภาพซึ่งจะนำไปสู่ความยั่งยืนของกิจกรรมผ่านกระบวนการต่างๆเหล่านี้ ชาวบ้านพึ่งตนเองมากขึ้น

ข้อเสนอแนะ M/P

- ในการดำเนินโครงการ ควรจัดหาโอกาสในการเรียนรู้ตามสภาพท้องถิ่นของพื้นที่โครงการและตามสภาพจิตสำนึกในการพัฒนาของชาวบ้าน กระบวนการกิจกรรมควรออกแบบให้มีความยืดหยุ่นตามความต้องการของชาวบ้าน

2) หัวข้อการคัดเลือกพื้นที่

บทเรียนที่ได้รับ

ไม่มีการดำเนินงานตามแผนกิจกรรม เนื่องจากชาวบ้านและเจ้าหน้าที่ตำบลขาดความเข้าใจในแนวคิดพื้นฐานของโครงการนำร่อง เช่น กระบวนการเรียนรู้, การพึ่งตนเอง, และการผลิตจากทรัพยากรท้องถิ่น บทเรียนที่ได้รับจากประสบการณ์ดังกล่าวเสนอให้มีเจ้าหน้าที่โครงการเพื่ออบรมและอธิบายแนวคิด, แนวทาง, และ

วัตถุประสงค์ของโครงการโดยอ้างอิงจากสถานการณ์จริงให้ชาวบ้านเกิดความเข้าใจ เมื่อทำการคัดเลือกพื้นที่แล้ว สิ่งสำคัญอันดับแรก คือ ชาวบ้านและเจ้าหน้าที่ตำบล มีความเห็นตรงกันในเรื่องแนวคิด และแนวทางตลอดการดำเนินโครงการ

ข้อเสนอแนะ M/P

- เจ้าหน้าที่โครงการภาคสนาม เช่น ส.ป.ก.จังหวัด และผู้ประสานงาน ควรได้รับการอบรมก่อนเริ่มทำการคัดเลือกพื้นที่ หน่วยงานภายนอกจำเป็นต้องให้ความช่วยเหลือและฝึกอบรมให้แก่ ส.ป.ก.จังหวัด และเจ้าหน้าที่ภาคสนามอื่นๆ
- ในกระบวนการคัดเลือกพื้นที่ ต้องมีการฝึกอบรมและการศึกษาดูงาน ทั้งนี้ เพื่อให้เกิดความเข้าใจเกี่ยวกับ M/P (การศึกษาดูงานในพื้นที่โครงการนำร่อง, การแนะนำกิจกรรมนำร่องบันทึกที่เห็นผลได้จริง)

3) การติดตามผลและประเมินผลแบบมีส่วนร่วม

บทเรียนที่ได้รับ

ในการติดตามผลแบบมีส่วนร่วม “การเปลี่ยนแปลงและการค้นพบสิ่งใหม่”, “การได้รับความรู้”, และ “ความสุข” จากกิจกรรมนำมาใช้เป็นตัวชี้วัดและปรับใช้โดยชาวบ้าน โดยต้องอธิบายซ้ำเพื่อให้ชาวบ้านเข้าใจความหมายและความสำคัญของการติดตามผล

ข้อเสนอแนะ M/P

- ชาวบ้านและวิทยากรกระบวนการควรทำความเข้าใจในจุดประสงค์ในการติดตามผลและวิธีการก่อนเริ่มดำเนินกิจกรรม

5.2 การกำหนดขีดความสามารถของผู้มีส่วนได้ส่วนเสียและผลสะท้อนไปยัง M/P

1) การประสานงานกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง

บทเรียนที่ได้รับ

ในการดำเนินงานโครงการนำร่อง ได้สังเกตการณ์การประสานงานกับ กรมป่าไม้, DOF, DOL, และสถาบันการศึกษาในระดับต่างๆจากจังหวัดสู่จังหวัด ส่วนใหญ่โอกาสในการเรียนรู้มีการจัดหาไว้ให้ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ความร่วมมือกับกรมป่าไม้เป็นปัจจัยสำคัญในการอนุรักษ์ป่าในพื้นที่กว้าง แม้ว่ากรมพัฒนาที่ดินไม่ได้

อยู่ภายใต้การควบคุมของ กรมป่าไม้ แต่กรมป่าไม้เองควรตระหนักว่ากิจกรรมการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ พื้นที่ปฏิรูปมีความเชื่อมโยงกับการอนุรักษ์พื้นที่ป่าขนาดใหญ่ เนื่องจากพื้นที่ปฏิรูปมีอาณาเขตติดต่อกับป่าอนุรักษ์และชาวบ้านที่มีวิถีชีวิตแบบพึ่งพาป่า นับว่ามีบทบาทสำคัญในการจัดการและอนุรักษ์ทรัพยากรป่า

ข้อเสนอแนะ M/P

- ควรจัดตั้งระบบประสานงานกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องเพื่อระบบปฏิบัติงาน M/P มีความยั่งยืน ส.ป.ก. ส่วนกลาง/ส.ป.ก. จังหวัดควรจัดหาระบบประสานงานในการประชาสัมพันธ์ M/P เพื่อกระตุ้นให้ชาวบ้านมีส่วนร่วมในการประชุม/ประชุมเชิงปฏิบัติการ, และการสาธิตต่างๆที่เกี่ยวข้องในโครงการนำร่อง

2) หน่วยงานในการดำเนินงาน

บทเรียนที่ได้รับ

ในการดำเนินโครงการ ผู้ประสานงานมีบทบาทสำคัญในการส่งเสริมกระบวนการและประสานงานระหว่างชาวบ้านและผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย ดังนั้น จึงต้องอบรมและเสริมสร้างขีดความสามารถให้แก่วิทยากรกระบวนการในขั้นต้นของการดำเนินงาน M/P เพื่อให้การปฏิบัติการ M/P และผลที่ได้มีประสิทธิภาพ

ส.ป.ก. จังหวัดมีบทบาทสำคัญในการจัดการระบบปฏิบัติการ M/P และการประสานงานกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในระดับจังหวัด และ อบต. อย่างไรก็ตาม ทรัพยากรบุคคลที่มีอยู่ใน ส.ป.ก. จังหวัดอาจกลายเป็นอุปสรรคต่อระบบปฏิบัติการ M/P ในอนาคตเนื่องจากจำนวนบุคลากรที่ดำเนินการด้านการพัฒนาชนบทมีอยู่จำกัด นอกจากนี้ การเปลี่ยนตัวบุคลากรของหน่วยงานภาครัฐบ่อยครั้งอาจส่งผลกระทบต่อระบบปฏิบัติการ M/P ดังนั้น จึงเสนอให้มีเจ้าหน้าที่จากหน่วยงานภาครัฐที่ปฏิบัติงานเต็มเวลาในการดำเนินโครงการ โดยตั้งเป็นหน่วยจัดการโครงการ (PMU) หรือว่าจ้างคณะที่ปรึกษาหรือทรัพยากรบุคคลจากภายนอกมาให้ความช่วยเหลือ ส.ป.ก. จังหวัดอย่างต่อเนื่อง

ข้อเสนอแนะ M/P

- เพื่อให้การดำเนินงาน M/P เป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพและราบรื่น หน่วยงานที่ดำเนินการควรประกอบไปด้วย เจ้าหน้าที่ดำเนินโครงการเต็มเวลา, เช่น หน่วยจัดการโครงการ (PMU)
- เพื่อให้การดำเนินงาน M/P เป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพและราบรื่น ควรจัดสรรวิทยากรกระบวนการเพื่อให้ความช่วยเหลือในการดำเนินงาน
- เจ้าหน้าที่โครงการและวิทยากรกระบวนการ ควรได้รับการอบรมก่อนเริ่มดำเนินโครงการ

3) การเสริมสร้างขีดความสามารถให้แก่ผู้นำเกษตรกร

บทเรียนที่ได้รับ

เพื่อบรรลุถึงเป้าหมายความยั่งยืน ผู้นำเกษตรกร, กลุ่มผู้นำ และเยาวชนผู้มีศักยภาพควรได้รับการอบรมเพื่อเป็นวิทยากรกระบวนการให้กับกิจกรรมในระดับหมู่บ้าน ในการดำเนินโครงการนำร่อง ได้มีการจัดอบรมแก่ผู้นำ แต่ไม่สามารถพัฒนาขีดความสามารถให้แก่กลุ่มคนเหล่านี้ได้อย่างเพียงพอ ในการดำเนินโครงการ M/P ควรอบรมผู้นำเกษตรกร, กลุ่มผู้นำ, และเยาวชนผู้มีศักยภาพเพื่อปฏิบัติงานภาคสนามและเป็นส่วนหนึ่งของหน่วยงานดำเนินโครงการ

ข้อเสนอแนะ M/P

- ในการดำเนินโครงการ M/P ควรจัดการอบรมแก่ผู้ให้ความรู้แก่ผู้นำเกษตรกร, กลุ่มผู้นำ, และเยาวชนผู้มีศักยภาพ บุคคลที่ได้รับการอบรมแล้วจะถูกรวมไว้ในหน่วยงานดำเนินโครงการโดยทำหน้าที่เป็นเจ้าหน้าที่ภาคสนาม

5.3 การประเมินผลผลที่ได้จากกิจกรรมและผลสะท้อนไปยัง M/P

1) การจัดการทรัพยากรธรรมชาติ

บทเรียนที่ได้รับ

เสนอให้มีกิจกรรมร่วมที่ดำเนินการโดยชาวบ้านและชุมชน

เมื่อพิจารณาจากผลที่ได้จากการดำเนินกิจกรรม ได้มีการพิจารณาให้แผนการจัดการทรัพยากรธรรมชาติเป็นกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับสาธารณะซึ่งชาวบ้านสามารถได้ประโยชน์จากแผนนี้ร่วมกัน แม้ว่าแผนการพัฒนาการเกษตรแบบยั่งยืนและแผนการปรับปรุงคุณภาพชีวิตดำเนินการในระดับส่วนบุคคลหรือระดับครัวเรือนเป็นส่วนใหญ่ แต่กิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการจัดการและอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติเสนอให้เป็นกิจกรรมร่วมเพื่อให้ชาวบ้านดำเนินการร่วมกันและได้ประโยชน์ร่วมกัน

กิจกรรมร่วมช่วยสร้างจิตสำนึก

กิจกรรมร่วมจะช่วยสร้างจิตสำนึกที่เกี่ยวข้องกับกิจกรรมทางการเกษตรในชีวิตประจำวันและสามารถขยายผลไปยังชุมชนใกล้เคียงได้ง่าย กล่าวได้ว่ากิจกรรมที่ช่วยสร้างจิตสำนึกในการอนุรักษ์และการจัดการแก่ชาวบ้านจะทำให้ชาวบ้านดำเนินกิจกรรมดังกล่าวได้ง่าย

การประสานงานกับกรมป่าไม้, อบต., ผู้นำกิจกรรม, และชาวบ้านช่วยส่งเสริมกิจกรรมร่วม

ผู้นำอย่างเป็นทางการและไม่เป็นทางการในชุมชนมีหน้าที่ในการประสานงานระหว่างหน่วยงานด้านการบริหาร เช่น ส.ป.ก.จังหวัด, กรมป่าไม้, อบต., และชาวบ้าน โดยเสนอให้ร่วมมือกับกรมป่าไม้และหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในการดำเนินกิจกรรมร่วมในพื้นที่ การกำหนดระยะเวลาและขอบข่ายของการให้ความช่วยเหลือควรวางแผนก่อนเริ่มกิจกรรมจริง โดยเฉพาะอย่างยิ่งในพื้นที่ที่เกิดปัญหาด้านแนวเขตป่า กรมป่าไม้ควรให้ความช่วยเหลือ

การรวมกิจกรรมร่วมเข้าไว้ในแผนของตำบลจะช่วยให้เกิดความยั่งยืนของกิจกรรมได้

กิจกรรม เช่น การสร้างอ่างเก็บน้ำขนาดเล็กและการทำแนวกันไฟ พิจารณาให้เป็นกิจกรรมที่ทำเป็นประจำทุกปี โดยชาวบ้าน กิจกรรมเหล่านี้เสนอให้ดำเนินการอย่างต่อเนื่อง ในโครงการนำร่อง กิจกรรมเหล่านี้ดำเนินการโดยได้รับงบประมาณช่วยเหลือจากตำบลและมีผู้เข้าร่วมจำนวนมาก จากการพิจารณากระบวนการกิจกรรม จึงเสนอให้กิจกรรมร่วมดังกล่าวรวมไว้กับแผนประจำปีของตำบล

ควรสร้างกลไกในการกระตุ้นให้แก่เกษตรกรเพื่อส่งเสริมกิจกรรมการทำการเกษตรเพื่อ ป้องกันการพังทลายของดิน

กิจกรรม “การเกษตรเพื่อป้องกันการพังทลายของดิน” ไม่สามารถเกิดขึ้นได้เนื่องจากชาวบ้านไม่มีแรงจูงใจในการทำกิจกรรม ชาวบ้านอาจลังเลที่จะทำกิจกรรมในแปลงเกษตรของตนเพราะผลที่ได้จากกิจกรรมไม่มีความชัดเจน เพื่อเป็นการส่งเสริมการทำการเกษตรเพื่อป้องกันการพังทลายของดิน ควรสร้างแรงจูงใจในแก่ชาวบ้าน โดยให้ชาวบ้านเกิดความเข้าใจว่ากิจกรรมที่ชาวบ้านทำการอนุรักษ์และจัดการในพื้นที่ตนเองสามารถสร้างประโยชน์แก่ตนเอง กรมพัฒนาที่ดินและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรมีส่วนช่วยในเรื่องนี้และเตรียมออกแบบกิจกรรมให้เข้ากับแรงจูงใจของชาวบ้าน

กิจกรรมร่วมที่เกิดจากจิตสำนึกจะสามารถขยายผลไปยังชุมชนอื่น ๆ ได้ โดยการศึกษาดูงานและเรียนรู้ซ้ำ

กิจกรรมที่มาจากจิตสำนึกสามารถขยายผลไปยังชุมชนอื่นผ่านการเรียนรู้และแลกเปลี่ยนความคิดเห็นกับชุมชนที่ก้าวหน้า

ข้อเสนอแนะ M/P

- กิจกรรมร่วมที่ดำเนินการโดยสมาชิกในชุมชนควรอยู่ในแผนการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ
- ในการดำเนินงาน M/P กิจกรรมเริ่มแรกควรเป็นกิจกรรมที่ช่วยสร้างแรงจูงใจ
- ผู้นำอย่างเป็นทางการและไม่เป็นทางการควรได้รับการอบรมและให้ความรู้เรื่องการดำเนินงาน M/P

- ความต่อเนื่องของกิจกรรมควรรวมอยู่ในแผนประจำปีของตำบล
- ในกิจกรรม “การเกษตรเพื่อป้องกันการพังทลายของดิน” ควรมีการประสานงานกับทางกรมพัฒนาที่ดิน
- โอกาสในการเรียนรู้ที่พบในโครงการนำร่องควรนำมาใช้ประโยชน์ในชั้นดำเนินโครงการ

2) การปรับปรุงคุณภาพชีวิต

บทเรียนที่ได้รับ

กิจกรรมการลดค่าใช้จ่ายสามารถปฏิบัติได้จริง

กิจกรรมการสร้างรายได้เสริมมักมีความไม่แน่นอนในชั้นเริ่มต้น ในโครงการนำร่อง กิจกรรมการลดค่าใช้จ่ายภายในบ้านมีประสิทธิภาพในการปรับปรุงคุณภาพชีวิต และการผลิตของใช้ในชีวิตประจำวัน ในกิจกรรมนี้สามารถปฏิบัติได้จริงและขยายผลสู่พื้นที่อื่นๆได้โดยง่าย

ความสุขในการทำกิจกรรมของชาวบ้านคือปัจจัยสำคัญในการดำเนินกิจกรรมอย่างต่อเนื่อง

ปัจจัยสำคัญในการทำให้กิจกรรมดำเนินไปอย่างต่อเนื่องคือการที่ผู้เข้าร่วมมีความสุขในการทำกิจกรรม ในกรณีของกิจกรรม การทำของใช้ภายในบ้านและการปลูกพืชผักสวนครัว ชาวบ้านมีความสุขและผูกพันกันจากการเรียนรู้และฝึกปฏิบัติ ดังนั้น ความสุขนับเป็นปัจจัยสำคัญในการดำเนินและขยายผลกิจกรรม

ผู้ได้รับการฝึกสามารถเป็นทรัพยากรบุคคลเพื่อการขยายผลกิจกรรมได้

ในการสาธิตกิจกรรมการทำของใช้ภายในบ้านและการผลิตก๊าซชีวภาพ ชาวบ้านที่เข้าร่วมสามารถทำหน้าที่เป็นทรัพยากรบุคคลในการอบรมและประชุมเชิงปฏิบัติการในพื้นที่อื่นๆเพื่อแลกเปลี่ยนประสบการณ์และขยายผลไปยังพื้นที่อื่นๆ

ข้อเสนอแนะ M/P

- ในการดำเนินงาน M/P กิจกรรมเริ่มต้นควรเริ่มจากการลดค่าใช้จ่ายภายในบ้าน
- ในการดำเนินงาน M/P จำเป็นจะต้องจัดประชุมเป็นระยะเพื่อกลุ่มกิจกรรมต่างๆจะได้แลกเปลี่ยนข้อมูลความรู้ซึ่งกันและกัน
- ผู้เข้าร่วมกิจกรรมควรทำหน้าที่เป็นทรัพยากรบุคคลเพื่อขยายผลกิจกรรม

3) การพัฒนาการเกษตรอย่างยั่งยืน

บทเรียนที่ได้รับ

**การเรียนรู้จากตัวอย่างที่คุ้นเคยจำเป็นต่อการสร้างความเข้าใจ, ทดลอง, และฝึกปฏิบัติการทำ
การเกษตรอย่างยั่งยืน**

ชาวบ้านมีความเข้าใจว่าการลดต้นทุนด้านการผลิตโดยใช้ประโยชน์จากวัตถุดิบที่หาได้ในท้องถิ่นมี
ประสิทธิภาพในการสร้างความมั่นคงแก่รายได้ อย่างไรก็ตาม การปรับเปลี่ยนระบบจากการทำการเกษตรระบบ
เดิมจำเป็นจะต้องพึ่งพาทรัพยากรภายนอก เพื่อตระหนักถึงระบบการผลิตทางการเกษตรแบบยั่งยืน
ความคุ้นเคยและตัวอย่างที่ประสบความสำเร็จ และกระบวนการเรียนรู้ในระยะยาวจึงเป็นสิ่งจำเป็น

ระบบการเกษตรอินทรีย์เป็นกิจกรรมเริ่มต้นที่ดีในแผนพัฒนาการเกษตรแบบยั่งยืน

ในโครงการนำร่อง การทำให้ชาวบ้านเข้าใจแนวคิดระบบการผลิตทางการเกษตรแบบยั่งยืนนั้นทำได้ยาก แต่
กิจกรรมการทำการเกษตรอินทรีย์ชาวบ้านเข้าใจและปฏิบัติได้ง่าย ตัวอย่างเช่น การปลูกพืชอินทรีย์ (ข้าวและ
ข้าวโพด) และการผลิตผลิตภัณฑ์นมแบบอินทรีย์ โดยเมื่อนำต้นทุนในการผลิตมาเปรียบเทียบกับการทำ
การเกษตรแบบดั้งเดิม เห็นได้ชัดว่าวิธีการเกษตรอินทรีย์ได้ผลดีกว่า แต่เนื่องจากยังอยู่ในขั้นทดลอง การปลูก
พืชตามฤดูกาลจะช่วยให้ยืนยันผลได้มากกว่านี้และสามารถจัดตั้งระบบการผลิตทางการเกษตรแบบอินทรีย์

เครือข่ายท้องถิ่นมีประสิทธิภาพในการเรียนรู้การเกษตรแบบยั่งยืน

นอกจากหน่วยงานภาครัฐและเจ้าหน้าที่แล้ว เครือข่ายชุมชน เช่น กลุ่มเกษตรกรที่มีความก้าวหน้า,
สถาบันการศึกษา มีประสิทธิภาพในการให้ความรู้แก่ชาวบ้านในการทำการเกษตรอย่างยั่งยืน เช่น ในกรณี
กิจกรรมการเกษตรอินทรีย์ โดยเครือข่ายชุมชนดังกล่าวจะสามารถดำเนินการต่อได้แม้ว่าการศึกษาจะจบลง

**เพื่อตระหนักถึงกิจกรรมด้านการตลาด กระบวนการเรียนรู้ระยะยาว
และการติดตามผลกิจกรรมจึงเป็นสิ่งจำเป็น**

เนื่องจากการหาช่องทางทางการตลาดนอกเหนือจากภายในชุมชนตนเองนั้นทำได้ยาก จึงได้มีการเสนอ
องค์ประกอบการพัฒนาตลาดชุมชนขึ้น และได้จัดหากระบวนการเรียนรู้แก่ชาวบ้าน และเนื่องจากไม่มีกิจกรรม
ใดดำเนินการแล้วเสร็จในช่วงระยะเวลาดำเนินโครงการนำร่อง จึงจำเป็นจะต้องจัดหาโอกาสในการเรียนรู้ระยะ
ยาวและการติดตามผลกิจกรรมอย่างใกล้ชิดจนกว่าจะบรรลุองค์ประกอบที่วางไว้

ข้อเสนอแนะ M/P

- ควรจัดตั้งศูนย์การเรียนรู้และแปลงเกษตรต้นแบบเพื่อให้ความรู้ด้านการเกษตรแบบยั่งยืน

- ให้กิจกรรมการเกษตรอินทรีย์เป็นกิจกรรมเริ่มต้นในแผนการพัฒนาการเกษตรอย่างยั่งยืน
- ควรใช้ประโยชน์จากศูนย์การเรียนรู้ซึ่งมีประสิทธิภาพในการดำเนินโครงการนำร่อง

6. สรุปและข้อเสนอแนะ

6.1 สรุป

วัตถุประสงค์ในการดำเนินโครงการนำร่องคือ (1) เพื่อวิเคราะห์และประเมินผลการตรวจสอบ M/P เพื่อสะท้อนบทเรียนที่ได้รับจากการดำเนินงาน M/P (2) เพื่อสร้างขีดความสามารถเกี่ยวกับการพัฒนาแบบมีส่วนร่วมแก่ชุมชนและเจ้าหน้าที่จากหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในพื้นที่ 7 ตำบล 4 จังหวัด โดยโครงการเริ่มดำเนินการตั้งแต่วันที่ 1 พฤษภาคม พ.ศ. 2549 ถึง เดือน มีนาคม พ.ศ. 2550

ตามแนวคิดของ M/P ได้มุ่งเน้นไปที่กระบวนการเรียนรู้/การดำเนินงานของชาวบ้านตลอดการดำเนินโครงการนำร่องเพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ M/P ได้ถูกตรวจสอบจากกระบวนการกิจกรรม, การมีส่วนร่วม, การประเมินขีดความสามารถของผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย, การประเมินผลความสำเร็จของกิจกรรม และตรวจสอบความมีประสิทธิภาพและการปฏิบัติได้จริงของ M/P มีการวิเคราะห์องค์ประกอบ/กิจกรรม โดยยืนยันถึงความมีประสิทธิภาพในบางองค์ประกอบ/กิจกรรม ในขณะที่เดียวกัน บางองค์ประกอบก็ไม่ได้ยืนยันถึงความมีประสิทธิภาพเนื่องจากช่วงเวลาสั้นเกินไป อย่างไรก็ตาม ชาวบ้านคิดว่าถ้าได้ดำเนินกิจกรรมและพัฒนาอย่างต่อเนื่อง จะช่วยให้บรรลุวัตถุประสงค์ของกิจกรรมได้ ดังนั้น จึงได้ตรวจสอบความมีประสิทธิภาพของแผนและองค์ประกอบ

ในกระบวนการดำเนินโครงการนำร่อง ชาวบ้านจะดำเนินกิจกรรมก็ต่อเมื่อได้รับความช่วยเหลือด้านงบประมาณและทรัพยากรตามความจำเป็น

6.2 ข้อเสนอแนะ

บทเรียนที่ได้จากการดำเนินโครงการนำร่องสรุปไว้ในข้อเสนอแนะ บทที่ 6 (แผนปฏิบัติการ M/P) ในรายงานฉบับสมบูรณ์ (M/P) มีดังนี้

1) ข้อเสนอแนะใน “6.2 วิธีการดำเนินงาน M/P” ในรายงาน M/P

- ในกิจกรรมเพื่อบรรลุเป้าหมายในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติบริเวณพื้นที่ปฏิรูป อันดับแรกของการดำเนินการควรกระตุ้นจิตสำนึกของชาวบ้าน จากนั้น เชื่อมโยงเข้ากับกิจกรรม
- กิจกรรมที่ปฏิบัติได้จริงในการปรับปรุงคุณภาพชีวิตในระดับครัวเรือน ได้เสนอให้เริ่มจากกิจกรรม “การทำเกษตรอินทรีย์” และ “การใช้ในชีวิตประจำวัน” เนื่องจากกิจกรรมดังกล่าวมี

ประสิทธิภาพ นอกจากนี้ยังได้เสนอกิจกรรม “การเกษตรแบบผสมผสาน” เพื่อสร้างความมั่นคงให้แก่รายได้ในระยะยาว และรวมการสร้างโอกาสในการเรียนรู้ระยะยาวและความช่วยเหลือด้านต่างๆไว้ในแผนกิจกรรม

- ควรให้ความสำคัญกับ “จิตสำนึก” และ “แรงจูงใจ” ของชาวบ้าน ทั้งในขั้นวางแผนและดำเนินกิจกรรม
- เมื่อองค์ประกอบ/กิจกรรมต่างๆมีการส่งเสริม/ขยายผล/ดำเนินการอย่างต่อเนื่อง และที่สำคัญชาวบ้านจะต้องรู้สึกมีความสุขด้วย
- จิตสำนึกของชาวบ้านจะช่วยส่งเสริมตลอดกระบวนการสาธิตและการแลกเปลี่ยนข้อมูลกิจกรรมที่ดำเนินการอยู่ ดังนั้น จึงเสนอให้ใช้ประโยชน์จากการประชุมในการเรียนรู้ที่ได้จากการดำเนินการและพัฒนาในโครงการนำร่องเพื่อขยายผลองค์ประกอบ/กิจกรรมต่อไป
- “กระบวนการเรียนรู้” ควรวางแผนอย่างยืดหยุ่นตามสภาพพื้นที่เป้าหมาย
- ก่อนดำเนินการขั้นสุดท้ายในการคัดเลือกพื้นที่ ผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ผู้นำอย่างเป็นทางการและไม่เป็นทางการในระดับตำบลควรทำความเข้าใจและมีความเห็นตรงกันในเรื่องแนวคิดและแนวทางการดำเนินงาน M/P

2) ข้อเสนอแนะใน “6.3 บทบาทของผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในการดำเนินงาน M/P”

- กิจกรรมในแผนการจัดการทรัพยากรธรรมชาติควรดำเนินการภายใต้การประสานงานระหว่างชาวบ้าน, หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง, อบต., และองค์กรพัฒนาเอกชน
- เสนอให้ อบต.รวมกิจกรรมที่ต้องดำเนินการทุกปี เช่น การสร้างและซ่อมแซมอ่างเก็บน้ำขนาดเล็ก, การทำแนวกันไฟ, และอื่นๆ เข้าไว้ในแผนพัฒนาตำบลเพื่อเป็นหลักประกันด้านงบประมาณเพื่อใช้ในการสนับสนุนกิจกรรมร่วมที่ดำเนินการโดยชาวบ้าน
- เสนอให้กรมป่าไม้ และ ส.ป.ก.จังหวัดประสานงานในการจัดหาความช่วยเหลือที่จำเป็นในการวางแผนและดำเนินกิจกรรมโดยชาวบ้านในกิจกรรม “การกำหนดแนวเขตป่าให้ชัดเจน”, “การจัดการป่าชุมชน”, และ “การฟื้นฟูป่า” ซึ่งรวมไปถึงการอนุรักษ์แนวเขตป่า, การจัดหาต้นกล้าในการปลูกป่าทดแทน, และได้รับการอนุมัติให้ดำเนินกิจกรรมในพื้นที่ป่าอนุรักษ์
- กรมพัฒนาที่ดินและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรจัดหาเทคโนโลยีทางการเกษตรและโอกาสในการเรียนรู้ที่เหมาะสมแก่เกษตรกรเพื่อเรียนรู้วิธีการอนุรักษ์ดินและเทคโนโลยีทางการเกษตรที่ช่วยป้องกันการพังทลายของดิน
- ผู้นำในหมู่บ้าน, ชุมชน, และอบต. ควรทำหน้าที่เป็นวิทยากรกระบวนการในการกระตุ้นให้ชาวบ้านเข้าร่วมและส่งเสริมกิจกรรม
- กทท.และ ส.ป.ก.ส่วนกลาง ควรให้ความช่วยเหลือในการพัฒนาศูนย์การเรียนรู้และแปลงเกษตรสาธิตตามแนวคิดการเกษตรแบบพอเพียงและการเกษตรแบบผสมผสานเพื่อส่งเสริมการพัฒนาการเกษตรแบบยั่งยืน

3) ข้อเสนอแนะใน “6.4 แผนดำเนินโครงการ M/P”

- ในกรณีที่ขอขยายการทำงานของ M/P กว้างกว่าโครงการนำร่อง จึงได้เสนอให้จัดตั้งหน่วยจัดการโครงการเป็นหน่วยงานเพื่อดำเนินโครงการโดยเฉพาะแบบเต็มเวลาโดยแยกออกจากหน่วยงานที่ดำเนินโครงการอยู่แล้ว เช่น ส.ป.ก.ส่วนกลาง
- เพื่อการดำเนินงาน M/P เป็นไปอย่างราบรื่น ควรว่าจ้างวิทยากรกระบวนการในแต่ละจังหวัด ส่วนการส่งเสริมกิจกรรมในระดับชุมชน ควรว่าจ้างเจ้าหน้าที่ภาคสนามมาช่วยวิทยากรกระบวนการในแต่ละตำบล
- ควรดำเนินการด้านการพัฒนาทรัพยากรบุคคลหรืออบรมเจ้าหน้าที่จากหน่วยจัดการโครงการ, วิทยากรกระบวนการ, และเจ้าหน้าที่ภาคสนาม ตลอดกระบวนการดำเนินงาน M/P

สารบัญ

สารบัญ	I
สารบัญตาราง	III
สารบัญรูป	IV
คำย่อและคำศัพท์เฉพาะ	V
บทที่ 1 การวางแผนโครงการนำร่อง.....	1
1.1 ความเป็นมาและวัตถุประสงค์ของโครงการนำร่อง.....	1
1.1.1 วัตถุประสงค์ของโครงการนำร่อง.....	1
1.1.2 แนวทางโครงการนำร่อง.....	1
1.1.3 ปัจจัยในการตรวจสอบร่าง M/P.....	2
1.2 พื้นที่โครงการนำร่อง.....	3
1.2.1 แนวคิดพื้นฐานในการคัดเลือกพื้นที่โครงการนำร่อง.....	3
1.2.2 การคัดเลือกพื้นที่โครงการนำร่อง.....	3
1.3 แผนดำเนินงานโครงการนำร่อง.....	9
1.3.1 กระบวนการวางแผนโครงการนำร่อง.....	9
1.3.2 การจัดหากระบวนการเรียนรู้.....	10
1.3.3 องค์การดำเนินโครงการและการประสานงานกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง.....	12
บทที่ 2 การดำเนินโครงการนำร่อง.....	13
2.1 จังหวัดพะเยา.....	14
2.2 จังหวัดแพร่.....	15
2.3 จังหวัดน่าน.....	17
2.4 จังหวัดพิษณุโลก.....	18
2.5 การติดตามผลและประเมินผลกิจกรรม.....	20
บทที่ 3 การวิเคราะห์และประเมินผลกิจกรรมโครงการนำร่องและการตรวจสอบร่าง M/P.....	21
3.1 วิธีการในการวิเคราะห์กิจกรรมโครงการนำร่อง.....	21
3.2 การวิเคราะห์กิจกรรมที่ประสบความสำเร็จในโครงการนำร่อง.....	21
3.2.1 ทิศทางในการจำแนกประเภทกิจกรรม.....	21
3.2.2 การจัดรูปแบบกิจกรรม.....	23
3.2.3 การวิเคราะห์แต่ละรูปแบบ.....	25
3.2.4 ผลสะท้อนจากบทเรียนที่ได้จากการวิเคราะห์ไปยัง M/P.....	26

สารบัญ (ต่อ)

3.3	ผลสะท้อนจากการวิเคราะห์และจากบทเรียนที่ได้รับจากกิจกรรมที่ชาวบ้านประเมินโดยจัดอันดับให้อยู่ในเกณฑ์ที่มีคะแนนต่ำ.....	26
3.3.1	การวิเคราะห์กิจกรรมที่อยู่ในเกณฑ์การจัดอันดับที่มีคะแนนต่ำจากการประเมินผลแบบมีส่วนร่วม.....	26
3.3.2	บทเรียนที่ได้รับและผลสะท้อนไปยัง M/P.....	29
3.4	การประเมินผลโครงการนำร่องและการตรวจสอบร่าง M/P.....	30
3.4.1	วิธีการในการประเมินผลโครงการนำร่องและการตรวจสอบร่าง M/P.....	30
3.4.2	การประเมินผลกระบวนการและการมีส่วนร่วมและการตรวจสอบร่าง M/P.....	30
3.4.3	การประเมินขีดความสามารถของผู้มีส่วนได้ส่วนเสียและการตรวจสอบองค์การดำเนินโครงการใน M/P.....	36
3.4.4	การประเมินผลที่ได้จากกิจกรรมและการตรวจสอบ M/P.....	39
บทที่ 4	บทเรียนที่ได้จากโครงการนำร่องและผลสะท้อนไปยัง M/P.....	69
4.1	กระบวนการและการประเมินผลแบบมีส่วนร่วมและผลสะท้อนไปยัง M/P.....	69
4.1.1	กระบวนการเรียนรู้ที่มีความยืดหยุ่น.....	69
4.1.2	การเตรียมโครงการและการคัดเลือกพื้นที่.....	69
4.1.3	การติดตามผลและประเมินผลแบบมีส่วนร่วม.....	70
4.2	การประเมินขีดความสามารถของผู้มีส่วนได้ส่วนเสียและผลสะท้อนไปยัง M/P.....	72
4.2.1	การประสานงานกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง.....	72
4.2.2	องค์การดำเนินโครงการ.....	73
4.2.3	การเสริมสร้างขีดความสามารถแก่ผู้นำเกษตรกร.....	74
4.3	การประเมินผลที่ได้จากกิจกรรมและผลสะท้อนไปยัง M/P.....	74
4.3.1	แผนการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ.....	74
4.3.2	แผนการปรับปรุงคุณภาพชีวิต.....	77
4.3.3	แผนการพัฒนาการเกษตรอย่างยั่งยืน.....	78
บทที่ 5	สรุปและข้อเสนอแนะ.....	81
5.1	สรุป.....	81
5.2	ข้อเสนอแนะ.....	81

สารบัญตาราง

ตารางที่ 1.1.1	ปัจจัยในการตรวจสอบ.....	2
ตารางที่ 1.2.1	พื้นที่โครงการนำร่อง.....	4
ตารางที่ 1.3.1	ประสบการณ์ที่ได้จากหมู่บ้านหนึ่งๆที่ดำเนินโครงการของทางหน่วยงานภาครัฐ.....	11
ตารางที่ 2.1.1	จำนวนกิจกรรมที่ได้วางแผนและดำเนินการ.....	13
ตารางที่ 3.2.1	ผลที่ได้จากการประเมินผลโครงการนำร่องโดยชาวบ้าน.....	22
ตารางที่ 3.4.1	การประเมินผลกระบวนการ.....	34
ตารางที่ 3.4.2	แผน/องค์ประกอบในแผนการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ.....	40
ตารางที่ 3.4.3	การประเมินผลในแผน/องค์ประกอบการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ.....	41
ตารางที่ 3.4.4	แผน/องค์ประกอบในแผนการปรับปรุงคุณภาพชีวิต.....	50
ตารางที่ 3.4.5	การประเมินผลแผน/องค์ประกอบในการปรับปรุงคุณภาพชีวิต.....	50
ตารางที่ 3.4.6	แผน/องค์ประกอบของแผนการพัฒนาการเกษตร.....	58
ตารางที่ 3.4.7	การประเมินผลแผน/องค์ประกอบในแผนการพัฒนาการเกษตร (อย่างยั่งยืน).....	58

สารบัญรูป

รูปที่ 1.2.1 แผนที่พื้นที่นำร่องในจังหวัดพะเยา.....	5
รูปที่ 1.2.2 แผนที่พื้นที่นำร่องในจังหวัดแพร่.....	6
รูปที่ 1.2.3 แผนที่พื้นที่นำร่องในจังหวัดน่าน.....	7
รูปที่ 1.2.4 แผนที่พื้นที่นำร่องในจังหวัดพิษณุโลก.....	8
รูปที่ 1.3.1 กระบวนการวางแผนโครงการนำร่อง, ร่าง M/P, และแผนพัฒนาชุมชน.....	9
รูปที่ 1.3.2 แผนโครงการนำร่องและองค์ประกอบของร่าง M/P และแผนพัฒนาชุมชน.....	9
รูปที่ 1.3.3 รูปแบบกระบวนการเรียนรู้ในโครงการนำร่อง.....	10
รูปที่ 1.3.4 องค์กรดำเนินโครงการนำร่อง.....	12

คำย่อ

กษ.	กระทรวงเกษตรและสหกรณ์	อบจ.	องค์การบริหารส่วนจังหวัด
ทส.	กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและ สิ่งแวดล้อม	อบต.	องค์การบริหารส่วนตำบล
สป.กษ.	สำนักงานปลัดกระทรวงเกษตรและสหกรณ์	เอ็นจีโอ	องค์กรพัฒนาเอกชน
ส.ป.ก.	สำนักงานการปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรม, กษ.	ส.ป.ก. จังหวัด	สำนักงานการปฏิรูปที่ดินจังหวัด
		พื้นที่ ส.ป.ก.	พื้นที่ปฏิรูปที่ดิน
กนท.	กองนโยบายเทคโนโลยีเพื่อการเกษตรและ เกษตรกรรมยั่งยืน, สป.กษ., กษ.	M/P	Master Program
		C/P	หน่วยงานร่วม
ไจก้า	องค์การความร่วมมือระหว่างประเทศของ ญี่ปุ่น (JICA)	กชช. 2 ค	ข้อมูลพื้นฐานระดับหมู่บ้าน
		ศบกด.	ศูนย์บริการและถ่ายทอด เทคโนโลยีการเกษตรประจำตำบล
กสก.	กรมส่งเสริมการเกษตร		

- จังหวัด -

CRI: เชียงราย	PYO: พะเยา	LPG: ลำปาง	LPN: ลำพูน
CMI: เชียงใหม่	MSN: แม่ฮ่องสอน	TKK: ตาก	KPT: กำแพงเพชร
STI: สุโขทัย	PRE:แพร่	ANN: น่าน	UTT: อุตรดิตถ์
PIK: พิษณุโลก	PCT: พิจิตร	NSN: นครสวรรค์	UTI: อุทัยธานี
PSN: เพชรบูรณ์			

- หน่วย -

ไร่: หน่วยการวัดพื้นที่ในประเทศไทย เท่ากับ 1,600 ตร.ม. หรือ 0.16 เฮกตาร์

ตร.ม. : ตารางเมตร ตร.กม. : ตารางกิโลเมตร ลบ.ม. : ลูกบาศก์เมตร

ม²: ตารางเมตร กม²: ตารางกิโลเมตร กม³: ลูกบาศก์เมตร

อัตราแลกเปลี่ยน: 3.795 เยน/บาท (ณ เดือนกันยายน 2550, อัตราตามการตกลงของไจก้า)

คำศัพท์เฉพาะ

ชุมชน : กลุ่มทางสังคม หรือกลุ่มคนที่อาศัยอยู่ในอาณาบริเวณเดียวกัน หรือใช้ทรัพยากรร่วมกัน แต่อาจไม่ได้กำหนดโดยขอบเขตการปกครอง เช่น หมู่บ้าน, ตำบล และ/หรือ อำเภอ

แผนแม่บทพัฒนาชุมชน : แผนพัฒนาซึ่งจัดทำโดยกระบวนการเรียนรู้ผ่านการสำรวจอย่างมีส่วนร่วม ในชุมชนที่คัดเลือก แผนพัฒนานี้ครอบคลุมหลายชุมชนในตำบลเดียวกัน

ส.ป.ก. 4-01 : หนังสืออนุญาตให้เข้าทำประโยชน์ในเขตปฏิรูปที่ดิน ซึ่งออกให้โดยสำนักงานการปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรม (ส.ป.ก.) ซึ่งให้สิทธิแก่เกษตรกรในการทำการเกษตรในที่ดินแต่ไม่สามารถซื้อขายที่ดินนั้นได้

เกษตรกร ส.ป.ก. 4-01 : เกษตรกรซึ่งได้รับเอกสารสิทธิ์ ส.ป.ก. 4-01 แล้ว

หมู่บ้านที่เกี่ยวข้อง : เป็นหมู่บ้านที่มีเกษตรกร ส.ป.ก. 4-01 อาศัยอยู่หรือเป็นหมู่บ้านที่มีแปลงที่ดิน ส.ป.ก. 4-01 อยู่ หมู่บ้านเหล่านี้อาจจะมีลักษณะไม่เหมือนกัน

บทที่ 1 การวางแผนโครงการนำร่อง

1.1 ความเป็นมาและวัตถุประสงค์ของโครงการนำร่อง

1.1.1 วัตถุประสงค์ของโครงการนำร่อง

โครงการนำร่องดำเนินการในพื้นที่ 4 จังหวัด ได้แก่ พะเยา, แพร่, น่าน, และพิษณุโลก โดยเริ่มตั้งแต่เดือนมกราคม พ.ศ.2549 ถึง เดือน มีนาคม พ.ศ.2550 วัตถุประสงค์โครงการนำร่องโดยภาพรวม มีดังนี้

วัตถุประสงค์ของโครงการนำร่อง

1. เพื่อตรวจสอบร่าง M/P และเรียนรู้เพื่อปรับปรุงร่าง M/P
2. เพื่อฝึกปฏิบัติเพื่อเสริมสร้างขีดความสามารถแก่ผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย

1.1.2 แนวทางโครงการนำร่อง

เพื่อให้สอดคล้องกับแนวคิดร่าง M/P ควรส่งเสริมแนวทางต่อไปนี้ตลอดการดำเนินกิจกรรมนำร่อง

- 1) จัดหากระบวนการเรียนรู้
- 2) ใช้ประโยชน์จากทรัพยากรท้องถิ่น
- 3) มีเป้าหมายเพื่อพึ่งตนเอง

1) การจัดหากระบวนการเรียนรู้

เมื่อพิจารณาถึงบทบาทของ ส.ป.ก.ส่วนกลาง/ส.ป.ก.จังหวัดในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและพัฒนาการเกษตรและชนบทในพื้นที่ปฏิรูป ในร่าง M/P กล่าวว่า ควรเน้นไปที่การจัดหา “กระบวนการเรียนรู้” ก่อนเป็นอันดับแรก เพื่อส่งเสริมให้เกษตรกรเสริมสร้างขีดความสามารถในการพัฒนาเพื่อปรับปรุงคุณภาพชีวิตและจัดการทรัพยากรธรรมชาติเพื่อบรรลุเป้าหมายการพัฒนามากกว่าการจัดหาโครงสร้างพื้นฐานเพียงอย่างเดียว ดังนั้น กิจกรรมในโครงการส่วนใหญ่ประกอบด้วย การอบรมเชิงปฏิบัติ, การศึกษาดูงาน, และฝึกปฏิบัติ

2) การใช้ประโยชน์จากทรัพยากรท้องถิ่น

ในจุดมุ่งหมายเพื่อพัฒนาขีดความสามารถในการรับรู้และเข้าใจของสังคมชนบทรวมทั้งหน่วยงานภาครัฐและชาวบ้าน/ชุมชนเพื่อความสามัคคีนั้น ร่าง M/P มีจุดประสงค์เพื่อสร้างเครือข่ายระหว่างทรัพยากรบุคคลในท้องถิ่น โดยจะเห็นว่า มีทรัพยากรบุคคลท้องถิ่นและหน่วยงานต่างๆที่มีความรู้ความสามารถในทุกพื้นที่ของประเทศ และโครงการนำร่องก็มีจุดมุ่งหมายที่จะเชื่อมโยงทรัพยากรบุคคลเหล่านี้เข้ากับเกษตรกรเพื่อใช้

ส่วนที่ 2 โครงการนำร่อง

ประโยชน์ในการดำเนินกิจกรรม นอกจากนี้ โครงการนำร่องมีจุดมุ่งหมายในการใช้ทรัพยากรธรรมชาติ, สังคม, และงบประมาณในทางที่ยั่งยืน โดยขยายผลกิจกรรมในบริเวณพื้นที่ใกล้เคียงจากการใช้ทรัพยากรบุคคลในท้องถิ่นดังกล่าว

3) เป้าหมายเพื่อการพึ่งตนเอง

เนื่องจากพื้นที่ปฏิรูปส่วนใหญ่อยู่ในบริเวณภูเขาและมีอาณาเขตติดต่อกับเขตพื้นที่อนุรักษ์ ดังนั้นเกษตรกรจึงไม่มีโอกาสในการปรับปรุงสภาพความเป็นอยู่เท่าที่ควร เพื่อให้สอดคล้องกับนโยบายระดับชาติ เช่น การเสริมสร้างความเข้มแข็งแกแนวคิด “เศรษฐกิจพอเพียง” ร่าง M/P จึงมีจุดมุ่งหมายในการให้ความช่วยเหลือ “การพึ่งตนเอง” ของเกษตรกรที่มีวิถีชีวิตในการพึ่งพาทรัพยากรธรรมชาติ ในโครงการนำร่องจะเน้นไปที่กิจกรรมที่สามารถดำเนินการและจัดการโดยชาวบ้านเองทั้งในระดับครัวเรือนและระดับชุมชนโดยมุ่งหวังให้เกิดการพึ่งตนเองในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ, การปรับปรุงคุณภาพชีวิต, และการพัฒนาด้านการเกษตร

1.1.3 ปัจจัยในการตรวจสอบร่าง M/P

หนึ่งในวัตถุประสงค์ของโครงการนำร่องคือ การตรวจสอบความมีประสิทธิภาพและการปฏิบัติได้จริงของร่าง M/P โดยได้สรุปปัจจัยในการตรวจสอบจากกระบวนการดำเนินโครงการนำร่องไว้ดังนี้

ตารางที่ 1.1.1 ปัจจัยในการตรวจสอบ

หัวข้อ	ปัจจัยในการตรวจสอบ
แนวคิด	ตรวจสอบสมมติฐานว่าทั้ง 3 แนวทางต่อไปนี้จะสามารถช่วยส่งเสริมให้บรรลุวัตถุประสงค์ของการพัฒนาในหัวข้อ “การจัดการทรัพยากรธรรมชาติอย่างเหมาะสมและการพัฒนาการเกษตรและชนบทอย่างยั่งยืน” <ul style="list-style-type: none">- การจัดการกระบวนการเรียนรู้- การใช้ประโยชน์จากทรัพยากรท้องถิ่น- เป้าหมายเพื่อการพึ่งตนเอง
วิธีการวางแผน	ตรวจสอบวิธีการวางแผนเพื่อการพัฒนาที่เสนอในร่าง M/P จากการประชุมและรูปแบบการเรียนรู้ตามแนวทางการมีส่วนร่วม
องค์ประกอบ/กิจกรรม	ตรวจสอบความมีประสิทธิภาพขององค์ประกอบ/กิจกรรม, กระบวนการเรียนรู้ และค้นหาอุปสรรคในกระบวนการดำเนินงาน และตรวจสอบขอขยายการดำเนินงานตามองค์ประกอบ/กิจกรรม รวมทั้งผลกระทบที่เกิดขึ้นด้วย
ระบบติดตามผล	ตรวจสอบระบบติดตามผลตามแนวทางการติดตามผลในร่าง M/P โดยเฉพาะอย่างยิ่ง วิธีการในการคัดเลือกบทเรียนและสะท้อนบทเรียนดังกล่าวไปยังแผนขั้นต่อไปและการดำเนินโครงการนำร่องเช่นเดียวกับในร่าง M/P
องค์กรดำเนินโครงการ	ตรวจสอบ <ul style="list-style-type: none">- แนวทางการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรท้องถิ่น- กลไกการประสานงานกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องและทรัพยากรในท้องถิ่น- บทบาทผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย เช่น ส.ป.ก.ส่วนกลาง/ส.ป.ก.จังหวัด, อบต., และชาวบ้าน- การประสานงานระหว่าง วิทยากรกระบวนการและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง

หัวข้อ	ปัจจัยในการตรวจสอบ
ระบบเครือข่าย	ตรวจสอบกลไกการเรียนรู้และการขยายผลกิจกรรมนำร่องแก่ชาวบ้านในชุมชนและทรัพยากรบุคคลท้องถิ่น รวมทั้งการสร้างเครือข่ายด้วย
อื่นๆ	ตรวจสอบ - กระบวนการคัดเลือกพื้นที่โครงการนำร่อง

1.2 พื้นที่โครงการนำร่อง

1.2.1 แนวทางพื้นฐานในการคัดเลือกพื้นที่โครงการนำร่อง

การคัดเลือกพื้นที่โครงการมาจากพื้นที่ที่มีการสำรวจแบบมีส่วนร่วม และเพื่อให้การดำเนินโครงการนำร่องมีความราบรื่น ชาวบ้านควรมีหน้าที่เป็นผู้ดำเนินโครงการ และอบต., หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง, และทรัพยากรบุคคลท้องถิ่นมีหน้าที่ให้ความช่วยเหลือ พื้นที่ที่ได้ทำการสำรวจแบบมีส่วนร่วมจะถูกเลือกเพื่อดำเนินโครงการนำร่องตามเงื่อนไขดังนี้

- 1) การเป็นพื้นที่ตัวอย่าง: พื้นที่ที่ถูกคัดเลือกจากกระบวนการคัดเลือกพื้นที่จากการสำรวจแบบมีส่วนร่วมสามารถทำหน้าที่เป็นตัวอย่างพื้นที่ในพื้นที่ปฏิรูปของแต่ละจังหวัดได้
- 2) การริเริ่มของ ส.ป.ก.จังหวัด: พื้นที่ที่ได้ทำการสำรวจแบบมีส่วนร่วมได้รับความเห็นชอบจากส.ป.ก.จังหวัดและความร่วมมือจากชาวบ้าน ทำให้เกิดการประสานงานระหว่าง อบต. และ ส.ป.ก.จังหวัด จากกระบวนการสำรวจแบบมีส่วนร่วมขึ้น
- 3) การเตรียมการทางสังคมและการริเริ่มของชุมชน: ชาวบ้านในพื้นที่ที่มีการสำรวจแบบมีส่วนร่วมมีความเข้าใจในการพัฒนาแบบมีส่วนร่วมและได้จัดทำแผนพัฒนาชุมชนขึ้นในกระบวนการสำรวจแบบมีส่วนร่วม
- 4) การค้นหาผู้นำและเครือข่าย: ในการสำรวจแบบมีส่วนร่วมได้มีการพบผู้นำชุมชน, เกษตรกรก้าวหน้า, และปราชญ์ท้องถิ่น นอกจากนี้ยังได้พัฒนาเครือข่ายผู้นำดังกล่าวในพื้นที่ที่มีการสำรวจแบบมีส่วนร่วม

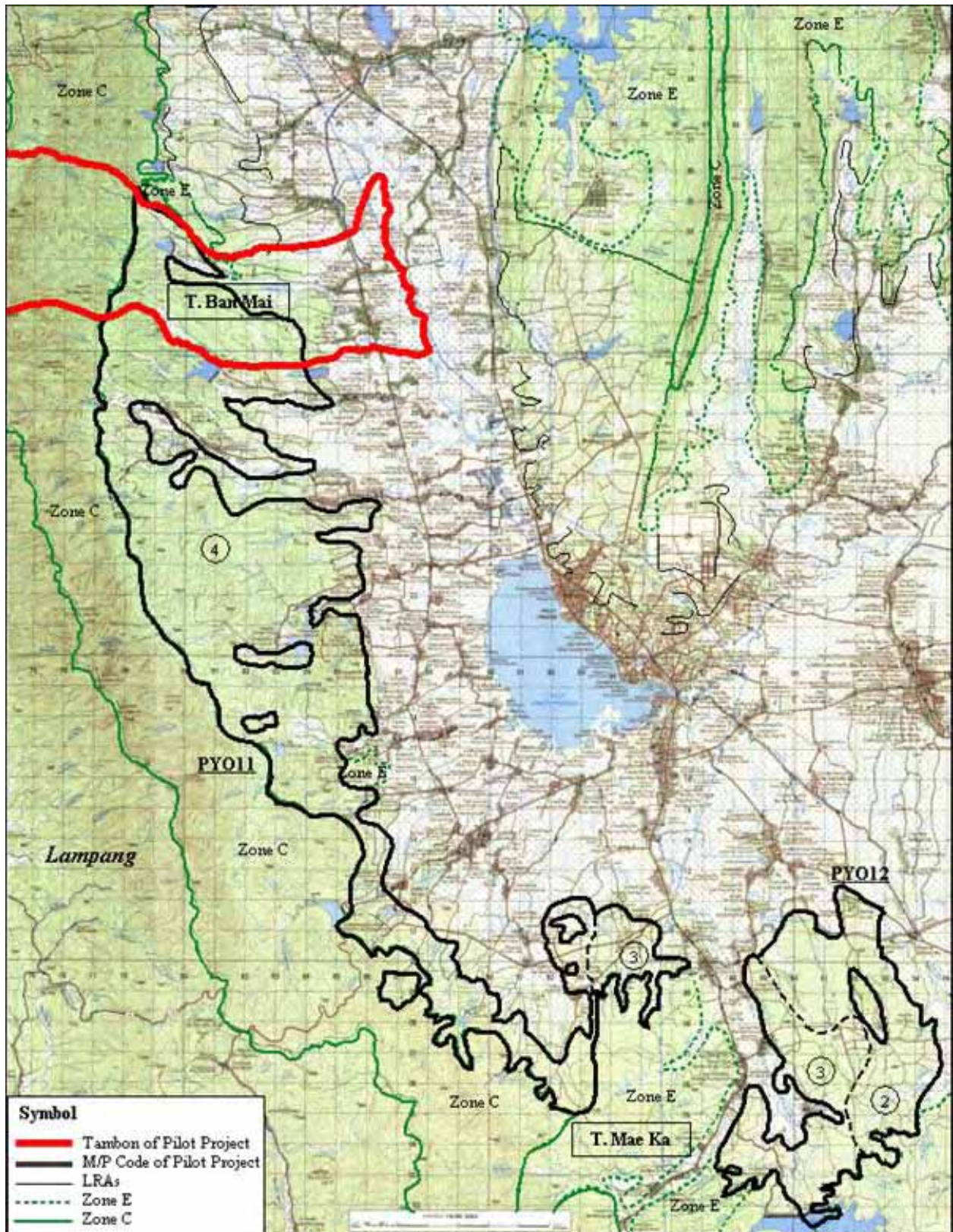
1.2.2 การคัดเลือกพื้นที่โครงการนำร่อง

พื้นที่ที่ได้จากการคัดเลือกประกอบด้วย 2 ตำบลในจังหวัดพะเยา (ตำบลบ้านใหม่และแม่กา), ตำบลในจังหวัดแพร่ (ตำบลบ่อเหล็กทองและทุ่งแล้ง), 2 ตำบลในจังหวัดน่าน (ตำบลจอมพระและยม), และ 1 ตำบลในจังหวัดพิษณุโลก (ตำบลบ้านดง)

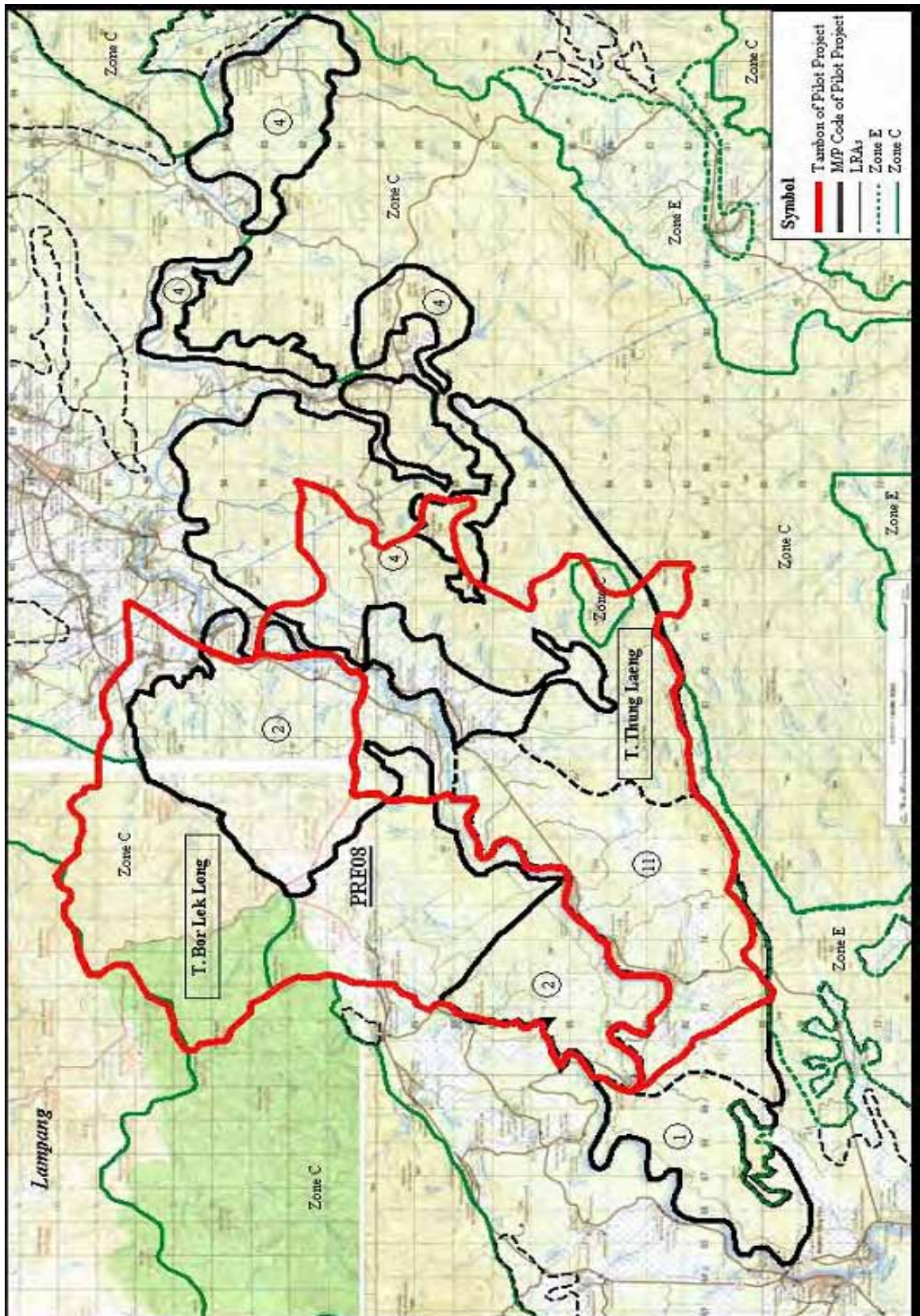
ตารางที่ 1.2.1 พื้นที่โครงการนำร่อง

จังหวัด	พื้นที่ M/P	พื้นที่ (ไร่)	พื้นที่โครงการนำร่อง			
			อำเภอ	ตำบล	พื้นที่ (ไร่)	หมู่บ้าน
พะเยา	PYO11	75,233	เมืองพะเยา	บ้านใหม่	9,748	9
				แม่กา	2,830	18
	PYO12	25,973	แม่กา	11,411		
น่าน	ANN04	44,289	ท่าวังพระ	จอมพระ	17,728	8
				ยม	4,897	8
แพร่	PRE08	132,241	ลอง	บ่อเหล็กลอง	29,043	8
				ทุ่งแล้ง	48,973	10
พิษณุโลก	PIK01	148,578	ชาติตระการ	บ้านดง	75,679	14

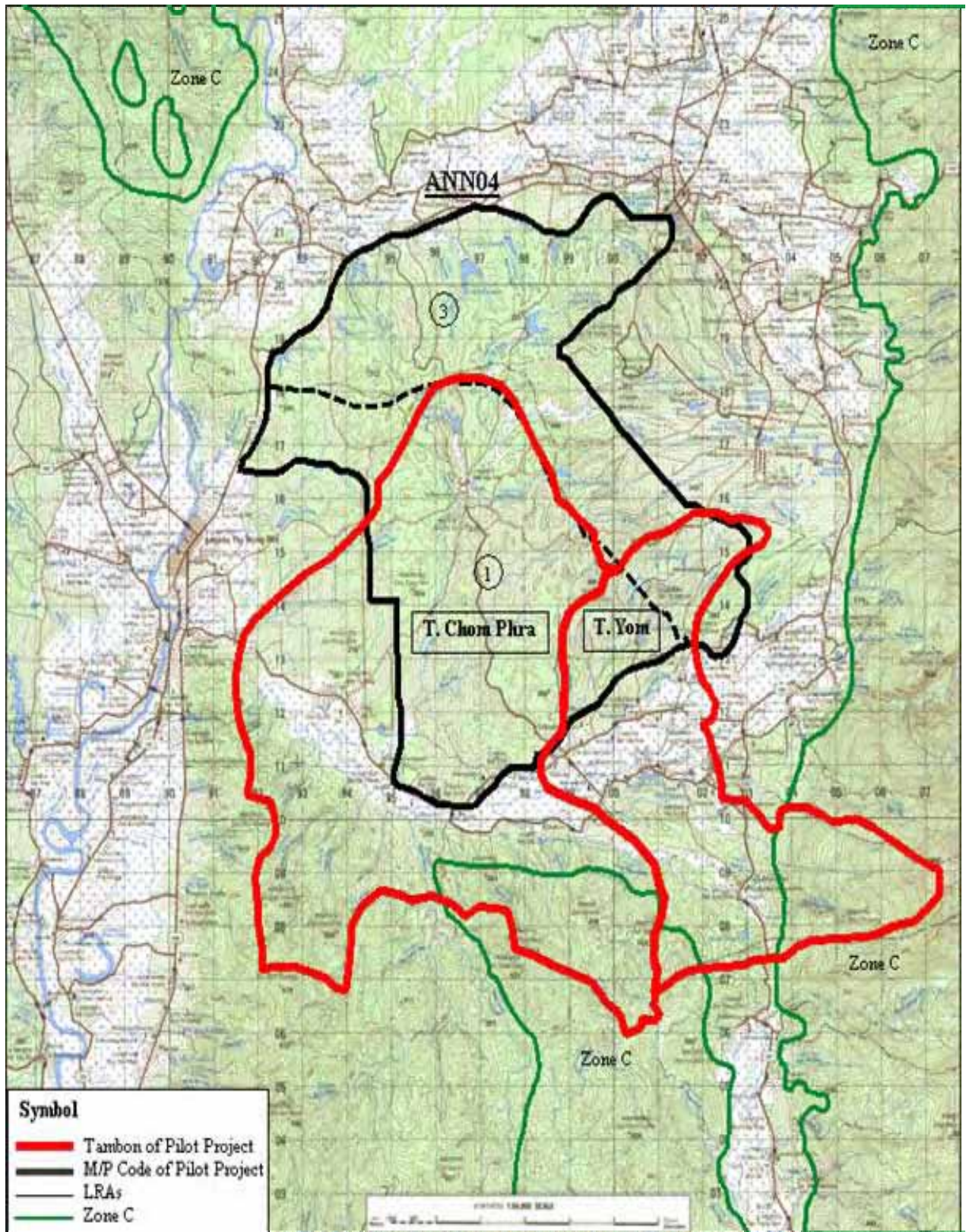
แผนที่แสดงพื้นที่นำร่องในแต่ละจังหวัดอยู่ในรูปที่ 1.2.1 ถึง 1.2.4

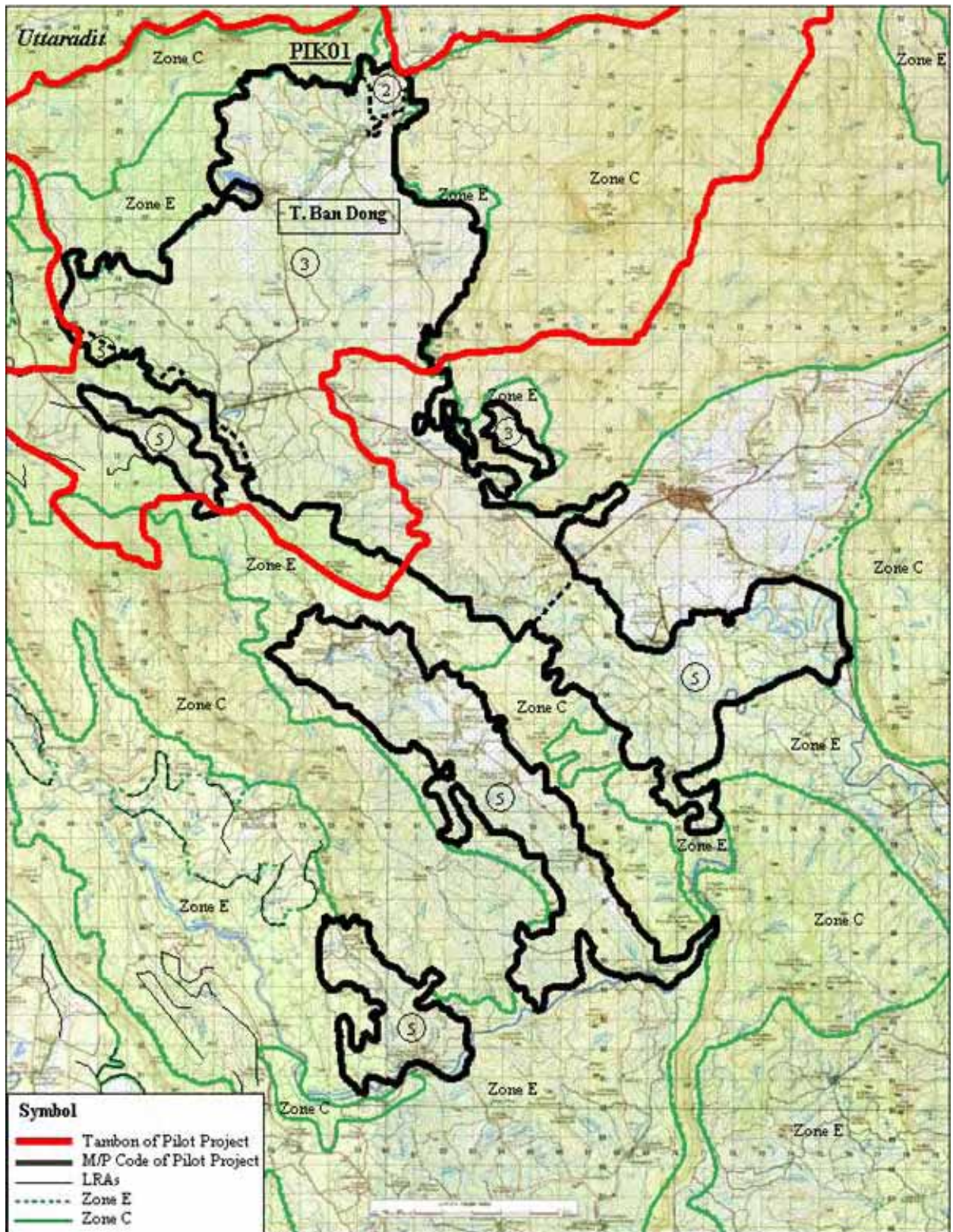
รูปที่ 1.2.1 แผนที่พื้นที่นําร่องในจังหวัดพะเยา

รูปที่ 1.2.2 แผนที่พื้นที่นำร่องในจังหวัดแพร่

รูปที่ 1.2.3 แผนที่พื้นที่น้ำร่องจังหวัดน่าน

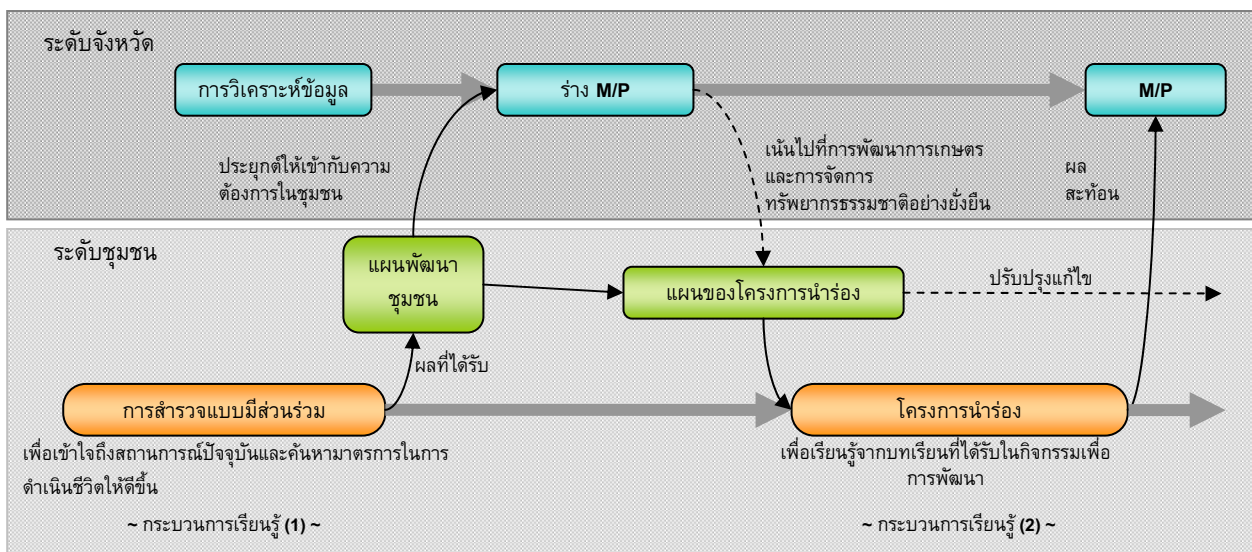
รูปที่ 1.2.4 แผนที่พื้นที่นำร่องในจังหวัดพิษณุโลก

1.3 แผนการดำเนินงานโครงการนำร่อง

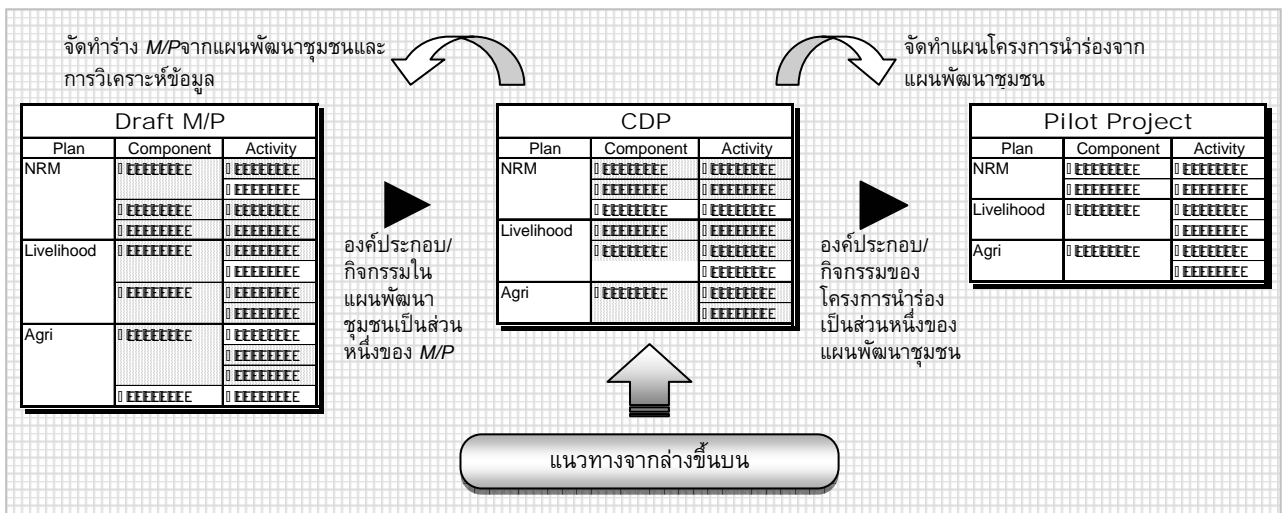
1.3.1 กระบวนการวางแผนโครงการนำร่อง

กิจกรรมในโครงการนำร่องได้จัดทำขึ้นเพื่อเชื่อมโยงกับแผนพัฒนาชุมชนที่ชาวบ้านจัดทำขึ้นในการสำรวจแบบมีส่วนร่วมพร้อมทั้งแผน/องค์ประกอบในร่าง M/P

ในกระบวนการจัดทำร่าง M/P แผนพัฒนาชุมชนและแผนของโครงการนำร่องได้แสดงไว้ในรูปที่ 1.3.1 และ 1.3.2

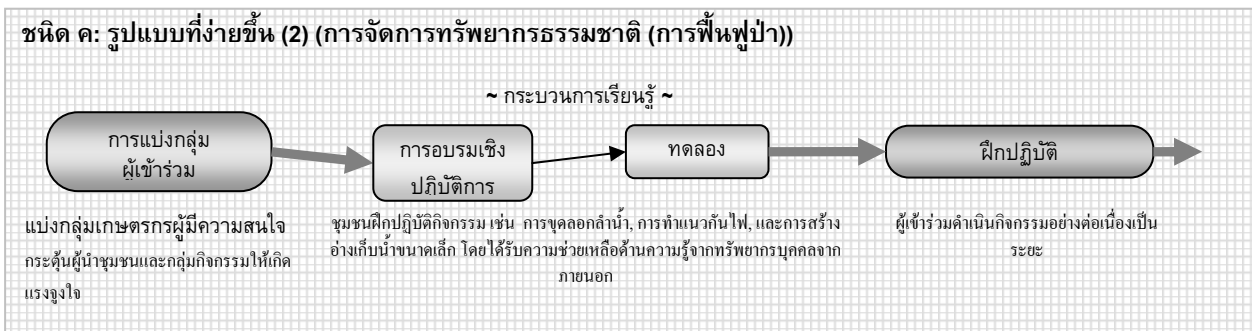
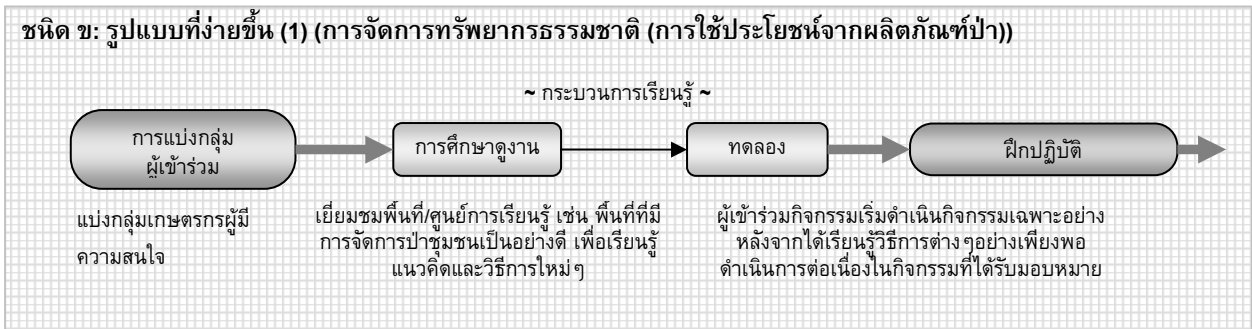
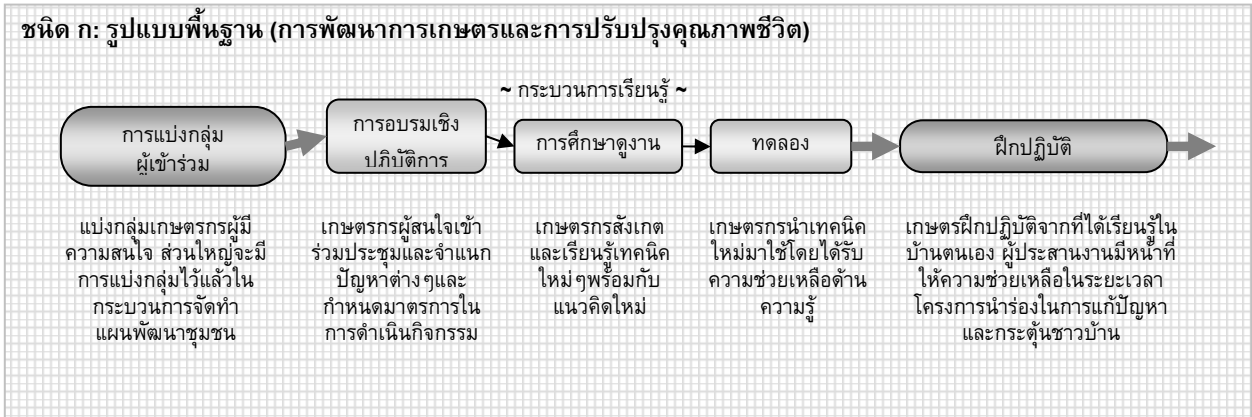
รูปที่ 1.3.1 กระบวนการวางแผนโครงการนำร่อง, ร่าง M/P, และแผนพัฒนาชุมชน

รูปที่ 1.3.2 แผนโครงการนำร่องและองค์ประกอบร่าง M/P และแผนพัฒนาชุมชน

1.3.2 การจัดการกระบวนการเรียนรู้

กิจกรรมสำคัญในโครงการนำร่องจะมีการจัดการกระบวนการในการเรียนรู้ให้ เช่น การอบรมเชิงปฏิบัติการ, การศึกษาดูงาน, การประชุมภายในหมู่บ้านหรือกลุ่มกิจกรรมเพื่อให้สอดคล้องกับแนวคิดพื้นฐาน ซึ่งชาวบ้านจะสามารถฝึกปฏิบัติได้ด้วยตนเองหลังจากได้ทำการทดลองจากกระบวนการเรียนรู้ในทั้ง 3 ส่วนแล้ว

รูปที่ 1.3.3 รูปแบบกระบวนการเรียนรู้ในโครงการนำร่อง

เนื่องจากมีผู้เข้าร่วมในการอบรมเชิงปฏิบัติการเป็นจำนวนมาก กระบวนการเรียนรู้ที่จัดให้โดยโครงการนาร่อง จึงมีความแตกต่างจากโครงการของภาครัฐที่ชาวบ้านเคยปฏิบัติมา ซึ่งส่วนใหญ่ การศึกษาดูงานและการอบรม จัดขึ้นโดยหน่วยงานภาครัฐโดยไม่ได้ประเมินความต้องการของชาวบ้าน ดังนั้น หัวข้อในการศึกษาดูงานและการอบรมจึงถูกกำหนดขึ้นโดยหน่วยงานดังกล่าว และไม่มีกิจกรรมเพื่อติดตามผลหรือฝึกปฏิบัติโดยชาวบ้าน ดังนั้นอาจทำให้ไม่ได้ใช้ประโยชน์จากความรู้ที่ได้รับ แต่ในโครงการนาร่องได้จัดให้มีการศึกษาดูงานและการอบรมจากหัวข้อที่ชาวบ้านเลือกเองและจากกิจกรรมที่ชาวบ้านเสนอในแผนพัฒนาชุมชน ความรู้ใหม่ๆ และเทคนิคต่างๆ ที่ได้จากการศึกษาดูงานและ/หรือการอบรมจะนำมาฝึกปฏิบัติในชั้นทดลอง จากนั้นชาวบ้านจะเป็นผู้ประเมินผลที่ได้เพื่อขยายผลต่อไป แนวทางการเรียนรู้จากโครงการนาร่องดังกล่าวทำให้ชาวบ้านพึงพอใจอย่างยิ่ง (ตารางที่ 1.3.1)

ตารางที่ 1.3.1 ประสพการณ์ที่ได้จากหมู่บ้านหนึ่งที่ดำเนินโครงการของทางหน่วยงานภาครัฐ

ผู้เข้าร่วมจากพะเยาคนหนึ่งได้เสนอประสพการณ์ในการเข้าร่วมโครงการของรัฐ ได้การนำเสนอกล่าวว่

“ช่วงเริ่มต้นโครงการของทางใจก้า ดิฉันคิดว่าจะเหมือนกับโครงการของรัฐโครงการอื่นที่ผ่านมา มีการจัดอบรม, การศึกษาดูงานให้แล้วก็จากไป บางครั้งหน่วยงานภาครัฐก็ดูจะไม่จริงจังในการทำหน้าที่ของตน ครั้งหนึ่ง ดิฉันได้ยื่นเจ้าหน้าที่โครงการคุยกันว่า “ทำไมเราต้องมาทำอะไรที่เหนื่อยอย่างนี้ด้วย ถ้าอย่างนั้นจัดอบรมครั้งเดียวก็พอแล้ว” “ทำทำไปเถอะจะได้ไม่ต้องออกจากงาน” ชาวบ้านจึงเกิดข้อสงสัยว่า หน่วยงานภาครัฐมาเพื่อช่วยชาวบ้านหรือเพื่อช่วยให้ตนเองไม่ต้องตกงานกันแน่ การอบรมที่เคยจัดขึ้นก็แค่พูดคุยกันแล้วก็ทิ้งไป”

เธอยังกล่าวต่อว่า “โครงการทุกโครงการมีข้อดี เพราะโครงการได้เน้นไปที่การเสริมสร้างขีดความสามารถของชาวบ้านซึ่งจะช่วยให้ชาวบ้านแก้ไขปัญหาความยากจนได้ด้วยตนเอง แต่ก็ขึ้นอยู่กับชาวบ้านด้วย การอบรมทั้งหลายทำให้ชาวบ้านโง่เขลาเนื่องจากพวกเขาไม่สามารถคิดได้ด้วยตนเอง โครงการส่วนใหญ่ชักชวนให้ชาวบ้านเข้าร่วมโครงการโดยมีงบประมาณให้ โดยจัดกลุ่มให้ชาวบ้านแล้วให้เงินในการดำเนินกิจกรรม จากนั้นก็เกิดปัญหาตามมาและกลุ่มที่ตั้งขึ้นก็หายไป มีแค่ไม่กี่คนเท่านั้นที่ยังดำเนินกิจกรรมอยู่ ทำยที่สุด ก็เหลือแต่เพียงป้ายโครงการ ชาวบ้านรู้สึกผิดหวังและไม่อยากลงอะไรอีกแล้ว ชาวบ้านไม่น้อยที่ไม่พอใจโครงการ อย่างไรก็ตาม เมื่อมีโครงการใหม่เกิดขึ้น ก็เหมือนเดิม”

จากนั้นก็กล่าวถึงการศึกษาเพื่อการพัฒนาของใจก้า “ตอนเริ่มโครงการการศึกษาเพื่อการพัฒนา (D/S) ชาวบ้านรู้สึกสับสนเนื่องจากแนวทางการศึกษามีความต่างออกไป โครงการไม่ได้จัดกลุ่มให้ชาวบ้าน และไม่ได้ให้ความช่วยเหลือด้านงบประมาณ ซึ่งก่อนหน้านี้มีโครงการมากมายที่เข้ามาในชุมชนและทำให้ชาวบ้านเกิดความสับสน ชาวบ้านจึงไม่ยากเข้าร่วมโครงการ แต่โครงการ (D/S) สามารถนำทางชาวบ้านเพื่อบรรเทาความยากจน นำเสียดายที่โครงการใกล้จะจบแล้ว เพราะแม้ว่าชาวบ้านที่เข้าร่วมโครงการจะมีไม่มาก แต่พวกเขาก็มีความเข้มแข็งขึ้น ถ้าได้ดำเนินโครงการต่อจะช่วยให้ขยายผล/เผยแพร่การดำเนิน

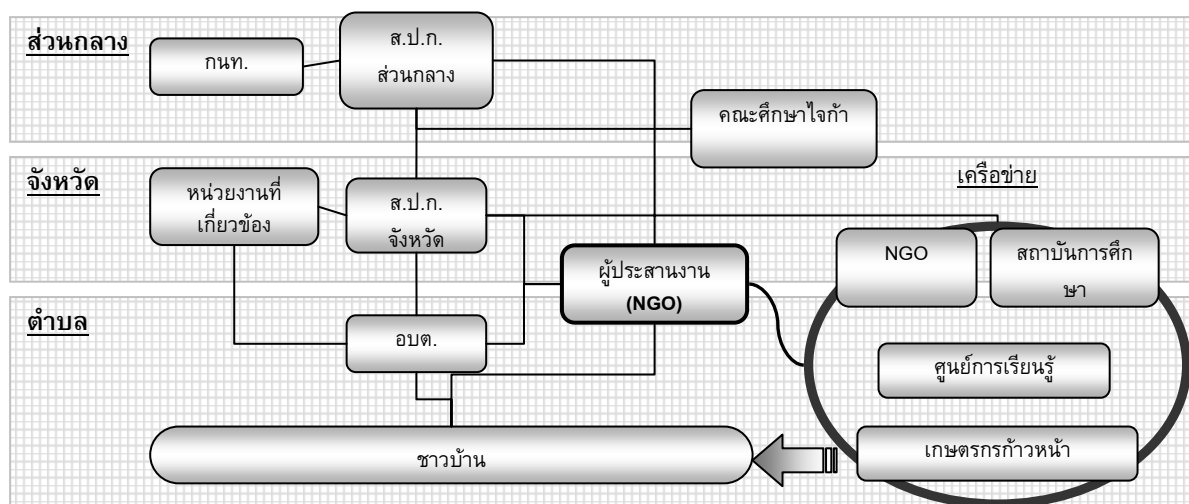
โครงการได้”

สุดท้ายสรุปว่า “การประเมินผลโครงการอยู่ในระดับดีเยี่ยม ดิฉันคิดว่าอีก 3 จังหวัดคงเห็นด้วยกับดิฉัน”

(นำเสนอในการประชุมเชิงปฏิบัติการเมื่อวันที่ 22 กุมภาพันธ์ พ.ศ.2550)

1.3.3 องค์การดำเนินโครงการและการประสานงานกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง

โครงการนำร่องดำเนินการภายใต้ความเชื่อมโยงของชาวบ้าน ส.ป.ก.ส่วนกลาง/กนท., อบต., หน่วยงานภาครัฐที่เกี่ยวข้องรวมถึงทรัพยากรบุคคลท้องถิ่น เช่น องค์กรพัฒนาเอกชน, ศูนย์การเรียนรู้, และอื่นๆ ในระดับท้องถิ่น ผู้ประสานงาน (องค์กรพัฒนาเอกชน), อบต., และส.ป.ก.จังหวัดมีหน้าที่ในการให้ความช่วยเหลือโดยตรง และเพื่อประสานงานระหว่างหน่วยงานภาครัฐที่เกี่ยวข้อง ต้องจัดทำกลยุทธ์เพื่อประสานงานหลังจากที่ได้แจกแจงบทบาทของผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในกิจกรรมต่างๆแล้ว องค์กรที่ดำเนินงานโครงการนำร่องได้แสดงไว้ดังรูปที่ 1.3.4

รูปที่ 1.3.4 องค์กรดำเนินโครงการนำร่อง

บทที่ 2 การดำเนินโครงการนำร่อง

กิจกรรมจำนวนมากที่ดำเนินการในระยะเวลาโครงการนำร่องในพื้นที่ 4 จังหวัด ตั้งแต่เดือน พฤษภาคม พ.ศ.2549 ดังที่ได้แสดงไว้ในตารางที่ 2.1.1 โดยดำเนินการในพื้นที่ 6 ตำบลจาก 7 ตำบล และกิจกรรมที่ดำเนินการมีมากกว่าที่ได้วางแผนไว้เนื่องจากเกิดกิจกรรมใหม่ขึ้นนอกเหนือจากที่ได้วางแผนไว้ แต่บางกิจกรรมที่ได้วางแผนไว้ก็ไม่ได้ดำเนินการ

ความก้าวหน้าในแต่ละกิจกรรมต้องคำนึงถึงพื้นที่โครงการในระดับตำบล โดยขั้นตอนในการประเมินความก้าวหน้าของกิจกรรมเริ่มจากการประชุม/อภิปราย, การเรียนรู้, การทดลองและฝึกปฏิบัติจริง, แผนกิจกรรมใหม่ที่เกิดขึ้นระหว่างดำเนินกิจกรรม, และการขยายผลกิจกรรมสู่พื้นที่ใกล้เคียง จำนวนกิจกรรมที่ได้วางแผนและดำเนินการมาจากการรายงานการติดตามผลและยืนยันจากการดำเนินงานที่เกี่ยวข้องในการสำรวจพื้นที่ โดยสรุปได้ดังนี้

ตารางที่ 2.1.1 จำนวนกิจกรรมที่ได้วางแผนและดำเนินการ

จังหวัด	พะเยา		แพร่		น่าน		พิษณุโลก
	ตำบล	บ้านใหม่	แม่กา	บ่อเหล็ก ลอง	ทุ่งแล้ง	ยม	
กิจกรรมที่ได้วางแผน							
การจัดการทรัพยากรธรรมชาติ	4	4	7	7	3	3	5
การปรับปรุงคุณภาพชีวิต	3	4	5	5	5	5	5
การพัฒนาการเกษตร	8	8	13	13	7	7	9
รวม	15	16	25	25	15	15	19
กิจกรรมที่ได้ดำเนินการ (ทั้งที่วางแผนและกิจกรรมใหม่)							
(เดือน กันยายน พ.ศ.2549)							
การจัดการทรัพยากรธรรมชาติ	4 + 1	4 + 2	7 + 4	7 + 1	3 + 4	0 + 0	5 + 2
การปรับปรุงคุณภาพชีวิต	1 + 1	2 + 1	5 + 0	5 + 0	5 + 0	0 + 0	4 + 0
การพัฒนาการเกษตร	7 + 2	7 + 3	12 + 0	12 + 0	7 + 0	0 + 0	7 + 1
รวม	12 + 4	13 + 6	24 + 4	24 + 1	15 + 4	0 + 0	16 + 3
(เดือน มกราคม พ.ศ.2550)							
การจัดการทรัพยากรธรรมชาติ	4 + 2	4 + 3	7 + 4	7 + 1	3 + 6	0 + 0	5 + 2
การปรับปรุงคุณภาพชีวิต	1 + 2	2 + 2	5 + 0	5 + 0	5 + 0	0 + 0	4 + 0
การพัฒนาการเกษตร	7 + 2	7 + 3	12 + 1	12 + 1	7 + 2	0 + 0	8 + 2
รวม	12 + 6	13 + 8	24 + 5	24 + 2	15 + 8	0 + 0	17 + 4

กิจกรรมต่าง ๆ ดำเนินการในพื้นที่ 6 ตำบล ยกเว้นตำบลจอมพระ โดยกิจกรรมที่ดำเนินการมีมากกว่าที่ได้วางแผนไว้ ผลที่ได้นี้มาจากการที่ชาวบ้านคิดกิจกรรมใหม่ขึ้นเพราะเห็นว่าเหมาะสมกว่ากิจกรรมเดิมที่วางแผนไว้ อย่างไรก็ตาม บางกิจกรรมก็ไม่ได้ดำเนินการ

ในส่วนต่อไปจะกล่าวถึงกระบวนการและองค์ประกอบของโครงการนำร่อง รวมทั้งลักษณะเฉพาะในแต่ละจังหวัด

2.1 จังหวัดพะเยา

การดำเนินการอย่างราบรื่นด้วยความสัมพันธ์อันดีระหว่างวิทยากรกระบวนการที่มีประสบการณ์ในการทำงานในชุมชนกับผู้นำชุมชน

เริ่มต้นจากการศึกษาดูงานที่จังหวัดเชียงรายของผู้นำชุมชน 2 ตำบลคือ ตำบลบ้านใหม่ และตำบลแม่กา เพื่อศึกษากิจกรรมป่าชุมชนและการเกษตรอินทรีย์ จากนั้นได้จัดทำแผนพัฒนาชุมชนโดยใช้ความรู้ที่ได้จากการศึกษาดูงาน ต่อจากนั้น ประชาสัมพันธ์เรื่องการอภิปรายเรื่องแผนพัฒนาชุมชน และจากการประชาสัมพันธ์ชาวบ้านได้คัดเลือกและดำเนินการกิจกรรมในตำบลบ้านใหม่ 15 กิจกรรม และในตำบลแม่กา 16 กิจกรรมจากการจัดลำดับความสำคัญของชาวบ้าน วิทยากรกระบวนการของจังหวัดพะเยาเป็นคนในชุมชนและมีความสัมพันธ์ที่ดีกับผู้นำชุมชนที่มีประสบการณ์ในการทำงานร่วมกันในโครงการอื่นๆที่ผ่านมา เช่น โครงการ UNDP ปัจจัยสำคัญดังกล่าวช่วยส่งเสริมให้การดำเนินงานโครงการนำร่องในจังหวัดพะเยามีความราบรื่น

กิจกรรมการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติจากการประสานงานและความร่วมมือระหว่างคณะกรรมการป่าชุมชน, หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง, และชุมชนใกล้เคียง

กิจกรรมเกี่ยวกับการจัดการป่าชุมชนอยู่ในลำดับความสำคัญต้นๆ โดยในโครงการนำร่อง กิจกรรมป่าชุมชนจะดำเนินงานภายใต้การนำของคณะกรรมการป่าชุมชนอย่างเป็นทางการหรือกลุ่มอาสาสมัครเพื่อการอนุรักษ์ป่า โดยร่วมมือและประสานงานกับ อบต., กรมป่าไม้, และหมู่บ้านหรือตำบลใกล้เคียง กิจกรรมนี้เริ่มต้นจากการจัดทำกฎระเบียบในการใช้ประโยชน์จากป่าและการแบ่งปันข้อมูลความรู้เกี่ยวกับพืชพันธุ์ในป่าที่มีค่า จากนั้นทำการสำรวจป่าชุมชน, ฟื้นฟูป่า, ทำแนวกันไฟ, และกำหนดแนวเขตป่าให้ชัดเจน โดยในกระบวนการได้มีการส่งเสริมการสร้างขีดความสามารถให้แก่การอนุรักษ์และจัดการทรัพยากรธรรมชาติรวมไปถึงการตระหนักถึงความสำคัญของคุณภาพชีวิตและการเกษตรของตน

ความสุข คือ ปัจจัยสำคัญในการส่งเสริมและขยายผลกิจกรรมการปรับปรุงคุณภาพชีวิตโดยกลุ่มแม่บ้าน

ในกิจกรรมการปรับปรุงคุณภาพชีวิต กลุ่มแม่บ้านตำบลแม่กาเริ่มต้นจากการทำของใช้ในชีวิตประจำวันเพื่อลดค่าใช้จ่ายตั้งแต่ขั้นทำแผนพัฒนาชุมชน กลุ่มแม่บ้านที่เรียนรู้ทักษะในการทำของใช้ในชีวิตประจำวันจากการอบรมทำหน้าที่เป็นทรัพยากรบุคคลท้องถิ่นเพื่อขยายผลกิจกรรมไปสู่อีก 400 ครัวเรือนใน 4 จังหวัด โดยที่ตำบลแม่กาและตำบลบ้านใหม่ ได้มีการจัดอบรมแก่กลุ่มแม่บ้าน 4 กลุ่ม ซึ่งในภายหลังกลุ่มแม่บ้านดังกล่าวได้มีบทบาทสำคัญในการขยายผลกิจกรรมโดยทำหน้าที่เป็นวิทยากรในการอบรมต่างๆ รวมถึงในตำบลอื่นๆด้วยการจัดอบรมแก่กลุ่มแม่บ้านโดยได้รับความร่วมมือจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้องนับเป็นปัจจัยสำคัญในการขยายผลกิจกรรมต่อไป นอกจากนี้ ยังเป็นปัจจัยในการมอบความสุขแก่ผู้เข้าร่วมกิจกรรม ผู้เข้าร่วมไม่เพียงแต่ได้รับความสุขโดยตรงจากผลผลิตที่ได้จากกิจกรรมเท่านั้น ผู้เข้าร่วมยังได้รับความสุขจากการทำงานร่วมกันอีกด้วย

นอกจากนี้ ในกลุ่มทำปุ๋ยหมักที่จัดขึ้นใหม่หลังจากการอบรม จำเป็นต้องยกเลิกกลุ่มนี้เนื่องจากขาดการสนับสนุนด้านงบประมาณจากทาง อบต. โดยเสนอให้จัดตั้งกลุ่มใหม่ที่มีการเตรียมการและพิจารณาอย่างรอบคอบมากกว่านี้

ความรู้ที่ได้จากการเปรียบเทียบวิธีทำการเกษตรแบบยั่งยืนกับวิธีทำการเกษตรแบบดั้งเดิมจากการเลี้ยงวัว

ในการพัฒนาการเกษตรอย่างยั่งยืน การศึกษาดูงานและการอบรมได้ดำเนินการภายใต้ความร่วมมือจากวิทยาลัยเกษตรพระยาในการทำหน้าที่เป็นทรัพยากรท้องถิ่น แม้ผู้เข้าร่วมมีจำนวนเพียง 30-60 คน และผู้นำเอาความรู้มาใช้ในการฝึกปฏิบัติมีเพียงครั้งหนึ่งของผู้เข้าร่วม และผู้ที่ทำการทดลองต่อเนื่องมีเพียง 1/3 ของผู้เข้าร่วม แต่เกษตรกรเหล่านั้นสามารถยืนยันถึงผลที่ได้รับโดยเปรียบเทียบขั้นตอนการผลิตและจำนวนต้นทุนของทั้ง 2 วิธี

ขณะที่กิจกรรมอื่นมีเป้าหมายในระดับครัวเรือน แต่กิจกรรมการเลี้ยงวัวได้ออกแบบให้ใช้ประโยชน์จากกลุ่มกิจกรรมในการเป็นหน่วยการเรียนรู้ (จากกระบวนการ, สถานที่) โดยผลที่ได้รับคือการที่สมาชิกมีการแลกเปลี่ยนความรู้และประสบการณ์ในการจัดการด้านการเลี้ยงวัวในการประชุมและการเยี่ยมชมสถานที่ระหว่างกัน

2.2 จังหวัดแพร่

ความแตกต่างของจำนวนกิจกรรมใน 2 ตำบลที่เป็นผลมาจากการทำงานของวิทยากรกระบวนการ

ในจังหวัดแพร่ ตำบลใกล้เคียงกัน 2 ตำบลทำงานร่วมกันในการออกแบบแผนที่ประกอบด้วยกิจกรรมจำนวน 24 กิจกรรม ในตำบลบ่อเหล็กทอง กิจกรรมที่วางแผนได้ดำเนินการโดยมีวิทยากรกระบวนการ (องค์กรพัฒนาเอกชน) ติดตามผลโดยตลอด แต่ในตำบลทุ่งแล้ง วิทยากรกระบวนการไม่เข้าถึงกิจกรรมเท่าที่ควร เนื่องจากไม่ติดตามผลกิจกรรมมากพอทำให้ไม่ได้รับผลสำเร็จที่ได้ตามคาด

การมีส่วนร่วมของชุมชนในกิจกรรมอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติจากวัฒนธรรมประเพณีและความเชื่อดั้งเดิม

“พิธีกรรมการเลี้ยงผีต้นน้ำ” และ “การบวชต้นไม้” ดำเนินการในขั้นแรกของโครงการนำร่องเมื่อเดือน ธันวาคม พ.ศ.2548 โดยเป็นกิจกรรมที่เกิดขึ้นจากความเชื่อดั้งเดิมของทางภาคเหนือ การเริ่มกิจกรรมการอนุรักษ์และใช้ประโยชน์จากป่าดังกล่าวเริ่มจากการขออนุญาตเจ้าที่ซึ่งเป็นกิจกรรมที่ช่วยส่งเสริมให้เกิดการมีส่วนร่วมของชาวบ้าน ในปี พ.ศ.2548 ชาวบ้านจำนวน 300 คนเข้าร่วมพิธีกรรมโดยการประสานของ อบต. ต่อมา ในตำบลบ่อเหล็กทอง ได้ออกแบบกิจกรรมการสร้างอ่างเก็บน้ำขนาดเล็กขึ้นโดยได้รับความช่วยเหลือจากเจ้าหน้าที่อุทยานแห่งชาติ และอบต. ในระยะเวลา 2 ปี ได้มีการสร้างและซ่อมแซมอ่างเก็บน้ำขนาดเล็กขึ้นใน 60 พื้นที่

โดยมีผู้เข้าร่วมกิจกรรมกว่า 100 คน ซึ่งอาจเก็บบันทึกที่สร้างขึ้นสามารถเป็นต้นแบบให้กับพื้นที่อื่นๆได้ นอกจากนี้ การมีส่วนร่วมในกิจกรรมดังกล่าวของชาวบ้านนับเป็นความก้าวหน้าที่สำคัญในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ

ในการดำเนินโครงการนำร่อง ชาวบ้านได้พัฒนาความสัมพันธ์กับกรมป่าไม้ โดยได้ก่อตั้งคณะกรรมการป่าชุมชนขึ้นใน 2 ตำบล ภายใต้การนำของคณะกรรมการป่าชุมชน ทำให้กิจกรรมเช่น การทำแนวกันไฟ และการกำหนดแนวเขตป่าให้ชัดเจนได้รับความช่วยเหลือทั้งด้านงบประมาณและด้านความรู้จากกรมป่าไม้

ความเข้าใจตลาดเคลื่อนในแนวคิดพื้นฐานและการดูหมิ่นของเกษตรกรก้าวหน้า

แม้จะมีการประชาสัมพันธ์เรื่องแนวคิดพื้นฐานของการเกษตรแบบยั่งยืน แต่ในขั้นเริ่มต้นของกิจกรรมชาวบ้านกลับไม่เข้าใจถึงแนวคิดดังกล่าว ตัวอย่างเช่น กิจกรรมการผลิตหัวอาหารสัตว์ได้ออกแบบเพื่อลดต้นทุนในการผลิตโดยแนะนำวิธีการผลิตอาหารสัตว์อย่างพอเพียง และส่งเสริมให้เกิดกระบวนการเรียนรู้ในกลุ่มจากการจำหน่ายผลิตภัณฑ์ดังกล่าวในชุมชน อย่างไรก็ตาม เกษตรกรส่วนใหญ่มีความคาดหวังว่าจะได้วัตถุดิบในการทำ โดยไม่ต้องเสียค่าใช้จ่ายเหมือนในโครงการอื่นที่ผ่านมา ในกิจกรรมการเลี้ยงวัว เกษตรกรประมาณ 100 คนสนใจเข้าร่วมกลุ่ม แต่มีเพียงไม่กี่คนเท่านั้นที่นำไปฝึกปฏิบัติ โดยเกษตรกรผู้นำไปฝึกปฏิบัตินั้นได้เรียนรู้อย่างต่อเนื่องจากข้อมูลที่บันทึกและการเปรียบเทียบผลที่ได้ รวมทั้งแลกเปลี่ยนข้อมูลความรู้กับผู้อื่นด้วย แต่ในการประเมินผลของชาวบ้านพบว่า เกษตรกรก้าวหน้าเหล่านั้นกลับดูหมิ่นเกษตรกรผู้อื่น

การขยายผลกิจกรรมการทำก๊าซชีวภาพและการจัดตั้งเครือข่ายหลังจากศึกษาดูงานที่เครือข่ายอินแปลง

ในกิจกรรมเพื่อการปรับปรุงคุณภาพชีวิตและสร้างรายได้ ได้มีการจัดอบรมในการทำของใช้ในชีวิตประจำวัน เช่น ยาสระผม และน้ำยาเอนกประสงค์ ให้แก่กลุ่มแม่บ้านโดยมีสมาชิกในกลุ่ม 20 คน แม้ว่าการอบรมการทำของใช้ประจำวันในอดีตที่เสนอโดย รทส. จะไม่ค่อยประสบความสำเร็จในด้านการขยายผล แต่กิจกรรมในโครงการนำร่องมีการขยายผลถึง 20-30% ภายใน 1 ปี

กิจกรรมการผลิตก๊าซชีวภาพเดิมไม่ได้อยู่ในแผนที่วางไว้ อย่างไรก็ตาม หลังจากได้ศึกษาดูงานแล้ว กลุ่มเกษตรกรได้เสนอกิจกรรมขึ้นและได้สร้างเครื่องจักรในการผลิตก๊าซเพื่อเป็นส่วนหนึ่งของโครงการนำร่อง ต้นแบบแรกของเครื่องผลิตก๊าซได้รับการปรับปรุงและพัฒนาอย่างต่อเนื่อง จากการสร้างเครื่องผลิตก๊าซชีวภาพในกลุ่ม ทำให้มีจำนวนเครื่องผลิตก๊าซชีวภาพถึง 17 เครื่อง กลุ่มเกษตรกรดังกล่าวมีหน้าที่ในการเป็นทรัพยากรบุคคลท้องถิ่นในการให้ความรู้แก่ชุมชนและชุมชนอื่นๆ ปัจจุบันมีจำนวนสมาชิกในกลุ่ม 20 คน และกำลังพัฒนาเครือข่าย

หลังจากดำเนินกิจกรรมมาเป็นเวลา 1 ปี ได้มีการศึกษาดูงานที่เครือข่ายอินแปลงในพื้นที่ภาคเหนือของประเทศ ซึ่งเครือข่ายอินแปลงได้ทำงานเพื่อส่งเสริมการเกษตรแบบยั่งยืนเช่นเดียวกับการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ การเรียนรู้จากโอกาสนี้ช่วยให้ผู้เข้าร่วมกิจกรรมมีทัศนวิสัยกว้างไกล ซึ่งจะนำไปสู่การเกิดกิจกรรมใหม่ๆ

2.3 จังหวัดน่าน

ปัญหาในการคัดเลือกพื้นที่และผู้เข้าร่วมในตำบลจอมพระ

ที่จังหวัดน่าน ผู้นำฝ่ายบริหารในโครงการนาร่องคัดเลือกจากผู้นำในชุมชน โดยในโครงการนาร่องได้จัดทำแผนพัฒนาขึ้นเพื่อพื้นที่ 2 ตำบลคือ ตำบลยมและจอมพระ และวางแผนให้ดำเนินกิจกรรมตำบลละ 15 กิจกรรม อย่างไรก็ตามที่ตำบลจอมพระกลับไม่มีการดำเนินกิจกรรมขึ้นเนื่องจากขาดความร่วมมือจากผู้นำฝ่ายบริหารซึ่งให้ความช่วยเหลือในกระบวนการเรียนรู้เท่านั้น ดังนั้น จึงไม่สามารถจำแนกผู้นำกลุ่มกิจกรรมและสร้างความสัมพันธ์กับส.ป.ก.จังหวัด, วิทยากรกระบวนการ, และชาวบ้านได้ ในตำบลยม ผลที่ได้จากโครงการนาร่องมีน้อยเมื่อเทียบกับในจังหวัดอื่นๆ โดยในการประชุมเชิงปฏิบัติการร่วมในการประเมินผลครั้งสุดท้ายระหว่าง 4 จังหวัด พบว่าการขอเขตการประเมินผลโครงการนาร่องและกระบวนการดำเนินงานมีความแตกต่างจากจังหวัดอื่น อย่างไรก็ตาม แม้ว่าจะเกิดความสับสนจากการที่ผู้นำเปลี่ยนทัศนคติที่มีต่อโครงการนาร่อง แต่การดำเนินโครงการในตำบลยมดำเนินไปได้ด้วยดีเนื่องจากมีการเปลี่ยนวิทยากรกระบวนการช่วงท้ายของโครงการทำให้ชาวบ้านเข้าร่วมกิจกรรมมากขึ้นและระดับความพึงพอใจของชาวบ้านสูงขึ้น

การขยายผลการเลี้ยงไก่แบบธรรมชาติโดยเห็นผลได้ในระยะสั้น

กิจกรรมที่ได้รับการจัดลำดับความสำคัญอยู่ในระดับต้นๆโดยชาวบ้านจังหวัดน่านคือ การปลูกพริก ซึ่งเป็นพืชเศรษฐกิจ, การทำปุ๋ยชีวภาพ, และการเลี้ยงสัตว์ ในขั้นแรก ชาวบ้านจำนวน 100 คน เข้าร่วมอบรมในการทำปุ๋ยชีวภาพโดยเรียนรู้จากวิทยากร (องค์กรพัฒนาเอกชน) ที่ได้รับความรู้จากการอบรมที่จัดขึ้นโดยใจก้าในเดือนธันวาคม พ.ศ.2548 นอกจากนี้ การศึกษาดูงานในเดือนกุมภาพันธ์ พ.ศ.2549 ได้จัดให้เกษตรกรจังหวัดน่านจำนวน 35 คน เรียนรู้การเลี้ยงไก่ชนและการเลี้ยงหมูจากตำบลอื่นๆ

ในการผลิตปุ๋ยชีวภาพเพื่อการปลูกพริก มีเกษตรกรจำนวนมากที่ทำการบันทึกและเปรียบเทียบระหว่างการใช้ปุ๋ยชีวภาพกับการใช้ปุ๋ยเคมีอย่างต่อเนื่อง อย่างไรก็ตาม เกษตรกรไม่สามารถเกี่ยวกับภายในช่วงเวลาของโครงการได้

ในการเลี้ยงหมู เกษตรกร 4 คน ได้เรียนรู้และฝึกปฏิบัติ อย่างไรก็ตาม กิจกรรมดังกล่าวไม่ได้ขยายผลเนื่องจากเกษตรกรพบว่าผลที่ได้รับไม่เป็นไปตามคาดเพราะอัตราการเจริญเติบโตของหมูต่ำกว่าวิธีดั้งเดิม

ในการเลี้ยงไก่ สามารถนำออกจำหน่ายได้ภายใน 3 เดือน เกษตรกรพบว่าต้นทุนในการเลี้ยงไก่ลดลงเมื่อเทียบกับวิธีดั้งเดิมซึ่งเมื่อต้นทุนการผลิตลดลง ค่าใช้จ่ายภายในบ้านก็ลดลงด้วย ดังนั้น จำนวนเกษตรกรที่เลี้ยงไก่แบบธรรมชาติจึงมีจำนวนเพิ่มขึ้นจาก 2 คน เป็น 100 คน นอกจากนี้ ชาวบ้านได้ตั้งกลุ่มผู้เลี้ยงไก่แบบธรรมชาติขึ้นและยินดีที่จะเรียนรู้เพิ่มเติมเกี่ยวกับการเลี้ยงไก่ และกลุ่มเกษตรกรผู้เลี้ยงไก่และหมู ปัจจุบันมีหน้าที่เป็นทรัพยากรบุคคลท้องถิ่นคอยให้ความรู้

ตัวเชื่อมโยงทั้ง 3 ส่วน: การตรวจหาสารเคมีตกค้างในเลือดนำไปสู่การใช้ประโยชน์จากพืชสมุนไพรในการรักษาและการฝึกปฏิบัติการเกษตรอินทรีย์

การศึกษาดูงานที่เชียงใหม่ในเดือน กันยายน พ.ศ.2549 เพื่อศึกษาจากหมอชาวบ้านผู้ทำการรักษาด้วยวิธีที่ปฏิบัติสืบต่อกันมา สร้างผลกระทบต่อกิจกรรมในการจัดการและอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ การศึกษาถึงผลของการใช้พืชสมุนไพรในการรักษาจากหมอชาวบ้าน ทำให้ผู้เข้าร่วมกิจกรรมจำนวน 20 คน จัดตั้งกลุ่มเพื่อการเรียนรู้ขึ้น โดยได้ทำการสำรวจป่าชุมชนใน 3 หมู่บ้านและพบว่า มีพืชสมุนไพรหลากหลายชนิดในป่าชุมชนที่ได้สำรวจ จากนั้นชาวบ้านได้แบ่งปันข้อมูลเหล่านี้ไปยังพื้นที่ใกล้เคียง ในขณะที่เดียวกันก็ได้ดำเนินกิจกรรมการทำแนวกันไฟ และการปลูกต้นไม้โดยไม่ได้รับความช่วยเหลือจากกรมป่าไม้ จากการดำเนินกิจกรรมที่กล่าวมานี้ ทำให้ป่าชุมชนแห่งหนึ่ง ได้รับการแต่งตั้งจากกรมป่าไม้ให้เป็น “ต้นแบบของหมู่บ้านในป่า”

นอกจากนี้ จากการตรวจเลือดเพื่อหาสารเคมีตกค้างในร่างกายโดยได้รับความร่วมมือจากทางอนามัย พบว่าสุขภาพของชาวบ้านแย่งลงจากการใช้สารเคมีในการปราบศัตรูพืช อย่างไรก็ตาม ชาวบ้านพบว่าพืชสมุนไพรที่มีอยู่ในท้องถิ่นสามารถนำมารักษาและจัดพืชออกจากร่างกายได้ ผลที่ได้รับดังกล่าวจะช่วยในการส่งเสริมให้ชาวบ้านตระหนักถึงคุณค่าพืชสมุนไพรในป่าชุมชนและตระหนักถึงการทำการเกษตรอินทรีย์เพื่อลดปัญหาสุขภาพจากการใช้ยาฆ่าแมลง

การสร้างเครือข่ายกับจังหวัดอื่นจากการประชุมแลกเปลี่ยนความรู้ระดับจังหวัดและการติดตามผลกิจกรรม

กิจกรรมร่วมใน 4 จังหวัดเพื่อติดตามผลและประเมินผลกิจกรรมช่วยในการจัดตั้งเครือข่ายระดับจังหวัดของกิจกรรมกลุ่ม กลุ่มแม่บ้านในจังหวัดน่านได้เชิญสมาชิกจากกลุ่มแม่บ้านจังหวัดพะเยาเพื่อเป็นวิทยากรในการประชุมเชิงปฏิบัติการการทำของใช้ภายในบ้านซึ่งช่วยสร้างกำลังในการดำเนินกิจกรรมให้แก่กลุ่มแม่บ้านจังหวัดน่าน นอกจากนี้ กลุ่มกิจกรรมก๊าซชีวภาพจังหวัดน่านได้เชิญกลุ่มก๊าซชีวภาพจังหวัดแพร่เพื่อเป็นวิทยากรสอนวิธีการทำเครื่องผลิตก๊าซชีวภาพ หลังจากได้ศึกษาแล้ว กลุ่มก๊าซชีวภาพได้นำความรู้ที่ได้มาสร้างเครื่องผลิตก๊าซชีวภาพในพื้นที่ของตน

ในตอนท้ายของโครงการนำร่อง ได้ดำเนินการด้านการพัฒนาขีดความสามารถให้แก่ผู้นำอย่างไม่เป็นทางการผู้มีศักยภาพในการเป็นวิทยากรกระบวนการในอนาคต โดยจัดอบรมผู้นำให้แก่ผู้นำบางคน

2.4 จังหวัดพิษณุโลก

ความแตกต่างด้านประวัติความเป็นมาที่ต่างจากอีก 3 จังหวัด

เนื่องจากจังหวัดพิษณุโลกมีความแตกต่างจากอีก 3 จังหวัด พื้นที่โครงการนำร่องในจังหวัดพิษณุโลกจัดมาจากการบุกเบิกพื้นที่ป่าเมื่อ 40 ปีที่แล้ว ชาวบ้านมาจากทางภาคเหนือและภาคอีสานของประเทศ ชุมชนขาดความ

เป็นหนึ่งในเดียวเนื่องจากความหลากหลายทางวัฒนธรรมและรูปแบบในการดำเนินชีวิต ในจังหวัดพิษณุโลก มีเพียงตำบลบ้านดงตำบลเดียวเท่านั้นที่ได้รับการคัดเลือกให้เป็นพื้นที่โครงการนาร่อง โดยแผนของโครงการประกอบด้วย 19 กิจกรรม และ 4 กิจกรรมถูกเลือกให้มีลำดับความสำคัญอยู่ในอันดับต้น ยกเว้นการปลูกผักสวนครัว (การปลูกผักบริเวณรอบบ้าน) โดยกิจกรรมที่มีลำดับความสำคัญอยู่ในระดับแรกๆทั้งหมดอยู่ในแผนของการจัดการและอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ การดำเนินกิจกรรมดำเนินไปได้แค่บางส่วนเนื่องจากวิทยาการกระบวนการในจังหวัดพิษณุโลกสนใจและมีความรู้ในการอนุรักษ์และจัดการทรัพยากรธรรมชาติมากกว่าการปรับปรุงคุณภาพชีวิตและกิจกรรมด้านการเกษตร

การเป็นต้นแบบของการจัดการป่าชุมชนโดยสร้างเครือข่ายระหว่างป่าชุมชนในตำบลและภายนอก

เมื่อเดือน ธันวาคม พ.ศ.2548 ผู้นำอย่างเป็นทางการและไม่เป็นทางการ, สมาชิกคณะกรรมการป่าชุมชนเข้าร่วมประชุมเครือข่ายป่าชุมชนในพื้นที่ภาคเหนือตอนล่างจัดขึ้นที่มหาวิทยาลัยราชภัฏ ชาวบ้านได้รับความรู้มากมายในการจัดการป่าชุมชนจากที่ประชุม ชาวบ้านจึงได้จัดทำแผนปฏิบัติการระยะสั้นในการจัดการป่าชุมชนขึ้น และจากแผนปฏิบัติการดังกล่าว ชาวบ้านได้ดำเนินการสำรวจป่าชุมชนในท้องถิ่นเมื่อเดือน มกราคม และเดือน พฤษภาคม จากนั้นจึงทำการกำหนดแนวเขตป่า คณะกรรมการป่าชุมชนกำหนดให้ทุก 4 หมู่บ้านทำกับหนึ่งเครือข่าย การนำเสนอวิธีการจัดการป่าชุมชนที่ได้เสนอในการประชุมจัดขึ้นโดยคณะทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม มหาวิทยาลัยนเรศวรเมื่อเดือน มิถุนายน พ.ศ.2549 โดยได้รับการตอบรับที่ดี หลังจากกรมป่าไม้จัดอบรมให้ ชาวบ้านสามารถทำแนวกันไฟได้โดยได้รับความช่วยเหลือจาก อบต. ในขณะที่เดียวกัน กิจกรรมฟื้นฟูป่าดำเนินการหลายครั้งโดยในแต่ละครั้งมีผู้เข้าร่วมประมาณ 50-100 คน ความรู้ที่ได้เกี่ยวกับป่าชุมชนจะนำมาถ่ายทอดสู่รุ่นต่อไป โดยในเดือน ตุลาคม นักเรียนจากโรงเรียนท้องถิ่นได้จัดทำแผนปฏิบัติงานในการจัดการป่าชุมชนด้วยตัวเอง

ก่อนเริ่มโครงการนาร่อง ความสัมพันธ์ระหว่างกรมป่าไม้กับชาวบ้านอยู่ในเกณฑ์ที่ไม่ดี ชาวบ้านไม่ไวใจกรมป่าไม้เนื่องจากกรมป่าไม้ได้ทำการปลูกต้นไม้ทดแทนป่าที่เสียหายจากการสร้างเขื่อนโดยไม่ปรึกษาชุมชนท้องถิ่นก่อน นอกจากนี้ กรมป่าไม้ได้กล่าวหาชาวบ้านในการบุกรุกพื้นที่ป่าคุ้มครอง อย่างไรก็ตาม จากการสำรวจกิจกรรมที่ชาวบ้านริเริ่มในการจัดการป่าชุมชน เจ้าหน้าที่จากกรมป่าไม้ได้ตระหนักถึงความสามารถและความเต็มใจของชาวบ้านในการดำเนินงานด้านการอนุรักษ์ป่า ความเปลี่ยนแปลงเหล่านี้ทำให้ความสัมพันธ์ระหว่างชาวบ้านและกรมป่าไม้พัฒนาไปในทางที่ดีขึ้น กิจกรรมการจัดการป่าชุมชนที่ตำบลบ้านดงประสบความสำเร็จในการเป็นต้นแบบจากการสร้างเครือข่ายของป่าชุมชนจากหลายพื้นที่จนกลายเป็นศูนย์การเรียนรู้ โดยมีการศึกษาดูงานที่ป่าชุมชนตำบลบ้านดงจากจังหวัดอื่นๆ

ความช่วยเหลือจาก อบต. และกรมปศุสัตว์ในกิจกรรมการเลี้ยงสัตว์เพื่อการค้า

การเลี้ยงวัวส่วนใหญ่จะดำเนินการในระดับเพื่อการค้า โดยจัดหาความช่วยเหลือต่างๆให้ เช่น การอบรม, การศึกษาดูงานในพื้นที่จังหวัดอื่น, การจัดการพันธุ์หญ้าเพื่อปลูกไว้เป็นอาหารสัตว์, และการจัดซื้ออุปกรณ์เพื่อ

เตรียมอาหารสัตว์รวมทั้งงบประมาณสนับสนุนจาก อบต. และความช่วยเหลือด้านความรู้จากกรมปศุสัตว์ ในจังหวัดพิษณุโลก ผู้นำอย่างเป็นทางการมีความทุ่มเทในการทำกิจกรรมนำร่องมากกว่าผู้นำในจังหวัดอื่น ตัวอย่างเช่น นอกจาก อบต.แล้ว สมาชิกสภาจังหวัดได้เข้าร่วมการประชุมติดตามผลประจำเดือนด้วย และแผนปฏิบัติการของจังหวัดนี้ได้ใช้ประโยชน์อย่างกว้างขวางในการเสนอเพื่อรับความช่วยเหลือด้านความรู้และงบประมาณจาก อบต. หรือหน่วยงานอื่นๆที่เกี่ยวข้อง

กิจกรรมการปลูกพืชผักสวนครัวอย่างมี “ความสุข” โดยกลุ่มแม่บ้าน

ในจังหวัดพิษณุโลกยังคงต้องพิจารณากระบวนการเรียนรู้ในกลุ่มและการสร้างขีดความสามารถของชาวบ้านอีกครั้ง โดยเฉพาะอย่างยิ่ง กลุ่มการเกษตรแบบผสมผสาน เพราะแม้ว่าจะมีการประชุมอยู่บ่อยครั้ง แต่ไม่มีสมาชิกคนใดนำไปปฏิบัติ การศึกษาดูงานในพื้นที่ที่ทำการเกษตรแบบผสมผสานซึ่งจัดเพื่อเป็นกิจกรรมเสริมช่วยให้ชาวบ้านอภิปรายถึงแผนการขยายผลและการเข้าร่วมอบรม แต่ไม่มีชาวบ้านคนใดเปลี่ยนวิธีการทำการเกษตรดั้งเดิมมาเป็นการทำการเกษตรแบบผสมผสานภายในระยะเวลาโครงการนำร่อง อย่างไรก็ตาม กลุ่มแม่บ้านที่มีสมาชิกอยู่ 11 คน เริ่มปลูกผักท้องถิ่นและผักปลอดสารพิษในสวนบริเวณบ้าน โดยความสุขที่ได้จากการแลกเปลี่ยนความคิด, การแบ่งปันผลที่ได้จากการเก็บเกี่ยวในหมู่สมาชิก รวมไปถึงความรู้และประสบการณ์นับเป็นแรงผลักดันในการดำเนินกิจกรรมอย่างต่อเนื่อง

2.5 การติดตามผลและประเมินผลกิจกรรม

การติดตามผลและประเมินผลโครงการนำร่องดำเนินการโดยวิธีการติดตามผลแบบมีส่วนร่วม เพื่อให้สอดคล้องกับแนวทางการติดตามผล การติดตามผลและประเมินผลดำเนินการผ่านการประชุมผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย (ประชุมประจำเดือน, ประจำ 3 เดือน, ประชุมร่วม 4 จังหวัด)ซึ่งรวมทั้งผู้ดำเนินการ (ชาวบ้าน/เกษตรกรในพื้นที่ปฏิรูป/วิทยากรกระบวนการ/อบต./ และอื่นๆ) และหน่วยงานภายนอก (ส.ป.ก.จังหวัด, อบจ., ส.ป.ก.ส่วนกลาง/กนท., องค์กรพัฒนาเอกชน, คณะศิษษา) การประเมินผลระยะกลางและระยะสุดท้ายดำเนินการในการประชุมเชิงปฏิบัติการ เนื่องจากการติดตามผลแบบมีส่วนร่วมเป็นส่วนหนึ่งในกระบวนการเรียนรู้ “ความเปลี่ยนแปลง” และ “สิ่งที่ค้นพบ” จากกิจกรรมจะนำมาใช้เป็นดัชนีชี้วัดในการติดตามผลและประเมินผล การประเมินผลจะดำเนินการโดยวิธีการประเมินด้วยตนเอง ซึ่งเน้นไปที่กระบวนการเรียนรู้ของแต่ละกลุ่มกิจกรรมและความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น จากนั้นผู้มีส่วนได้ส่วนเสียทั้งผู้ดำเนินการและหน่วยงานภายนอกได้นำเอาผลที่ได้จากการประเมินผลด้วยตนเองมาแบ่งปันและแลกเปลี่ยนประสบการณ์ในการประชุมเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม 4 จังหวัด ซึ่งในการประชุมชาวบ้านได้นำเสนอบทเรียนที่ได้รับจากการดำเนินกิจกรรมในแต่ละพื้นที่ จากนั้นจึงประเมินผลโดยภาพรวม รวมทั้งการประเมินผลและวิเคราะห์โดยคณะศิษษา และตามด้วยการตรวจสอบร่าง M/P

บทที่ 3 การวิเคราะห์และประเมินผลกิจกรรมโครงการนำร่อง และการตรวจสอบร่าง M/P

3.1 วิธีการในการวิเคราะห์กิจกรรมโครงการนำร่อง

องค์ประกอบของโครงการนำร่องมีขอบข่ายงานที่กว้างเนื่องจากกิจกรรมได้วางแผนจากการจัดทำแผนพัฒนาชุมชนจากความเห็นของชาวบ้าน การประเมินผลกิจกรรมดังกล่าวดำเนินการโดยชาวบ้านเองจากการจัดอันดับกิจกรรมออกเป็น 4 ระดับ (ตารางที่ 3.2.1) ในการประเมินผลระยะสุดท้ายที่จัดขึ้นตั้งแต่เดือนมกราคม ถึงเดือนกุมภาพันธ์ พ.ศ. 2550

จากการประเมินผลโดยชาวบ้าน คณะศึกษาได้วิเคราะห์กิจกรรมที่ได้รับคะแนนสูง ขณะเดียวกัน คณะศึกษาได้วิเคราะห์ถึงปัจจัยซึ่งนำไปสู่กรณีที่ไม่ประสบความสำเร็จ (กิจกรรมที่ได้รับคะแนนน้อย) เพื่อจัดทำบทเรียนที่ได้และผลสะท้อนไปยัง M/P

3.2 การวิเคราะห์กิจกรรมที่ประสบความสำเร็จในโครงการนำร่อง

3.2.1 ทิศทางในการจำแนกประเภทกิจกรรม

ในส่วนนี้ได้ทำการจำแนกประเภทกิจกรรมในโครงการนำร่องจากทิศทางต่อไปนี้และแบ่งการวิเคราะห์ออกเป็น 4 ประเภท ที่ได้รับคะแนนสูงจากการประเมินโดยผู้เข้าร่วมในการประเมินผลระยะสุดท้าย

ทิศทาง

- (1) การประเมินผลด้วยตนเอง (ดีเยี่ยม=4, ดี=3, ปานกลาง=2, แย่=1) (ตารางที่ 3.2.1)
- (2) ระดับกิจกรรม (สาธารณะ, ชุมชน, กลุ่ม, คริวเรือน, ส่วนบุคคล)
- (3) ปัจจัยภายนอก (ความรู้, การเสริมสร้างขีดความสามารถ, ความช่วยเหลือด้านความรู้, การระดมกำลัง, งบประมาณ, และวัตถุดิบ)
- (4) ความเชื่อมโยงกับกิจกรรมอื่นและความยั่งยืน
- (5) ระยะเวลาตามความจำเป็นในการตระหนักถึงผลที่ได้รับ
- (6) ระดับความยากของเทคนิค
- (7) ระดับการตระหนักถึงผลที่ได้ (สาธารณะ, ชุมชน, กลุ่ม, คริวเรือน, ส่วนบุคคล)

ตารางที่ 3.2.1 ผลที่ได้จากการประเมินผลโครงการนำร่องโดยชาวบ้าน

Program	Component/ Activities	Province			
		Phayao	Phrae	Nan	Phitsanulok
1.1 Forest produce utilization	1.1.1 Food utilization				
	Herb harvesting	3	3	4	
	1.1.2 Non-food utilization				
1.2 Forest resources management	1.2.1 Community forest establishment				
	Community forest registration	3			
	1.2.2 Community forest management				
	Strengthening community forest committee				3
	Making regulations (harvesting materials/period)	3			
	1.2.3 Forest valuations				
Identify valuable species/natural resources	3		3	3	
Knowledge dissemination			2	3	
1.3 Forest rehabilitation	1.3.1 Forest rehabilitation				
	Reforestation activities	3	3	3	3
	Making firebreak	3	2/4	3	3
	1.3.2 Reserved forest area delineation				
	Putting boundary markers	3	3	4	3
1.4 Soil and water conservation	1.4.1 Soil conservation				
	Soil improvement (making bio-fertilizer/ compost)	4	3	3	2
	1.4.2 Water conservation				
	Construction of small-scale check dams / weirs	4/1	3	3	
2.1 Livelihood	2.1.1 Non-agricultural income generation				
	2.1.2 Expenditure reduction				
	Making daily commodities (soap, shampoo, detergent, etc.)	3/4	4/3	4	2
	Making charcoal	1		2	
	2.1.3 Energy saving				
	Bio-gas/ Bio-diesel	3	2	3	
2.2 Fund development	2.2.1 Locally accessible capital / fund development				
	Organizing community bank / village fund				3
	Organizing welfare fund		2		
2.3 Health and welfare improvement	2.3.1 Health improvement				
	Local doctor	1			
	Chemical Residual effect on Health			3	
	2.3.2 Culture dissemination				
	Establishment of community information center	1			
	Learning local knowledge / traditions		2		
Capacity building for leader				3	
3.1 Agricultural production	3.1.1 Crop production				
	Plant local and common crops after harvesting paddy		NA		
	Plant vegetables around house (kitchen garden)	2	1		4
	Production of chili			3	
	Mushroom cultivation for food	2		1	
	3.1.2 Farming technology improvement				
	Less chemical inputs farming		1		
	Introduction of integrated farming	4		3	2
Introduction of soil surface protection farming		1	3		
3.2 Livestock development	3.2.1 Livestock raising				
	Fish raising	2	1		2
	Swine raising	3	1		3
	Chicken raising		1		
	Cattle raising	3			3
	Frog raising	4	1		
	3.2.3 Feed production				
	Plant pasture seeds suitable for local conditions				3
Improvement of equipments to prepare feed in dry season				3	
3.3 Farm produce	3.3.1 Plant material processing				
	Fruits and vegetables processing (juice, wine, etc)	4	3		
	3.3.2 Animal material processing				
	Making fish sauce	4			
Swine meat processing		3			

3.2.2 การจัดรูปแบบกิจกรรม

1) รูปแบบ ก: กิจกรรมที่ต้องการความรู้ เห็นผลในระยะสั้นและดำเนินการในระดับครัวเรือน

รูปแบบ ก: การเก็บสมุนไพร (1.1.1 การใช้ประโยชน์เป็นอาหาร), การปลูกพืชบริเวณรอบบ้าน (พืชผักสวนครัว) (3.1.1 การเพาะปลูก), การเลี้ยงสัตว์ (3.2.1 การเลี้ยงสัตว์), การแปรรูปผักและผลไม้ (3.3.1 การแปรรูปผลิตภัณฑ์พืช), การทำน้ำปลาและเนื้อหมู (3.3.2 การแปรรูปเนื้อสัตว์)	
(1) การประเมินผลด้วยตนเอง	ดีเยี่ยมหรือดี
(3) บัณฑิตจากภายนอก	ความรู้อย่างเดียวหรือการสร้างขีดความสามารถ
(5) ระยะเวลาในการเห็นผล	เห็นผลเร็วหรือภายใน 1 ฤดูกาล
(6) ระดับความยากของเทคนิค	ง่ายเพราะมาจากประสบการณ์โดยทั่วไป
(7) ระดับของผลที่ได้รับ	ส่วนบุคคล

(): องค์ประกอบ

กิจกรรมการเก็บสมุนไพร ซึ่งเป็นหนึ่งกิจกรรมในส่วนของจัดการทรัพยากรธรรมชาติ ได้เสนอกิจกรรมนี้ในพื้นที่ 3 จังหวัดยกเว้นจังหวัดพิษณุโลก โดยในทุกจังหวัดคะแนนจากการประเมินอยู่ในระดับสูง เนื่องจากปัจจัยความรู้พื้นฐานที่นำไปสู่การเห็นผลเร็วและชาวบ้านได้รับผลประโยชน์โดยตรงจากโครงการ หรืออาจกล่าวได้ว่าเมื่อชาวบ้านได้รับความรู้เกี่ยวกับผลิตภัณฑ์ป่าที่หาได้ในพื้นที่ ชาวบ้านสามารถใช้ประโยชน์จากความรู้ได้ทันทีในพื้นที่ป่าชุมชนใกล้เคียงเพื่อเก็บผลิตภัณฑ์ป่าซึ่งหมายถึงผลที่ได้รับโดยตรง

กิจกรรมใกล้เคียงกับการเก็บสมุนไพรคือกิจกรรมที่อยู่ในแผนการเกษตรแบบยั่งยืน เช่น การปลูกผักบริเวณบ้าน (ผักสวนครัว) (3.1.1 การเพาะปลูก), การเลี้ยงสัตว์ (3.2.1 การเลี้ยงสัตว์), การแปรรูปผักและผลไม้ (3.3.1 การแปรรูปผลิตภัณฑ์จากพืช), และการทำน้ำปลา/การแปรรูปเนื้อหมู (3.3.2 การแปรรูปผลิตภัณฑ์สัตว์) อย่างไรก็ตาม ผลที่ได้รับจากกิจกรรมเหล่านี้กลับไม่มีลักษณะพิเศษอย่างกิจกรรมการเก็บสมุนไพร

โดยเฉพาะอย่างยิ่ง แต่ละกิจกรรมมีความหลากหลายด้าน (3) บัณฑิตจากภายนอก, (5) ระยะเวลาในการเห็นผล, (6) ระดับความยากของเทคนิค (เช่น ผลที่ได้รับจากการเรียนรู้ทางการเกษตรได้รับการยืนยันหลังจากการเก็บเกี่ยวเท่านั้น หรือ ชาวบ้านได้รับความรู้ในการแปรรูปแต่ต้องใช้เวลาในการผลิตเครื่องมือเพื่อใช้ในการแปรรูป) เนื่องจากองค์ประกอบมีความหลากหลาย การประเมินผลกิจกรรมโดยผู้เข้าร่วมกิจกรรมภายในระยะเวลาโครงการ 1 ปี ได้แสดงถึงความหลากหลายที่มีอยู่มาก

2) รูปแบบ ข: กิจกรรมที่ต้องการปัจจัยความรู้พื้นฐาน, ผลที่ได้รับในระยะเวลารสั้น และการประชาสัมพันธ์

รูปแบบ ข: การจำแนกพันธุ์พืชที่มีค่า/ทรัพยากรธรรมชาติและเผยแพร่ความรู้ (1.2.3 การตระหนักถึงคุณค่าป่า)	
(1) การประเมินผลด้วยตนเอง	ดี
(3) บัณฑิตจากภายนอก	ความรู้อย่างเดียวหรือการสร้างขีดความสามารถ
(5) ระยะเวลาในการเห็นผล	เห็นผลเร็ว
(6) ระดับความยากของเทคนิค	จำเป็นต้องได้รับความรู้/ปัจจัย
(7) ระดับของผลที่ได้รับ	สาธารณะ

ส่วนที่ 2 โครงการนำร่อง

กิจกรรมการจำแนกพืชพันธุ์ที่มีค่า/ทรัพยากรธรรมชาติและการเผยแพร่ความรู้ (1.2.3 การตระหนักถึงคุณค่าป่า) ซึ่งอยู่ในส่วนของการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ ได้ดำเนินการในพื้นที่ 3 จังหวัด ยกเว้นจังหวัดแพร่ กิจกรรมดังกล่าวมีลักษณะคล้ายกับกิจกรรมการเก็บสมุนไพร (1.1.1 การใช้ประโยชน์เพื่อเป็นอาหาร) ในรูปแบบ ก คือ บั๊จจัยจากภายนอกมีความรู้และชาวบ้านเห็นผลในระยะสั้น แต่ที่แตกต่างจากการเก็บสมุนไพรคือระดับของผลที่ได้รับ เนื่องจากกิจกรรมการจำแนกพืชพันธุ์ที่มีค่า/ทรัพยากรธรรมชาตินี้ผลที่ได้อยู่ในระดับสาธารณะมากกว่าระดับส่วนบุคคล แม้จะมีความยากในเรื่องเทคนิคต่าง ๆ อยู่บ้าง แต่ชาวบ้านได้ประเมินระดับความยากของเทคนิคอยู่ในระดับ “ดี” เหตุผลที่ทำให้ชาวบ้านตอบสนองกิจกรรมนี้เป็นอย่างดี คือ บั๊จจัยความรู้พื้นฐานที่สามารถตอบสนองความต้องการของชาวบ้านได้เป็นอย่างดีรวมทั้งสามารถเห็นผลกิจกรรมได้ในระยะสั้น

3) รูปแบบ ค: กิจกรรมในขอบข่ายพื้นที่กว้างและผลที่ได้ในระดับสาธารณะ

รูปแบบ ค : การกำหนดแนวเขตป่าให้ชัดเจน (1.3.2 การกำหนดแนวเขตป่า), การปลูกป่า, การทำแนวกันไฟ (1.3.1 การฟื้นฟูป่า)	
(1) การประเมินผลด้วยตนเอง	ดีเยี่ยมหรือดี
(3) บั๊จจัยจากภายนอก	สาธารณะ (ตำบล)
(7) ระดับของผลที่ได้รับ	สาธารณะ

กิจกรรมการกำหนดแนวเขตป่าให้ชัดเจนในพื้นที่ป่าอนุรักษ์ (ส่วนการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ) (1.3.2 การกำหนดแนวเขตป่าในพื้นที่ป่าอนุรักษ์) ดำเนินการในพื้นที่ทั้ง 4 จังหวัด และได้รับคะแนนอยู่ในระดับสูงจากการประเมินผล ซึ่งเป็นที่น่าสังเกตว่ากิจกรรมนี้เห็นผลในระดับสาธารณะมากกว่าระดับส่วนบุคคล

ลักษณะเฉพาะของกิจกรรมการปลูกป่าและการทำแนวกันไฟ (1.3.1 การฟื้นฟูป่า) ซึ่งดำเนินการในพื้นที่ 4 จังหวัด มีความคล้ายคลึงกับรูปแบบ ค โดยในกิจกรรมการปลูกป่าได้รับความช่วยเหลือส่วนใหญ่จากบั๊จจัยจากภายนอก (ความช่วยเหลือจากกรมป่าไม้), ระยะเวลาที่เหมาะสม ดังนั้น บั๊จจัยที่มีปริมาณและคุณภาพมีความสำคัญต่อผลสำเร็จที่ได้

กิจกรรมเหล่านี้ได้วางแผนเพื่อดำเนินการในพื้นที่ที่กว้างขึ้นในระดับตำบล ซึ่งทำให้ผู้เข้าร่วมมีโอกาสและสถานที่ในการเรียนรู้และดำเนินกิจกรรมอย่างต่อเนื่อง เหตุผลเหล่านี้ทำให้ชาวบ้านประเมินกิจกรรมดังกล่าวในระดับสูง และความสำเร็จในกิจกรรมที่สาธารณะให้ความสนใจส่วนหนึ่งมาจากการขยายผลกิจกรรมให้ดำเนินการในพื้นที่ที่กว้างขึ้น ทำให้ชาวบ้านที่ดำเนินกิจกรรมมีจำนวนมากขึ้น ผลที่ได้ก็มากขึ้น

4) กิจกรรมที่ใช้ปัจจัยน้อย, และเห็นผลเร็ว

รูปแบบ ง) การปรับปรุงดินจากการใช้ปุ๋ยชีวภาพ (1.4.1 การอนุรักษ์ดิน), การทำของใช้ในชีวิตประจำวัน (2.1.2 การลดค่าใช้จ่าย), การทำก๊าซชีวภาพ (2.1.3 การประหยัดพลังงาน)	
(1) การประเมินผลด้วยตนเอง	ดีเยี่ยม, ดีหรือปานกลาง
(3) ปัจจัยจากภายนอก	ส่วนใหญ่เสริมสร้างขีดความสามารถ
(6) ระดับความยากของเทคนิค	เห็นผลภายใน 1 ฤดูกาล

กิจกรรมที่ถูกจำแนกไว้ในรูปแบบนี้ เช่น การปรับปรุงดินจากการใช้ปุ๋ยชีวภาพ (1.4.1 การอนุรักษ์ดิน, ส่วนการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ), การทำของใช้ในชีวิตประจำวัน (2.1.2 การลดค่าใช้จ่าย, ส่วนการปรับปรุงคุณภาพชีวิต) และการผลิตก๊าซชีวภาพ/น้ำมันไบโอดีเซล (2.1.3 การประหยัดพลังงาน) มีรูปแบบในการใช้ปัจจัยจากภายนอกน้อยและสามารถเห็นผลที่ได้ในระยะสั้น นอกจากนี้ กิจกรรมเหล่านี้สามารถเชื่อมโยงกับกิจกรรมอื่นได้ง่าย ซึ่งทำให้พลังขับเคลื่อนแก่ชาวบ้านจากการรวมกิจกรรมต่างๆ เข้าด้วยกัน

ในโครงการนาร่อง การรวมกิจกรรมต่างๆ มีดังนี้

- การผลิตปุ๋ยชีวภาพโดยใช้น้ำหมักชีวภาพ (IMO) / การใช้ปุ๋ยชีวภาพในการเพาะปลูก
- การผลิตก๊าซชีวภาพโดยใช้มูลหมู
- การผลิตปุ๋ยชีวภาพโดยกากที่เหลือจากกระบวนการทำก๊าซชีวภาพ
- การใช้ปุ๋ยชีวภาพเพื่อเพาะปลูกและลดต้นทุนจากการใช้ปุ๋ยเคมี
- กลุ่มกิจกรรมการทำของใช้ในชีวิตประจำวัน (น้ำยาเอนกประสงค์, ยาสระผม, และอื่นๆ) จากผลิตภัณฑ์ทางการเกษตรในท้องถิ่นมีบทบาทสำคัญต่อกิจกรรมอื่นๆ

3.2.3 การวิเคราะห์แต่ละรูปแบบ

จากการสำรวจกิจกรรมที่ได้คะแนนสูงในการจัดอันดับของชาวบ้าน สรุปได้ดังนี้

- (1) ปัจจัยที่ทำให้กิจกรรมในโครงการนาร่องประสบความสำเร็จและได้รับการจัดอันดับจากชาวบ้านอยู่ในเกณฑ์ที่ดี คือ ใช้ปัจจัยในการดำเนินกิจกรรมน้อย (ด้านความรู้มากกว่าวัตถุดิบ) และสามารถเห็นผลในระยะสั้น (รูปแบบ ก, ข, และ ง)
- (2) เนื่องจากการดำเนินโครงการนาร่องมีระยะเวลาจำกัดเพียง 1 ปี การเห็นผลเร็วจึงมีความสำคัญในการจัดอันดับของชาวบ้าน (รูปแบบ ง)
- (3) กิจกรรมที่ต้องใช้เวลาในการเห็นผลและผลที่ได้อยู่ในระดับสาธารณะมากกว่าระดับส่วนบุคคลหรือระดับครัวเรือน เสนอให้ชาวบ้านจัดอันดับกิจกรรมจากการประชาสัมพันธ์ให้ชาวบ้านทั่วไปทราบถึงผลประโยชน์จากการดำเนินกิจกรรมและการมีส่วนร่วมโดยดำเนินการประชาสัมพันธ์ไปยังพื้นที่กว้างขึ้น (รูปแบบ ค)

- (4) นอกเหนือจากปัจจัยข้างต้น กิจกรรมที่อยู่ในการจัดอันดับที่ดีมีลักษณะเฉพาะในด้านการเรียนรู้ที่เข้าใจง่าย, ความเชื่อมโยงกับกิจกรรมอื่นหรือการขยายผลกิจกรรมไปยังพื้นที่ใกล้เคียง ซึ่งปัจจัยเหล่านี้อาจไม่ใช่สิ่งจำเป็นต่อความสำเร็จของโครงการ แต่กิจกรรมส่วนใหญ่ที่มีลักษณะดังกล่าว มักจะประสบความสำเร็จ

3.2.4 ผลสะท้อนจากบทเรียนที่ได้จากการวิเคราะห์ไปยัง M/P

บทเรียนที่ได้จากการวิเคราะห์เพื่อการดำเนินงาน M/P ในระดับกิจกรรมมีดังนี้

1) เพื่อเสนอกิจกรรมที่มีศักยภาพและเป็นที่น่าสนใจเป็นกิจกรรมเริ่มต้น

การเสนอกิจกรรมที่ใช้ปัจจัยน้อยและเห็นผลเร็วเพื่อเป็นกิจกรรมเริ่มต้นดำเนินการก่อนกิจกรรมอื่น เหตุผลเพื่อสร้างแรงจูงใจให้ชาวบ้านมีส่วนร่วมมากขึ้น จากการคัดเลือกกิจกรรมเริ่มต้นในแต่ละแผน/องค์ประกอบ ทำให้เกิดผลกระทบในทางที่ดีแก่กิจกรรมอื่น การคัดเลือกกิจกรรมนำร่องควรรวมอยู่ในวิธีการดำเนินงาน M/P เพื่อให้วิทยากรกระบวนการ และส.ป.ก.จังหวัดเกิดความเข้าใจ

2) ความสำคัญของการดำเนินงานในพื้นที่กว้างโดยชาวบ้านมีส่วนร่วมมากขึ้นในการดำเนินกิจกรรมที่เห็นผลในระดับสาธารณะ

กิจกรรมที่เห็นผลในระยะยาว เช่น กิจกรรมการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ มีการดำเนินการในพื้นที่กว้างโดยจำนวนผู้เข้าร่วมกิจกรรมมีอยู่มากผลที่ได้รับจากการจัดอันดับอยู่ในเกณฑ์สูง ในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ จำเป็นจะต้องสร้างจิตสำนึกให้แก่สมาชิกในชุมชนทุกคนไม่ใช่จำกัดอยู่ที่ชาวบ้านที่มีจิตสำนึกในการอนุรักษ์อยู่แล้ว ดังนั้น จึงเสนอให้กิจกรรมนี้ซึ่งเกี่ยวข้องกับความร่วมมือของคนทั้งชุมชน ดำเนินการให้สอดคล้องกับหน่วยงานภาครัฐและสถาบันต่างๆที่เกี่ยวข้อง

3.3 ผลสะท้อนจากการวิเคราะห์และจากบทเรียนที่ได้รับจากกิจกรรมที่ชาวบ้านประเมินโดยจัดอันดับให้อยู่ในเกณฑ์ที่มีคะแนนต่ำ

การวิเคราะห์มาจากการจัดคะแนนระดับ “1: แย่” หรือ “2: ปานกลาง (อาจมีปัญหา)” โดยวิเคราะห์จากผู้เข้าร่วมกิจกรรมและปัจจัยในการดำเนินกิจกรรม รูปแบบของปัญหาหรือปัจจัยจะถูกนำมาวิเคราะห์และพิจารณามาตรการ การสรุปบทเรียนที่ได้รับและผลสะท้อนไปยัง M/P มีดังนี้

3.3.1 การวิเคราะห์กิจกรรมที่อยู่ในเกณฑ์การจัดอันดับที่มีคะแนนต่ำจากการประเมินผลแบบมีส่วนร่วม

1) กิจกรรมที่ล้มเหลวหรือผลที่ได้รับไม่เป็นไปตามคาดเนื่องจากขาดโอกาสในการเรียนรู้ที่ดี

กิจกรรม “การทำถ่านไม้” และ “การทำน้ำส้มควันไม้” ในจังหวัดพะเยาและน่านได้รับคะแนนต่ำเนื่องจากกระบวนการผลิตมีคุณภาพต่ำ องค์กรพัฒนาเอกชนผู้ทำหน้าที่ประสานงาน มีความรู้แต่ขาดประสบการณ์ในการทำหน้าที่เป็นวิทยากร นอกจากนี้ยังเกิดปัญหาเนื่องจากวิทยากรไม่มีความรู้เพียงพอในการอบรม

กิจกรรมการเพาะเห็ดที่จังหวัดพะเยาและน่าน ชาวบ้านได้ศึกษาดูงานและฝึกปฏิบัติแต่กิจกรรมกลับล้มเหลวเนื่องจากขาดความรู้ นอกจากนี้ ชาวบ้านยังกล่าวอีกว่า การอบรมเรื่องการเลี้ยงปลาเพียงครั้งเดียวไม่เพียงพอ

กรณีที่ถูกกล่าวมานับเป็นปัญหาด้านคุณภาพและปริมาณของโอกาสในการเรียนรู้ เช่น การอบรม และศึกษาดูงาน วิทยากรในการอบรมควรมีประสบการณ์ในการดำเนินกิจกรรมมานานหรือมีประสบการณ์เพียงพอเพื่อถ่ายทอดความรู้และเทคนิคแก่ชาวบ้าน ดังนั้นจึงเสนอให้ใช้ประโยชน์จากทรัพยากรบุคคลท้องถิ่นผู้รู้สภาพในท้องถิ่นและรู้ขีดความสามารถของชาวบ้านเป็นอย่างดีเพื่อชาวบ้านสามารถเข้าถึงทรัพยากรบุคคลท้องถิ่นในขั้นนำร่อง เพื่อให้เกิดความเข้าใจที่ดีขึ้น

อย่างไรก็ตาม แม้จะเกิดปัญหาขึ้น แต่ชาวบ้านไม่ได้ปฏิเสธกิจกรรมดังกล่าว เนื่องจากชาวบ้านเต็มใจที่จะดำเนินกิจกรรมต่อ

2) ปัจจัยในการดำเนินกิจกรรมมีไม่เพียงพอหรือหาไม่ได้ในท้องถิ่น

เนื่องจากการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรในพื้นที่อยู่ในแนวคิดพื้นฐานของกิจกรรมนำร่อง ดังนั้นจึงไม่มีกิจกรรมใดที่พึ่งพาทรัพยากรภายนอกเพียงอย่างเดียว อย่างไรก็ตาม ในบางกิจกรรมนำร่องเกิดขาดแคลนปัจจัยท้องถิ่นในการดำเนินกิจกรรม โดยมีรายงานว่าในการทำถ่านไม้ที่จังหวัดพะเยามีไม้ไม่เพียงพอ และในจังหวัดแพร่มีแมลงไม่พอที่จะให้เป็นอาหารกบในการเลี้ยงกบ

ดังนั้น จึงควรพิจารณาไม่เพียงแต่กิจกรรมเดี่ยวแต่ควรพิจารณาถึงความเชื่อมโยงในแต่ละกิจกรรมเพื่อกำหนดปริมาณการใช้ทรัพยากรท้องถิ่น เช่น การทำถ่านไม้ สามารถใช้ประโยชน์จากผักข้าวโพดหรือฟืนในป่าชุมชนภายใต้กฎระเบียบการเก็บผลิตภัณฑ์ป่ามากกว่าการพึ่งพาต้นไม้ในชุมชนเพียงอย่างเดียว

เพื่อตระหนักถึงวงจรทรัพยากรธรรมชาติในชุมชน ควรมีการแลกเปลี่ยนข้อมูลความรู้ระหว่างกลุ่มกิจกรรมในพื้นที่ ควรตรวจสอบความจำเป็นในการใช้ทรัพยากรของแต่ละกิจกรรมโดยกลุ่มชุมชนโดยพิจารณาจากการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ

ในขั้นขยายผล การติดตามผลเป็นสิ่งจำเป็นในการดำเนินกิจกรรม เนื่องจากอาจเกิดการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรเพื่อประโยชน์ส่วนตัว

3) กิจกรรมที่มีขอบเขตการฝึกปฏิบัติและขยายผลอย่างจำกัด

กิจกรรมที่มีผู้เข้าร่วมน้อยในการฝึกปฏิบัติหลังจากที่ได้เข้าร่วมเรียนรู้จากโอกาสในการเรียนรู้ที่จัดให้ มีแนวโน้มในการจัดอันดับให้มีคะแนนต่ำ ตัวอย่างเช่น กิจกรรมการปลูกผักสวนครัวที่จังหวัดพะเยา มีผู้เข้าร่วมในการอบรมและศึกษาดูงาน 30 คน แต่มีเพียง 14 คนเท่านั้นที่นำมาฝึกปฏิบัติ นอกจากนี้ มีเพียง 7 คนเท่านั้นที่ดำเนินกิจกรรมต่อจนจบโครงการ ทั้งนี้เนื่องจากทัศนคติของชาวบ้านในการคอยดูผู้อื่นทำไม่ว่าผลที่ได้จะสำเร็จหรือไม่ และบางคนแม้ว่าจะให้ความสนใจเมื่อเข้าร่วมเรียนรู้ในโอกาสในการเรียนรู้ แต่เมื่อถึงขั้นตระหนักถึงผลที่ได้จากกิจกรรมกลับขาดความสนใจ

ถ้าผู้ฝึกปฏิบัติกิจกรรมนำร่องมีน้อย นั้นหมายถึงโอกาสในการเรียนรู้มีอยู่จำกัดในชุมชน และเพื่อไม่ให้เป็นการลดกระบวนการการเรียนรู้ โครงการจึงได้พยายามลดความเสี่ยงและจัดหากลไกในการวัดผลสะท้อนจากความรู้อะไรและบทเรียนที่ได้รับจากโครงการนำร่องไปยังชุมชนใกล้เคียง โดยแนะนำให้จัดประชุมเชิงปฏิบัติการในระดับตำบล/หมู่บ้าน เพื่อจัดทำผลสะท้อน เช่นเดียวกับกลไกโครงการนำร่อง

4) ความเข้าใจคลาดเคลื่อนและแรงจูงใจที่ต่างกันของผู้เข้าร่วม

บางกิจกรรมจำเป็นต้องยกเลิกเนื่องจากไม่เป็นที่นิยม (กิจกรรมหมอบชาวบ้านในจังหวัดพะเยา) หรือก้าวหน้าได้ช้าเนื่องจากไม่เข้าใจวัตถุประสงค์ ผู้เข้าร่วมจัดอันดับกิจกรรมให้คะแนนต่ำเมื่อชาวบ้านรู้สึกผิดหวังโดยไม่เข้าใจแนวคิดของโครงการ ในกรณีการเลี้ยงปลาและการเลี้ยงกบที่จังหวัดพะเยา ชาวบ้านคาดหวังว่าจะได้ลูกปลา ลูกกบ โดยไม่เสียค่าใช้จ่าย แต่เมื่อเข้าร่วมกิจกรรมปัจจัยดังกล่าวกลับไม่ได้เตรียมให้

แม้กิจกรรมได้วางแผนจากการมีส่วนร่วมของชาวบ้าน แต่ในบางกรณี วัตถุประสงค์ของกิจกรรมอาจไม่สอดคล้องกับความต้องการของชาวบ้าน หรือ ความคิดเห็นของผู้เข้าร่วมในกระบวนการวางแผนและความเข้าใจของผู้เข้าร่วมกระบวนการดำเนินงานอาจแตกต่างกัน

ดังนั้น ควรอธิบายและตกลงเรื่องวัตถุประสงค์, แนวทาง, และกระบวนการของโครงการระหว่างผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในขั้นต้นของการวางแผนพัฒนาชุมชน โดยชาวบ้านต้องเข้าใจแนวคิดพื้นฐานของ M/P ก่อนวางแผนกิจกรรมและคัดเลือกผู้เข้าร่วม

5) กิจกรรมที่ไม่สร้างพลังแก่ชาวบ้าน

ที่จังหวัดแพร่ กิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการทำการเกษตรแบบผสมผสาน เช่น การปลูกผักสวนครัว และการเลี้ยงหมูมีคะแนนต่ำจากการจัดอันดับของชาวบ้าน แม้ว่าผลที่ได้จากกิจกรรมอยู่ในเกณฑ์ดีและการมีส่วนร่วมก็อยู่ในเกณฑ์ดี สำหรับคณะศึกษา กิจกรรมประสบความสำเร็จ แต่ชาวบ้านยังไม่เข้าใจ ทำให้จัดอันดับคะแนนอยู่ในเกณฑ์ต่ำ

นอกจากนี้ กิจกรรมกลุ่ม เช่น การทำของใช้ภายในบ้าน ช่วยสร้างความมั่นใจและสร้างพลังให้ชาวบ้านโดยมีความสุขในการทำกิจกรรม ซึ่งถ้าชุมชนไม่ยอมรับหรือสนับสนุนการทดลองใหม่ๆ ผลที่ได้จะจำแนกอยู่ในกิจกรรมที่ไม่สร้างพลังให้แก่ชาวบ้าน

จากกรณีดังกล่าวข้างต้นจะต้องได้รับความช่วยเหลือด้านศีลธรรมจากภายนอกเพื่อการดำเนินกิจกรรม โดยผู้ให้ความช่วยเหลือหรือวิทยากรกระบวนการจะชี้แนะผู้ดำเนินงานอย่างเป็นทางการในหมู่บ้านหรือตำบลให้เข้าใจถึงข้อดีของกิจกรรมและรับความช่วยเหลือในการดำเนินกิจกรรมหรือช่วยส่งเสริมให้เกิดการประชุมเพื่อสะท้อนผลของกิจกรรม, วัตถุประสงค์, และผลที่ได้รับไปยังชาวบ้านที่ไม่ได้เข้าร่วมกิจกรรมเพื่อสร้างความเข้าใจและนำไปสู่การขยายผล

3.3.2 บทเรียนที่ได้รับและผลสะท้อนไปยัง M/P

บทเรียนที่ได้รับและหัวข้อที่เป็นผลสะท้อนไปยัง M/P จากการวิเคราะห์ปัจจัยและพื้นที่ที่มีการต่อต้าน มีดังนี้

- ในขั้นตอนการจัดทำแผนพัฒนาชุมชนและการคัดเลือกกิจกรรม, วัตถุประสงค์ และวิธีการดำเนินกิจกรรม ควรมีการอภิปรายในรายละเอียดระหว่างผู้มีส่วนได้ส่วนเสียเพื่อยืนยันถึงความสอดคล้องกับเป้าหมายโดยภาพรวมและแนวคิดพื้นฐานของ M/P การคัดสรรผู้เข้าร่วมในแต่ละกิจกรรมควรหลีกเลี่ยงไม่ให้เกิดความเข้าใจคลาดเคลื่อนระหว่างผู้เข้าร่วมในกระบวนการดำเนินกิจกรรม
- จำเป็นต้องใช้ประโยชน์จากทรัพยากรบุคคลท้องถิ่นผู้ที่มีประสบการณ์และฝึกปฏิบัติอย่างเพียงพอเพื่อคุณภาพและปริมาณของโอกาสในการเรียนรู้ โดยทรัพยากรบุคคลท้องถิ่นที่มีอยู่และที่ได้พัฒนาเพื่อเป็นทรัพยากรบุคคลท้องถิ่นจากการดำเนินกิจกรรมควรพัฒนาต่อไปอีกขั้นเพื่อเป็นศูนย์การเรียนรู้
- วิทยากรกระบวนการควรทราบข้อมูลเกี่ยวกับทรัพยากรบุคคลท้องถิ่นและมีความสามารถในการประสานงานกับทรัพยากรบุคคลในท้องถิ่นด้วย โดยในการดำเนินงาน M/P ได้เสนอให้ใช้ประโยชน์และขยายผลทรัพยากรบุคคลท้องถิ่น วิทยากรกระบวนการจะได้รับการอบรมและจัดการโอกาสในการเรียนรู้ให้เป็นระบบมากขึ้นเพื่อแลกเปลี่ยนข้อมูลเป็นระยะๆ
- ควรจัดทำรายการและติดตามผลการใช้ทรัพยากรท้องถิ่นในการดำเนินกิจกรรม นอกจากนี้ ในการสำรวจแบบมีส่วนร่วมในขั้นเตรียมการ ควรมีการติดตามผลที่เกิดขึ้นในกิจกรรมการจัดการทรัพยากรธรรมชาติเป็นระยะ เช่น การติดตามผลความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นกับทรัพยากรท้องถิ่นจากการสำรวจป่าหรือการประเมินผลความหลากหลายทางชีวภาพ
- พฤติกรรมการหลีกเลี่ยงของผู้ฝึกปฏิบัติที่ก่อให้เกิดอุปสรรคในการดำเนินกิจกรรม และเพื่อให้กระบวนการเรียนรู้ดำเนินต่อไป เสนอให้อนุมัติงบประมาณในการลงทุนตามความจำเป็นเพื่อลดความเสี่ยงและจัดการประชุมขึ้นเพื่อแลกเปลี่ยนข้อมูลความรู้และผลสะท้อนจากการนำร่อง
- ควรให้ความช่วยเหลือด้านศีลธรรมแก่ผู้ฝึกปฏิบัตินอกเหนือจากความช่วยเหลือด้านความรู้และ

งบประมาณ นอกจากนี้ในการประชุมที่สะท้อนผลไปยังชาวบ้าน ผู้ให้ความช่วยเหลือจากภายนอก เช่น ส.ป.ก.จังหวัด, วิทยากรกระบวนการ และหน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรสร้างความเข้าใจให้แก่ผู้นำอย่างเป็นทางการในหมู่บ้านและตำบลในการรับความช่วยเหลือ

3.4 การประเมินผลโครงการนำร่องและการตรวจสอบร่าง M/P

3.4.1 วิธีการในการประเมินผลโครงการนำร่องและการตรวจสอบร่าง M/P

การประเมินผลโครงการนำร่องและการตรวจสอบร่าง M/P แบ่งออกเป็น 3 ลักษณะ

1) กระบวนการและการประเมินผลแบบมีส่วนร่วม

กระบวนการวางแผนแบบมีส่วนร่วม, กระบวนการเรียนรู้และการฝึกปฏิบัตินำมาประเมินผลและตรวจสอบ “ความมีประสิทธิภาพของแนวคิด”, “วิธีการวางแผน”, และ “วิธีการติดตามผล” ของ M/P เนื่องจากแนวทางการมีส่วนร่วมถูกคาดหวังในมีอยู่ในทุกขั้นตอนของกระบวนการ จึงมีการประเมินการมีส่วนร่วมในการปฏิบัติงาน, กลไกการมีส่วนร่วม, และผลที่ได้จากกิจกรรม

2) การประเมินขีดความสามารถของผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย

มีการประเมินขีดความสามารถของหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในปัจจุบันซึ่งมีหน้าที่เป็นผู้ช่วยเหลือในการดำเนินกิจกรรม, และทรัพยากรบุคคลท้องถิ่น และตรวจสอบ “องค์กรดำเนินโครงการ”, และ “การจัดตั้งเครือข่าย” ใน M/P

3) การประเมินผลที่ได้จากกิจกรรม

การประเมินกิจกรรมแบ่งออกเป็น 5 ลักษณะ (ความสัมพันธ์กัน, ความมีประสิทธิภาพ, ประสิทธิภาพ, ผลกระทบ, และความยั่งยืน) และตรวจสอบ “ความมีประสิทธิภาพของแผน/องค์ประกอบ/กิจกรรม” ที่ได้จากการประเมินผล

3.4.2 การประเมินผลกระบวนการและการมีส่วนร่วมและการตรวจสอบร่าง M/P

กระบวนการของกิจกรรมนำร่องแบ่งออกเป็น “การสำรวจแบบมีส่วนร่วมและการวางแผน”, “การเสนอและดำเนินกิจกรรม”, “โอกาสในการเรียนรู้และการทดลอง”, และ “การฝึกปฏิบัติและขยายผล” ซึ่งในแต่ละกระบวนการได้วิเคราะห์ในลักษณะของ “กระบวนการ”, “การมีส่วนร่วม”, และ “จิตสำนึก” โดยสรุปไว้ในตารางที่ 3.4.1

1) กระบวนการวางแผนเพื่อการดำเนินกิจกรรม

การจัดทำแผนโครงการนาร่องได้ดำเนินการในพื้นที่แต่ละตำบลหลังจากได้ศึกษาดูงานในพื้นที่ที่ได้ดำเนินกิจกรรมมาแล้ว บางกิจกรรมชาวบ้านสามารถดำเนินการได้ แต่บางกิจกรรมไม่สามารถทำได้เนื่องจากความแตกต่างระหว่างความตั้งใจของผู้วางแผนกับความเต็มใจของผู้เข้าร่วมทำกิจกรรม ส่วนกิจกรรมที่เสนอโดยผู้ดำเนินกิจกรรมเองสามารถดำเนินการได้ทันที และมีหลายกิจกรรมที่ต้องยกเลิกเนื่องจากผลที่ได้ไม่เป็นไปตามคาดและเปลี่ยนเป็นกิจกรรมใหม่โดยมีวัตถุประสงค์เดิม สรุปว่า ชาวบ้านมีการทบทวนและปรับเปลี่ยนแผน

กล่าวได้ว่า ผู้เข้าร่วมสามารถสร้างจิตสำนึกความเป็นเจ้าของจากกิจกรรมดังกล่าว ทำให้แผนที่ยึดหยุ่นและแนวทางการดำเนินโครงการที่ชาวบ้านกำหนดขึ้นสามารถนำไปปฏิบัติได้จริง

2) การจัดหาโอกาสในการเรียนรู้และการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรท้องถิ่น

โอกาสในการเรียนรู้ที่จัดให้ส่วนใหญ่คือ การจัดอบรมและศึกษาดูงาน การสร้างจิตสำนึกนับเป็นกระบวนการที่มีความสำคัญต่อการเรียนรู้ การศึกษาดูงานเป็นเครื่องมือที่มีประสิทธิภาพไม่เพียงแต่ในชั้นวางแผนแต่มีประสิทธิภาพในชั้นอื่น ๆ ด้วย กล่าวได้ว่า การจัดหาโอกาสในการเรียนรู้ตามสภาพท้องถิ่นและความต้องการของชาวบ้านสามารถสร้างจิตสำนึกและช่วยส่งเสริมกิจกรรม การจัดหาโอกาสในการเรียนรู้เพื่อศึกษาการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรท้องถิ่นมากกว่าการจัดหางบประมาณและวัตถุดิบจะนำมาประเมินผลความสำเร็จในการชี้แนะแนวทางที่พึงตนเอง

ทรัพยากรบุคคลท้องถิ่นสามารถให้ความรู้เกี่ยวกับกิจกรรมการปรับปรุงคุณภาพชีวิตและการพัฒนาการเกษตรอย่างยั่งยืน กิจกรรมที่ได้รับความช่วยเหลือจากทรัพยากรบุคคลท้องถิ่นจะมีประสิทธิภาพในการเรียนรู้เนื่องจากชาวบ้านสามารถเข้าถึงทรัพยากรในชุมชนได้ง่าย เช่น หมอชาวบ้าน และความรู้ที่สืบทอดกันมาในการรักษาโรคด้วยสมุนไพร การทำปุ๋ยชีวภาพโดยใช้น้ำหมักชีวภาพ (IMO) สถาบันท้องถิ่นที่ให้ความรู้และวิธีในการตอบสนองความต้องการของชุมชนสามารถจัดการอบรมที่มีประสิทธิภาพแก่ชาวบ้านได้ นอกจากนี้ ทรัพยากรบุคคลท้องถิ่นผู้มีความรู้แต่ไม่ได้รับการฝึกปฏิบัติอย่างเพียงพออาจไม่สามารถติดตามผลกิจกรรมได้ด้วยอย่างเช่น กิจกรรมการทำน้ำส้มควันไม้ที่จังหวัดน่าน

การใช้ประโยชน์จากทรัพยากรบุคคลท้องถิ่นในการจัดหาโอกาสในการเรียนรู้ นับเป็นกระบวนการที่มีประสิทธิภาพเนื่องจากสามารถช่วยให้ชาวบ้านดำเนินการทดลองและฝึกปฏิบัติกิจกรรมนาร่องได้ง่ายขึ้น

3) การนาร่องขนาดเล็กเพื่อการขยายผล

จำนวนชาวบ้านที่เริ่มทำการทดลองหรือฝึกปฏิบัติหลังจากการศึกษาดูงาน/อบรมมีอยู่ไม่มาก โดยเฉพาะอย่างยิ่งในกรณีที่กิจกรรมไม่สามารถเห็นผลได้ในระยะสั้น กิจกรรมในส่วนการพัฒนาการเกษตรอย่างยั่งยืนที่มีความเสี่ยงต่อคุณภาพชีวิตก็มีแนวโน้มว่าจะมีการฝึกปฏิบัติไม่มาก ดังนั้นการจัดหาปัจจัยเพื่อลดความเสี่ยงและแปลงเกษตรสาธิตที่แสดงผลที่ได้จากกิจกรรมนับเป็นมาตรการที่มีประสิทธิภาพในการแก้ปัญหาดังกล่าว นอกจากนี้

ส่วนที่ 2 โครงการนำร่อง

กิจกรรมการจัดการทรัพยากรธรรมชาติได้รับความช่วยเหลือจาก อบต. และมีความยั่งยืนในส่วนของความต่อเนื่องของกิจกรรม ถ้าชาวบ้านร่วมใจกันดำเนินกิจกรรมในโครงการนำร่องในลักษณะเป็นกิจกรรมสาธารณะ

ในการนำร่องขนาดเล็ก จะกระตุ้นให้ผู้เข้าร่วมทำการบันทึกกระบวนการและผลที่ได้รับเพื่อเปรียบเทียบกับแนวทางเดิม การจดบันทึกที่ได้นำมาแบ่งปันในการประชุมกิจกรรมกลุ่มหรือการประชุมติดตามผลประจำเดือนในระดับตำบล ขั้นตอนดังกล่าวเป็นส่วนหนึ่งในกระบวนการเรียนรู้และขยายผลกิจกรรม บทเรียนที่ได้รับมีความจำเป็นต่อการปรับเปลี่ยนวิธีการในการติดตามผลและการบันทึกเพื่อให้เข้ากับชุมชนและขีดความสามารถของชาวบ้าน

ปัจจัยต่างๆ เช่น ระดับความยากง่ายของกิจกรรม, ขีดความสามารถของผู้เข้าร่วม, และปัจจัยอื่นๆ สามารถส่งผลต่อการนำร่องขนาดเล็กในขั้นขยายผล ในขณะที่กิจกรรมในการปรับปรุงคุณภาพชีวิตมีการขยายผลอย่างรวดเร็วจากกิจกรรมของกลุ่มแม่บ้าน กิจกรรมในการพัฒนาการเกษตรอย่างยั่งยืนกลับมีการขยายผลน้อยกว่า และเนื่องจากการตระหนักถึงผลที่ได้จากกิจกรรมในระยะยาวเป็นไปในทิศทางดังกล่าว ทำให้ไม่เกิดกลไกที่ใช้ในการขยายผลขึ้นในกิจกรรม

ในกิจกรรมที่ชาวบ้านจัดอันดับในอยู่ในเกณฑ์ที่มีคะแนนสูง ผู้ฝึกปฏิบัติจะได้รับความสุขและมีความมั่นใจจากกระบวนการของกิจกรรม เช่น กระบวนการเรียนรู้, การทดลองนำร่องขนาดเล็กและฝึกปฏิบัติ นอกจากนี้พฤติกรรมของชาวบ้านมีความเปลี่ยนแปลงที่ดีขึ้น ลักษณะของการสร้างพลังให้แก่ชาวบ้านจากกระบวนการเรียนรู้ดังกล่าวนับเป็นปัจจัยสำคัญในการสนับสนุนความยั่งยืนของกิจกรรม

ตารางที่ 3.4.1 การประเมินผลกระบวนการ

	การจัดการทรัพยากรธรรมชาติ	การปรับปรุงคุณภาพชีวิต	การพัฒนาการเกษตรอย่างยั่งยืน
การสำรวจและการวางแผนแบบมีส่วนร่วม	<p><กระบวนการ></p> <p>ก่อนเริ่มดำเนินกิจกรรมนำร่อง ได้ดำเนินการสำรวจแบบมีส่วนร่วมในแต่ละตำบลในพื้นที่โครงการนำร่องซึ่งเป็นส่วนหนึ่งในกระบวนการเรียนรู้ การสำรวจแบบมีส่วนร่วมดำเนินการขึ้นเพื่อรวบรวมข้อมูลด้านคุณภาพชีวิต, เศรษฐกิจและสังคม, การเกษตร, สังคมชนบท, และทรัพยากรธรรมชาติในแต่ละหมู่บ้านโดยทำการสำรวจร่วมกับชาวบ้าน แผนพัฒนาชุมชนจัดทำขึ้นจากการวิเคราะห์ปัญหา ในกระบวนการจัดทำแผนพัฒนาชุมชน ได้มีการประชุมในระดับหมู่บ้านและตำบลขึ้นหลายครั้ง และเพื่อให้มีส่วนร่วมในขอบข่ายที่กว้างขึ้น จึงดำเนินการด้านประชาสัมพันธ์ในทุกแผนเพื่อให้ความรู้เรื่องกระบวนการในการจัดทำแผนพัฒนาชุมชน และมีความเห็นตรงกันในการให้ความสำคัญกิจกรรมในโครงการนำร่อง</p> <p><การมีส่วนร่วม></p> <p>ชาวบ้าน 3-15 คนมีส่วนร่วมในการเก็บข้อมูล ในการประชุมเพื่อวิเคราะห์ปัญหามีผู้เข้าร่วม 35-200 คน ส่วนการมีส่วนร่วมของผู้เฒ่าอย่างเป็นทางการ เช่น ผู้ใหญ่บ้าน และเจ้าหน้าที่จาก อบต.มีผู้เข้าร่วมไม่มากในขั้นตอนนี้ และผู้มีส่วนได้ส่วนเสียประมาณ 99-130 คนเข้าร่วมการประชุมในครั้งนี้</p> <p><จิตสำนึก></p> <p>การสำรวจและการวิเคราะห์ของชาวบ้านกลุ่มปฏิบัติงานนับเป็นก้าวแรกของกระบวนการเรียนรู้ ผู้มีส่วนร่วมได้ตระหนักถึงการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรบุคคลในท้องถิ่นเพื่อดำเนินกิจกรรม, และทรัพยากรท้องถิ่นที่มีค่าในชุมชน จากการวิเคราะห์ปัญหาดังกล่าว ผู้เข้าร่วมได้ตระหนักถึงปัญหาคุณภาพชีวิตและการเกษตร จากนั้น ได้เสนอความคิดเห็นในการแก้ปัญหาโดยการอภิปรายและศึกษาดูงานในพื้นที่อื่นๆ</p> <p><ปัญหา></p> <p>ในขั้นการสำรวจและวางแผนแบบมีส่วนร่วมอยู่ในช่วงระยะเวลาการเตรียมงานด้านสังคม ผู้นำและเจ้าหน้าที่ อบต. ในตำบลจอมพระ จังหวัดน่าน ให้ความสนใจไม่ถึงขั้นแนวคิดและแนวทางของ M/P จากขั้นตอนนี้ แต่ผู้นำและเจ้าหน้าที่ อบต. กลับไม่สนใจเข้าร่วมกระบวนการดังกล่าว การประชุมต่างๆถูกยกเลิกหรือเลื่อนออกไปเนื่องจากเหตุการณ์สำคัญทางสังคม เช่น การเกี่ยวข้าว, วันเลือกตั้ง อบต., งานศพ, และอื่นๆ</p> <p><การประเมินผล></p> <p>เนื่องจากผู้นำชุมชนและชาวบ้านดำเนินการสำรวจแบบมีส่วนร่วมและจัดทำแผนพัฒนาชุมชนจากการวิเคราะห์ปัญหาขึ้นเป็นครั้งแรก ความก้าวหน้าของกิจกรรมจึงไม่ราบรื่นตามที่คาดไว้ แต่ถึงแม้ว่าจะใช้เวลาในการดำเนินการและไม่ราบรื่นเท่าที่ควร แต่กระบวนการดังกล่าวมีส่วนสำคัญในการสร้างจิตสำนึกและเป็นโอกาสดีที่จะให้ชาวบ้านและภายนอกได้ทราบเกี่ยวกับประวัติของชุมชน, ทรัพยากรในท้องถิ่น, และความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นจากการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรในท้องถิ่น ดังนั้น การสำรวจแบบมีส่วนร่วมจึงมีความจำเป็นต่อกระบวนการเรียนรู้</p> <p>แต่ชาวบ้านบางคนกลับถอดใจจากการที่กระบวนการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมใช้เวลาในการดำเนินการมากเกินไป ดังนั้นผู้นำที่เข้าร่วมในทุกกระบวนการควรศึกษากระบวนการต่างๆเพื่อเป็นวิทยากรกระบวนการในการสำรวจแบบมีส่วนร่วมในพื้นที่อื่นๆ</p> <p>กล่าวได้ว่าการสำรวจแบบมีส่วนร่วมเป็นสิ่งจำเป็นในการพัฒนาขีดความสามารถของผู้นำในการวางแผนและวิเคราะห์ปัญหา ซึ่งนับเป็นส่วนสำคัญต่อกระบวนการขยายผลและความต่อเนื่องของกิจกรรม</p> <p><บทเรียนที่ได้รับ></p> <ul style="list-style-type: none"> • การสำรวจแบบมีส่วนร่วมเป็นขั้นตอนที่ใช้เวลานาน ดังนั้น การมีส่วนร่วมของสมาชิกในชุมชนทุกคนเป็นไปได้ยาก จำเป็นจะต้องอธิบายวิธีการมีส่วนร่วมหลายครั้งเพื่อให้เกิดการมีส่วนร่วมมากที่สุดในช่วงเตรียมการ • การสำรวจแบบมีส่วนร่วมเป็นส่วนหนึ่งในกระบวนการเรียนรู้ ซึ่งรวมไปถึงการทดลองและปัญหาที่เกิดขึ้น • การศึกษาดูงานมีความจำเป็นต่อแนวโน้มการพัฒนาชุมชนในอนาคต ซึ่งไม่สามารถได้จากวิเคราะห์ปัญหา 		

ส่วนที่ 2 โครงการนำร่อง

	การจัดการทรัพยากรธรรมชาติ	การปรับปรุงคุณภาพชีวิต	การพัฒนาการเกษตรอย่างยั่งยืน
<p>แผนกิจกรรมและการดำเนินการ</p>	<p><กระบวนการ> การเตรียมการวัตถุประสงค์โครงการนำร่องมาจากการอภิปรายต่อเนื่องหลังจากได้จัดทำแผนพัฒนาชุมชน และได้จัดลำดับความสำคัญของกิจกรรมต่างๆโดยชาวบ้าน</p> <p><การมีส่วนร่วม> ผู้เข้าร่วมในกระบวนการคือ ชาวบ้าน, อบต., ส.ป.ก.จังหวัด โดยได้รับความช่วยเหลือจากองค์กรพัฒนาเอกชน</p> <p><จิตสำนึก> ได้มีการวางแผนและดำเนินการจัดการประชุมเชิงปฏิบัติการเพื่ออธิบายความเชื่อมโยงระหว่างผลที่ได้จากกิจกรรมและเป้าหมายโดยภาพรวมพร้อมทั้งดัชนีที่ใช้ในการชีวิต แต่ล้มเหลวเนื่องจากชาวบ้านมีความเข้าใจไม่ตรงกันในแนวคิดที่เป็นนามธรรมและความเป็นเหตุเป็นผล สรุปว่า ความรู้และการตระหนักจากประสบการณ์ที่ได้จากกิจกรรมที่เป็นรูปธรรมมีความสำคัญ และการสร้างจิตสำนึกในการตระหนักถึงเป้าหมายภาพรวมจำเป็นจะต้องสร้างจิตสำนึกจากการดำเนินกิจกรรมก่อน</p> <p><ปัญหา> จำนวนกิจกรรมที่ต่างกันในแต่ละพื้นที่นั้นไม่เพียงแต่จะต้องขึ้นอยู่กับสถานการณ์และความต้องการของชาวบ้าน แต่จำเป็นต้องคำนึงถึงความสนใจของวิทยากรกระบวนการด้วย กิจกรรมที่มีความสำคัญซึ่งดำเนินการในขั้นแรกเป็นผลมาจากความสนใจและประสบการณ์ที่ผ่านมาของชาวบ้านและวิทยากรกระบวนการมากกว่าความสำคัญทางด้านสถิติของกิจกรรม บางกิจกรรมได้ถูกรวมไว้ในรายชื่อกิจกรรมโครงการนำร่องที่สอดคล้องกับนโยบายรัฐบาล แต่กลับถูกยกเลิกกลางคันเนื่องจากชาวบ้านไม่เต็มใจในการทำกิจกรรม อย่างไรก็ตาม การตัดสินใจของชาวบ้านมีความสำคัญที่สุดในกระบวนการเรียนรู้</p> <p><การประเมินผล> ควรรับทราบถึงข้อเสนอละคำแนะนําจากภายนอกผู้ซึ่งมีความคิดและความรู้อย่างกว้างขวาง เนื่องจากบางกิจกรรมที่ชาวบ้านเป็นผู้เสนอและมีวิทยากรกระบวนการที่มีประสบการณ์จำกัดจะทำให้ไม่สามารถดึงดูดชาวบ้านคนอื่นๆเพื่อทำกิจกรรมได้</p> <p><บทเรียนที่ได้รับ> ชาวบ้านไม่สามารถเข้าใจถึงการแก้ไข้ปัญหาในการคิดแบบเป็นเหตุเป็นผล แต่จะตระหนักถึงกิจกรรมที่เห็นผลแบบเป็นรูปธรรม ดังนั้น หน่วยงานภายนอกจำเป็นจะต้องเสนอกิจกรรมที่สร้างจิตสำนึกให้แก่ชาวบ้านเพื่อการจัดการอย่างมีประสิทธิภาพ</p>		
	<p>กิจกรรมตามแผน: 33 กิจกรรมที่สำคัญ: 16</p> <p>จำนวนกิจกรรมที่ดำเนินการในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติมีมากกว่าที่ได้วางแผนไว้โดยไม่มีกรยกเลิกกิจกรรม</p>	<p>กิจกรรมตามแผน: 32 กิจกรรมที่สำคัญ: 3</p> <p>ในส่วนการปรับปรุงคุณภาพชีวิต กิจกรรมที่เลือกมาจากนโยบายรัฐบาลถูกยกเลิก</p>	<p>กิจกรรมตามแผน: 65 กิจกรรมที่สำคัญ: 16</p> <p>กิจกรรมการเกษตรอย่างยั่งยืนมีจำนวนมารวมไปถึงการเลี้ยงปลา, กบ, และอื่นๆ อย่างไรก็ตามควรทำความเข้าใจให้เป็นระบบ</p>

	การจัดการทรัพยากรธรรมชาติ	การปรับปรุงคุณภาพชีวิต	การพัฒนาการเกษตรอย่างยั่งยืน
โอกาสในการเรียนรู้	<p><กระบวนการ> <การมีส่วนร่วม></p> <p>กิจกรรมอนุรักษ์ในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติส่วนใหญ่เป็นกิจกรรมสาธารณะและได้จัดอบรมพร้อมกับการทดลองขนาดเล็ก การสำรวจป่าดำเนินการขึ้นเพื่อติดตามผลการเปลี่ยนแปลงด้านคุณภาพและปริมาณในทรัพยากรท้องถิ่น</p> <p><จิตสำนึก></p> <p>การสร้างจิตสำนึกในการอนุรักษ์เกิดขึ้นจากการเข้าร่วมกิจกรรมที่เป็นรูปธรรมไม่ใช่จากการคิดแบบเป็นเหตุเป็นผล</p>	<p><กระบวนการ><การมีส่วนร่วม></p> <p>กิจกรรมต่างๆในการปรับปรุงคุณภาพชีวิตดำเนินการขึ้นโดยกลุ่มกิจกรรมจากการอบรม และการทดลองย่อยเพื่อขยายผลกิจกรรมร่วมทำให้ชาวบ้านสนุกและมีความสุขในการดำเนินการกิจกรรมอย่างต่อเนื่อง</p> <p><จิตสำนึก></p> <p>แม้กิจกรรมจะมีผลกระทบต่อเศรษฐกิจระดับครัวเรือนไม่มาก แต่กิจกรรมดังกล่าวสามารถสร้างจิตสำนึกในการพึ่งตนเองได้</p>	<p><กระบวนการ> <การมีส่วนร่วม></p> <p>กิจกรรมการเกษตรดำเนินการในระดับครัวเรือน จำนวนชาวบ้านที่เข้าร่วมการทดลองยอมน้อยกว่าจำนวนชาวบ้านที่เข้ารับการอบรม ทั้งนี้ เนื่องจากเกษตรกรไม่ต้องการเสี่ยง</p> <p><จิตสำนึก></p> <p>แม้ว่าการสร้างจิตสำนึกโดยการเปรียบเทียบวิธีการทำการเกษตรแบบยั่งยืนกับวิธีดั้งเดิมจะทำได้ง่าย แต่การทำให้ชาวบ้านเข้าใจและเปลี่ยนวิธีการทำการเกษตรนั้นเป็นไปได้ยาก</p>
การทดลอง	<p>การสร้างอ่างเก็บน้ำขนาดเล็กและการทำแนวกันไฟจะดำเนินการอย่างต่อเนื่องทุกปีโดยชาวบ้านและความช่วยเหลือจาก อบต.และหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง</p>	<p>กิจกรรมการลดค่าใช้จ่ายจากการทำของใช้ภายในบ้านและการทำก๊าซชีวภาพมีความก้าวหน้าและสามารถขยายผลไปยังชุมชนอื่นๆ</p>	<p>กิจกรรมการพัฒนาการเกษตรอย่างยั่งยืนยังไม่ได้ดำเนินการขึ้นฝึกปฏิบัติ จึงจำเป็นต้องมีกลไกในการขยายผลในโครงการนำร่อง ได้เสนอให้มีศูนย์การเรียนรู้และแปลงเกษตรสาธิต</p>

4) กิจกรรมที่ไม่ได้ดำเนินการหรือถูกยกเลิกระหว่างกระบวนการ

กิจกรรมที่ได้วางแผนไว้ไม่ได้ดำเนินการในตำบลจอมพระ จังหวัดน่าน ทั้งนี้เนื่องจากขีดความสามารถในการประสานงานของวิทยากรกระบวนการและ ส.ป.ก.จังหวัดมีไม่เพียงพอในการอธิบายให้ชาวบ้านเข้าใจ รวมถึงชาวบ้านคาดหวังว่าจะได้รับความช่วยเหลือจากภายนอกในการจัดหาปัจจัยโดยไม่เสียค่าใช้จ่าย

บางกิจกรรมที่มีความสอดคล้องกับนโยบายของรัฐ เช่น การปลูกต้นสบู่ดำ และการเลี้ยงวัว ถูกยกเลิกเนื่องจากความไม่เหมาะสมในการดำเนินงาน

5) การตรวจสอบ “แนวคิด”, “วิธีการวางแผน”, “การติดตามผล” ที่ได้จากการประเมินผลกระบวนการของกิจกรรม

“แนวคิด (กระบวนการเรียนรู้, ทรัพยากรท้องถิ่น, การพึ่งตนเอง)”, “วิธีการวางแผน”, และ“การติดตามผล” ในร่าง M/P ได้ถูกตรวจสอบเรื่องความมีประสิทธิภาพและการปฏิบัติได้จากหัวข้อต่อไปนี้จากกระบวนการประเมินผลกิจกรรม

- “การค้นหาโอกาสในการเรียนรู้” และ “การใช้ประโยชน์จากทรัพยากรท้องถิ่น” เป็นปัจจัยสำคัญต่อความก้าวหน้าของกิจกรรมโดยจัดหาความรู้และทักษะให้เหมาะสมกับความต้องการของชาวบ้าน
- กระบวนการเรียนรู้ที่มีความยืดหยุ่นตามสภาพการดำเนินงานของท้องถิ่นช่วยส่งเสริมให้ชาวบ้านเกิดความริเริ่มและสร้างขีดความสามารถในการแก้ปัญหา ผลที่ได้จะอยู่ใน “การพึ่งตนเอง”

ส่วนที่ 2 โครงการนำร่อง

- กิจกรรมการติดตามผลและประเมินผลแบบมีส่วนร่วมอาจช่วยสร้างพลังให้แก่ชาวบ้าน
- การวางแผนแบบมีส่วนร่วมที่มีความยืดหยุ่นจะช่วยให้อาจารย์บ้านเกิดความริเริ่มและผลที่ได้มีความยั่งยืน

3.4.3 การประเมินขีดความสามารถของผู้มีส่วนได้ส่วนเสียและการตรวจสอบองค์กรดำเนินโครงการใน M/P

1) องค์กรภาครัฐ

ส.ป.ก.ส่วนกลาง

ส.ป.ก.ทำหน้าที่ในการติดตามผลโดยภาพรวมในการดำเนินงานของโครงการนำร่อง เจ้าหน้าที่ ส.ป.ก.ส่วนกลาง นอกจากจะมีหน้าที่ในการควบคุมงบประมาณและประสานงานระหว่างจังหวัด เจ้าหน้าที่ทุกคนยังเป็นสมาชิกโครงสร้างองค์กรปฏิบัติงานเฉพาะกิจของ ส.ป.ก.และเผชิญหน้ากับปัญหาที่เกิดในการปฏิบัติงานและการจัดสรรเวลาอีกด้วย ปัญหาเล็กน้อยที่เกิดขึ้นพบในการรวบรวมรายงานการติดตามผลและการเตรียมงานการประชุมผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย สำหรับการดำเนินงาน M/P ส.ป.ก.ส่วนกลางจะรับผิดชอบหน้าที่จากคณะศึกษาใจภายในโครงการนำร่อง ซึ่งรวมไปถึงการจัดหาวิทยากรกระบวนการ, การจัดสรรทรัพยากรประจำปี, การเตรียมการจัดทำแนวทางในการดำเนินงาน, และการติดตามผลกิจกรรม ดังนั้น จึงได้เสนอให้จัดตั้งหน่วยพิเศษเพื่อดำเนินโครงการและว่าจ้างเจ้าหน้าที่เพื่อปฏิบัติงานเต็มเวลา และควรพัฒนาขีดความสามารถของเจ้าหน้าที่จากการพัฒนาและการจัดการแบบมีส่วนร่วม

กทท.

กทท.มีบทบาทในการเป็นองค์กรจัดทำนโยบาย ดังนั้นจึงควรส่งเสริมให้เกิด “ศูนย์การเรียนรู้” เพื่อเป็นศูนย์กลางในการทำความเข้าใจแนวทางการเกษตรแบบยั่งยืนและรวบรวมแนวคิดดังกล่าวไว้ในนโยบายของแต่ละหน่วยงานภายใต้กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ ในปัจจุบัน กระทรวงเกษตรและสหกรณ์มีนโยบายเพื่อพัฒนา “ศูนย์การเรียนรู้เพื่อเศรษฐกิจพอเพียง” โดยจัดอบรมให้แก่เกษตรกรทุกพื้นที่ในประเทศ สำหรับการดำเนินงาน M/P นโยบายรัฐบาลด้านการเกษตรแบบยั่งยืนควรสะท้อนอยู่ในกิจกรรมระดับเกษตรกรหรือระดับตำบล กทท.ควรมีหน้าที่ในการประสานงานในขั้นสะท้อนผลจากบทเรียนที่ได้รับไปยังนโยบาย

ส.ป.ก. จังหวัด

ส.ป.ก.จังหวัดมีบทบาทสำคัญในการคัดเลือกพื้นที่นำร่อง, การประสานงานกับหน่วยงานอื่น, การติดตามผลกิจกรรม, และการบริหารจัดการผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย ในช่วงดำเนินโครงการนำร่อง เจ้าหน้าที่ ส.ป.ก.จังหวัดต้องเผชิญกับความเปลี่ยนแปลงผู้บริหารระดับจังหวัดและเจ้าหน้าที่โครงการบางคน นอกจากนี้ เจ้าหน้าที่ ส.ป.ก.

จังหวัดมีภาระหน้าที่ของตนตามโครงสร้างของ ส.ป.ก.จังหวัดซึ่งทำให้เจ้าหน้าที่ที่ไม่มีเวลาในการดำเนินโครงการนำร่อง ดังนั้น การปฏิบัติงานของเจ้าหน้าที่ ส.ป.ก.จังหวัดในโครงการนำร่องจึงให้ผลไม่เป็นที่น่าพอใจ ในจังหวัดที่ผู้บริหารและเจ้าหน้าที่ร่วมมือกันได้ดี ส.ป.ก.จังหวัดนั้นสามารถปฏิบัติงานในการเป็นผู้ประสานงานได้ดีเช่นเดียวกัน

สำหรับการดำเนินงาน M/P จำเป็นจะต้องว่าจ้างเจ้าหน้าที่โครงการจาก ส.ป.ก.จังหวัดเพื่อปฏิบัติงานเต็มเวลา เนื่องจากต้องทำงานมากกว่าในโครงการนำร่อง ถ้าหาเจ้าหน้าที่เพื่อปฏิบัติงานเต็มเวลาไม่ได้ ควรลดขอบข่ายการดำเนินงานลงหรือจำกัดบทบาทของ ส.ป.ก.จังหวัด และจำเป็นต้องพัฒนาขีดความสามารถของเจ้าหน้าที่ ส.ป.ก.จังหวัดด้วย

หน่วยงานภาครัฐในระดับจังหวัด

หน่วยงานภาครัฐในระดับจังหวัดที่เกี่ยวข้องคือองค์การบริหารส่วนจังหวัดหรือ อบจ., สำนักงานเกษตรและสหกรณ์จังหวัด, สำนักงานระดับจังหวัดของกระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม, และหน่วยงานภาครัฐอื่นๆที่เกี่ยวข้อง นอกจากนี้ กรมป่าไม้, กรมพัฒนาที่ดิน, กรมส่งเสริมการเกษตร, และกรมปศุสัตว์ภายใต้กระทรวงเกษตรและสหกรณ์เกี่ยวข้องกับโครงการนำร่องในการทำหน้าที่ยึดหาข้อมูลและความรู้

ดังนั้นในโครงการนำร่อง อบจ.และผู้ว่าราชการจังหวัดเป็นส่วนหนึ่งในการดำเนินกิจกรรมภายใต้แผนระดับจังหวัด (เช่น การสร้างอ่างเก็บน้ำขนาดเล็กในจังหวัดแพร่) อย่างไรก็ตาม ศักยภาพและทิศทางในอนาคตในการดำเนินกิจกรรมของอบจ.ยังไม่มี ความชัดเจน โดยเฉพาะอย่างยิ่งในด้านงบประมาณ

แม้ว่าจะเกิดปัญหาขึ้นระหว่างชาวบ้านและกรมป่าไม้ในกิจกรรมที่ดำเนินการในพื้นที่ป่าอนุรักษ์และพื้นที่อุทยานแห่งชาติบ้าง แต่เจ้าหน้าที่ภาคสนามของกรมป่าไม้เข้าใจว่ากิจกรรมการจัดการทรัพยากรธรรมชาติของชาวบ้านในเขตหวงห้ามสามารถอนุรักษ์และสร้างความหลากหลายทางชีวภาพได้ เจ้าหน้าที่ภาคสนามของกรมป่าไม้ได้ตระหนักว่าบางกิจกรรมในโครงการนำร่องสามารถระดมกำลังชาวบ้านซึ่งกรมป่าไม้ไม่สามารถทำได้ ดังนั้นกรมป่าไม้จึงเริ่มมีส่วนในโครงการ

กรมป่าไม้ได้ให้ความช่วยเหลือกิจกรรมโครงการนำร่องโดยการจัดอบรมเพื่อให้ความรู้ในการทำแนวกันไฟ, ประสานงานในการตั้งกฎระเบียบป่าชุมชน, และจัดหาเมล็ดพันธุ์/ต้นกล้าซึ่งอยู่ในขอบข่ายการทำงานของกรมป่าไม้อยู่แล้ว แม้ว่าความร่วมมือกับกรมป่าไม้มีความจำเป็นต่อกิจกรรมการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ แต่กรมป่าไม้ไม่สามารถเป็นผู้นำในการดำเนินงาน M/P ได้เนื่องจากเจ้าหน้าที่กรมป่าไม้ในท้องถิ่นและงบประมาณของกรมป่าไม้มีจำกัด

สำหรับกิจกรรมในการพัฒนาการเกษตรอย่างยั่งยืน หน่วยงานที่เกี่ยวข้องภายใต้กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ เช่น กรมส่งเสริมการเกษตร, และกรมปศุสัตว์ มีหน้าที่ในการให้ความรู้ด้านการเกษตร, แต่ไม่มีความเกี่ยวข้อง

ส่วนที่ 2 โครงการนำร่อง

กับการเกษตรแบบยั่งยืน แม้ว่าการประสานงานกับกรมพัฒนาที่ดินจะมีความจำเป็นต่อการอนุรักษ์ดิน แต่ในโครงการนำร่องไม่มีการประสานงานกับกรมพัฒนาที่ดินอย่างชัดเจน กิจกรรมการทำปุ๋ยหมักเพื่อใช้ในการปลูกพืชได้รับความช่วยเหลือจากกรมพัฒนาที่ดิน ทำให้การทำปุ๋ยหมักและปุ๋ยชีวภาพเป็นที่นิยม แต่การใช้ปุ๋ยหมักในพื้นที่กลับทำได้อย่างจำกัด นอกจากนี้ในการฝึกปฏิบัติและทดลองย่อย กรมพัฒนาที่ดินไม่ได้ให้ความช่วยเหลือ

อบต.

องค์การบริหารส่วนตำบล หรือ อบต. มีหน้าที่สำคัญในการวางแผนและดำเนินการร่วมกับชาวบ้าน ในบางกิจกรรม เช่น การจัดการป่าชุมชน, การปรับปรุงคุณภาพชีวิต, และการพัฒนาการเลี้ยงสัตว์ในจังหวัดพิษณุโลก เป็นที่สนใจของ อบต. ทำให้ อบต.รวมกิจกรรมดังกล่าวไว้ในแผนของตำบลและได้รับงบประมาณที่จำเป็นอย่างเพียงพอ อย่างไรก็ตาม ระดับการรวมแผนของแต่ละตำบลมีความแตกต่างกัน นอกจากนี้ สำหรับ อบต. เป็นไปได้ยากที่จะมีหน้าที่เป็นศูนย์กลางในการดำเนินงาน M/P ด้วยงบประมาณที่จัดสรรให้ เนื่องจาก 80% ของงบประมาณ อบต. จำเป็นจะต้องนำไปใช้ในการสร้างสาธารณูปโภคพื้นฐานและจำนวนเจ้าหน้าที่ปฏิบัติงานเต็มเวลาก็มีอยู่จำกัด ตัวอย่างเช่น มีเจ้าหน้าที่ปฏิบัติงานเต็มเวลาอยู่ 3 คน และ 1 คนในนั้นเป็นเจ้าหน้าที่ด้านเทคนิค

2) ทรัพยากรท้องถิ่น

ทรัพยากรบุคคลท้องถิ่น

ในโครงการนำร่อง ทรัพยากรบุคคลท้องถิ่นมีหน้าที่ในการให้ความรู้และการประสานงานด้านความรู้ด้านสมุนไพรและหมอชาวบ้าน, การเลี้ยงไก่, การเลี้ยงหมู, การเลี้ยงปลา, การทำปุ๋ยหมัก ส่วนพระสงฆ์ทำหน้าที่เป็นวิทยากรกระบวนการในกิจกรรมการเลี้ยงผีต้นน้ำที่จังหวัดน่าน ทรัพยากรบุคคลท้องถิ่นเหล่านั้นนอกจากจะให้ความรู้และความช่วยเหลือด้านความรู้ ยังทำหน้าที่เป็นวิทยากรกระบวนการในการดำเนินกิจกรรม

ได้เสนอให้มีการเก็บรวบรวมข้อมูลทรัพยากรธรรมชาติในพื้นที่เป้าหมายและการฝึกปฏิบัติที่ดีซึ่งจะเป็นต้นแบบของการพัฒนาแบบผสมผสานต่อไป

กลุ่ม

การจัดกลุ่มได้ดำเนินการในโครงการนำร่อง ประกอบด้วย กลุ่มอาสาสมัครเฝ้าระวังไฟป่า, กลุ่มแม่บ้าน, กลุ่มออม, กลุ่มปุ๋ย, กลุ่มก๊าซชีวภาพ, กลุ่มการเกษตรผสมผสาน, และกลุ่มเลี้ยงสัตว์

กลุ่มแม่บ้านและกลุ่มก๊าซชีวภาพเป็นกลุ่มที่ได้รับความมั่นใจจากการทำกิจกรรมและสามารถขยายผลกิจกรรมไปยังชุมชนอื่นด้วยความรู้สึกรักที่มี “ความสุข” ในจังหวัดพิษณุโลก ได้จัดตั้งเครือข่ายของคณะกรรมการป่าชุมชน

ขึ้นและกลายเป็นศูนย์การเรียนรู้ให้จังหวัดอื่นมาศึกษาดูงาน และกลุ่มเหล่านี้สามารถพัฒนาเพื่อเป็นทรัพยากรท้องถิ่นเพื่อให้ความช่วยเหลือแก่ชาวบ้านต่อไปได้

3) วิทยาการกระบวนการ

ประสบการณ์ส่วนตัว, ชีตความสามารถ, ความสนใจและความรู้ของวิทยาการกระบวนการ สิ่งเหล่านี้ล้วนแต่ส่งผลกระทบต่อระบบปฏิบัติการของกิจกรรมในโครงการนำร่อง ดังกรณีที่เกิดขึ้นในจังหวัดน่าน แม้ว่าจะพบปัญหาด้านความก้าวหน้าในบางพื้นที่ตั้งแต่ขั้นเริ่มต้นของโครงการนำร่องเนื่องจากไม่เข้าใจแนวคิดและแนวทางแต่ความก้าวหน้าและการจัดการได้พัฒนาขึ้นหลังการประชุมผู้มีส่วนได้ส่วนเสียและการประชุมภายใต้การประสานงานของวิทยาการกระบวนการ ในการดำเนินโครงการนำร่อง เจ้าหน้าที่องค์กรพัฒนาเอกชนมีความเหมาะสมที่สุดในการเป็นวิทยาการกระบวนการโดยพิจารณาจากขีดความสามารถที่จำเป็นและบุคลิกภาพของเจ้าหน้าที่

4) การตรวจสอบ “องค์กรดำเนินโครงการ”, “การจัดตั้งเครือข่าย” ของ M/P จากการประเมินขีดความสามารถของผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย

จากการประเมินผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย ได้พิจารณา “องค์กรดำเนินโครงการ” และ “ระบบจัดตั้งเครือข่าย” เพื่อการดำเนินงาน M/P ในอนาคต

- ส.ป.ก.ส่วนกลางอาจต้องเผชิญกับปัญหาเนื่องจากขาดเจ้าหน้าที่ปฏิบัติงานเต็มเวลา อาจมีปัญหาในการประสานงานกับ ส.ป.ก.จังหวัด, ปัญหาในการติดตามผลและการจัดสรรงบประมาณ จึงได้เสนอให้จัดตั้งหน่วยพิเศษในการดำเนินงาน M/P โดยมีเจ้าหน้าที่ปฏิบัติงานเต็มเวลา
- กนท.ควรประสานงานระดับนโยบายและส่วนกลางเพื่อส่งเสริมการเกษตรแบบยั่งยืน นโยบายปัจจุบันในการจัดตั้ง “ศูนย์การเรียนรู้เพื่อเศรษฐกิจพอเพียง” ควรดำเนินการในพื้นที่ M/P
- ส.ป.ก.จังหวัดควรว่าจ้างเจ้าหน้าที่ปฏิบัติงานเต็มเวลาในการดำเนินงาน M/P
- ควรประสานงานกับ อบต. และกรมป่าไม้อย่างต่อเนื่อง
- วิทยาการกระบวนการมีความสำคัญต่อการดำเนินงาน M/P จึงเสนอให้องค์กรพัฒนาเอกชนมีหน้าที่ในการเป็นวิทยาการกระบวนการ
- การจัดตั้งเครือข่ายดำเนินการในกลุ่มกิจกรรมและส่วนบุคคลเพื่อทำหน้าที่ขยายผลและแลกเปลี่ยนข้อมูลความรู้ โดยคาดหวังว่าการจัดตั้งเครือข่ายจะสามารถทำให้กิจกรรมนำร่องมีความยั่งยืนได้โดยใช้ประโยชน์จากเครือข่ายในกิจกรรมเพื่อการพัฒนา

3.4.4 การประเมินผลที่ได้จากกิจกรรมและการตรวจสอบ M/P

1) วิธีการประเมินผลกิจกรรมในแต่ละแผน/องค์ประกอบ

ส่วนที่ 2 โครงการนำร่อง

มาตรการในการประเมินผลมีอยู่ 5 มาตรการดังนี้

ความสัมพันธ์ คือมีความสอดคล้องกับความต้องการของผู้ได้รับประโยชน์ซึ่งเป็นนโยบายที่มีความสำคัญสูงสุดในการประเมินผลระดับกิจกรรม จะพิจารณาความสอดคล้องกับความต้องการของผู้ได้รับประโยชน์เป็นหลัก

ความมีประสิทธิภาพ เป็นตรรกะที่ชี้วัดเพื่อการขยายผล ซึ่งสอดคล้องกับการบรรลุวัตถุประสงค์ ในการประเมินผลจะวัดประสิทธิภาพจากแนวโน้มการขยายผลว่าผลที่ได้จากองค์ประกอบ/กิจกรรมช่วยส่งเสริมให้บรรลุวัตถุประสงค์ของแผนได้หรือไม่

ความมีประสิทธิภาพ เป็นตรรกะในการชี้วัดผลที่ได้รับซึ่งเป็นผลมาจากปัจจัยที่ได้จากการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรท้องถิ่นเพื่อบรรลุนโยบายพื้นฐานของ M/P

ผลกระทบ มีอิทธิพลต่อเศรษฐกิจในครัวเรือนทั้งทางตรงและทางอ้อม, ต่อทรัพยากรธรรมชาติ, และต่อสังคม โดยได้มาจากผลที่ได้จากการดำเนินงาน ในการประเมินผล ได้มีการตรวจสอบผลกระทบที่มีต่อคุณภาพชีวิต, สังคมท้องถิ่น, และการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ

ความยั่งยืน จะถูกประเมินในด้านของความเป็นไปได้ในกิจกรรมที่ยั่งยืนหลังจากจบโครงการนำร่องที่ชาวบ้านเป็นผู้ริเริ่ม

2) แผนการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ

แผนการจัดการทรัพยากรธรรมชาติประกอบด้วย 10 องค์ประกอบใน 4 แผน

ตารางที่ 3.4.2 แผน/องค์ประกอบในแผนการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ

แผน	ผลที่ได้รับที่คาดหวังไว้/วัตถุประสงค์	องค์ประกอบ
1. การใช้ประโยชน์จากผลิตภัณฑ์ป่า	เพื่อใช้ประโยชน์จากผลิตภัณฑ์ป่าอย่างยั่งยืน มีการปรับปรุงคุณภาพชีวิต และสร้างจิตสำนึกในการอนุรักษ์ป่า	1.1 การใช้ประโยชน์จากผลิตภัณฑ์อาหาร/การเก็บเกี่ยว
		1.2 การใช้ประโยชน์จากผลิตภัณฑ์ที่ไม่ใช่อาหาร
2. การจัดการทรัพยากรป่า	มีการจัดการทรัพยากรป่ารวมไปถึงป่าชุมชนอย่างเหมาะสม	2.1 การก่อตั้งป่าชุมชน
		2.2 การจัดการป่าชุมชน
		2.3 การตระหนักถึงคุณค่าป่า
3. การฟื้นฟูป่า	เพื่อกำหนดแนวเขตป่าในพื้นที่ป่าอนุรักษ์ให้ชัดเจน และฟื้นฟูป่าที่ถูกทำลาย	3.1 การฟื้นฟูป่า
		3.2 การกำหนดแนวเขตป่าในพื้นที่อนุรักษ์
4. การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ	เพื่ออนุรักษ์ดินและน้ำในพื้นที่ป่าและพื้นที่เพาะปลูก	4.1 การอนุรักษ์ดิน
		4.2 การอนุรักษ์น้ำ

ในโครงการนำร่อง ได้วางแผนหรือดำเนินการในทุกองค์ประกอบ ยกเว้น การจัดตั้งป่าชุมชน (2.1) เนื่องจากได้

ดำเนินการไปแล้ว ผลที่ได้จากการประเมินผลกิจกรรมในโครงการนำร่องภายใต้มาตรการในการประเมินผลทั้ง 5 และการประเมินผลองค์ประกอบ (ตารางที่ 3.4.3) มีดังนี้

ตารางที่ 3.4.3 การประเมินผลในแผน/องค์ประกอบการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ

1. แผนการใช้ประโยชน์จากผลิตภัณฑ์ป่า			
วัตถุประสงค์ เพื่อใช้ประโยชน์จากผลิตภัณฑ์ป่าอย่างยั่งยืน มีการปรับปรุงคุณภาพชีวิต และสร้างจิตสำนึกในการอนุรักษ์ป่า			
องค์ประกอบ	1.1 การใช้ประโยชน์จากผลิตภัณฑ์อาหาร	จังหวัด	พะเยา, แพร่, น่าน
<p><เค้าโครงของโครงการนำร่อง></p> <p>การจัดหาความรู้เกี่ยวกับพืชพันธุ์สมุนไพรที่มีค่าให้แก่ชาวบ้านเพื่อให้ชาวบ้านสามารถจำแนกชนิดพืชพันธุ์ดังกล่าวและใช้ประโยชน์จากผลิตภัณฑ์ป่า นอกจากนี้ สมุนไพร, หน่อไม้, และเห็ด สามารถเก็บเกี่ยวเพื่อใช้เป็นอาหารได้</p> <p><การประเมินผลโครงการนำร่อง></p> <p>ความสอดคล้อง:</p> <p>ความสมดุลของการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติและการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติช่วยส่งเสริมให้บรรลุภารกิจ การปรับปรุงคุณภาพชีวิตและการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ องค์ประกอบมีความสอดคล้องกับแผนของ ส.ป.ก.ส่วนกลาง คือ “แผนธนาคารอาหาร (การปลูกพืชที่มีค่าเพื่อใช้เป็นอาหารในป่าชุมชน)” จากการพิจารณาการประเมินผลโดยชาวบ้านจัดอันดับอยู่ในเกณฑ์ที่มีคะแนนสูง กล่าวได้ว่าองค์ประกอบดังกล่าวตอบสนองต่อความต้องการของชาวบ้านได้</p> <p>ความมีประสิทธิภาพ</p> <p>การตระหนักถึงการให้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติในป่าชุมชนนำไปสู่การตระหนักถึงคุณค่าทรัพยากรป่า ชาวบ้านได้เริ่มจากการเตรียมแปลงเพาะกล้าหลังจากที่ได้ตระหนักถึงคุณค่าพืชท้องถิ่นแล้ว กล่าวได้ว่าชาวบ้านได้ตระหนักถึงความสำคัญในการอนุรักษ์ป่า สำหรับการสร้างจิตสำนึกในการอนุรักษ์ป่าระดับชุมชน จำเป็นจะต้องมีกิจกรรมเพื่อแบ่งปันความรู้ขึ้นเพื่อสร้างจิตสำนึกเกี่ยวกับการใช้ทรัพยากรธรรมชาติอย่างยั่งยืน (2.3 องค์ประกอบการตระหนักถึงคุณค่าป่า) ในขณะเดียวกัน องค์ประกอบดังกล่าวยังส่งผลโดยตรงในระดับบุคคล ซึ่งช่วยสร้างแรงจูงใจในการมีส่วนร่วม ดังนั้น องค์ประกอบดังกล่าวจึงมีประสิทธิภาพในการบรรลุถึงเป้าหมายที่ตั้งไว้ นั่นคือ การปรับปรุงคุณภาพชีวิตและการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ</p> <p>ความมีประสิทธิภาพ</p> <p>แม้ว่าปัจจัยที่ให้เพียงการจัดหาความรู้ แต่ชาวบ้านสามารถใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติในป่าชุมชนได้ ความรู้ที่ได้ (ผลที่ได้จากสมุนไพรและพืชที่มีสรรพคุณทางยา) มาจากทรัพยากรท้องถิ่น (ทรัพยากรบุคคลท้องถิ่น) เช่น หมอชาวบ้านหรือผู้สูงอายุ กิจกรรมนี้ใช้งบประมาณและความช่วยเหลือด้านความรู้จากภายนอกน้อยกว่ากิจกรรมอื่น และสามารถบรรลุวัตถุประสงค์ได้โดยไม่ต้องพึ่งพาความช่วยเหลือจากภายนอกทั้งด้านงบประมาณและด้านความรู้ แต่ใช้ประโยชน์จากทรัพยากรท้องถิ่นแทน (ทรัพยากรธรรมชาติและทรัพยากรบุคคล) ดังนั้นองค์ประกอบดังกล่าวจึงถูกจัดอันดับอยู่ในเกณฑ์ที่มีคะแนนสูง</p> <p>ผลกระทบ</p> <p>การลดค่าใช้จ่ายภายในบ้านและรายได้เสริมมีผลกระทบต่อปรับปรุงคุณภาพชีวิตในทางที่ดี และผลที่ได้จากการจัดการและอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติส่งผลกระทบต่อในทางบวกเช่นเดียวกัน เนื่องจากช่วยสร้างจิตสำนึกในการอนุรักษ์ให้แก่ชาวบ้าน อย่างไรก็ตาม มีความเป็นไปได้ที่จะเกิดผลกระทบด้านลบแก่ทรัพยากรป่า</p>			

ส่วนที่ 2 โครงการนำร่อง

<p>ความยั่งยืน</p> <p>ความยั่งยืนของกิจกรรมการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติเกิดจากการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติอย่างยั่งยืน เช่นเดียวกับความสามารถในการจัดการของชาวบ้านเพื่อตอบสนองกับสภาพความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น จึงจำเป็นต้องรวมไว้ในองค์ประกอบแผน “การจัดการทรัพยากรป่า” เพื่อชาวบ้านจะได้สร้างกฎระเบียบในการใช้ประโยชน์จากป่าชุมชนและติดตามผลความเปลี่ยนแปลงของปริมาณทรัพยากรธรรมชาติด้วยตนเอง</p> <p><การประเมินผลโดยภาพรวม></p> <p>องค์ประกอบนี้มีผลกระทบต่อทางบวกโดยตรงกับการลดค่าใช้จ่ายภายในบ้าน และการสร้างรายได้เสริม ซึ่งประกอบด้วยส่วนที่จำเป็นต่อการสร้างความสมดุลระหว่างการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติและการอนุรักษ์ป่า ป่าจัย (เฉพาะความรู้) และผลที่ได้ในระยะสั้นสามารถช่วยทำให้เกิดความยั่งยืนและขยายผลกิจกรรมได้ อย่างไรก็ตาม ถ้าไม่สร้างกฎระเบียบในการใช้ทรัพยากรอย่างยั่งยืนจะทำให้ป่าถูกทำลายมากขึ้น ดังนั้น เมื่อดำเนินงานตามองค์ประกอบที่เกี่ยวข้องกับการจัดการและอนุรักษ์ป่า จำเป็นต้องให้ความสำคัญกับการสร้างจิตสำนึกเกี่ยวกับการจัดการแบบสาธารณะมากกว่าเพื่อผลประโยชน์ส่วนบุคคล</p>			
องค์ประกอบ	1.2 การใช้ประโยชน์จากผลิตภัณฑ์ที่ไม่ใช่อาหาร	จังหวัด	พะเยา, แพร่, น่าน
<p><เค้าโครงของโครงการนำร่อง></p> <p>การใช้ประโยชน์จากน้ำส้มควันไม้ เกิดจากกระบวนการทำถ่านไม้, และการสกัดพืชสมุนไพรเพื่อใช้เป็นยาฆ่าแมลง วัตถุประสงค์ขององค์ประกอบคือการใช้ประโยชน์จากผลิตภัณฑ์อาหาร, การฝึกปฏิบัติเพื่อพัฒนาการเกษตรอย่างยั่งยืน, และการลดต้นทุนทางการเกษตร</p> <p><การประเมินผลโครงการนำร่อง></p> <p>ความสอดคล้อง</p> <p>น้ำส้มควันไม้และการสกัดสมุนไพรมีความสอดคล้องกับความต้องการของเกษตรกรที่สนใจการทำเกษตรแบบยั่งยืน ในส่วนของการใช้ประโยชน์จากผลิตภัณฑ์ที่ไม่ใช่อาหาร ได้มีการใช้ประโยชน์จากการเก็บผลิตภัณฑ์ในป่าชุมชนโดยมีกฎระเบียบในการเก็บผลิตภัณฑ์ป่าในพื้นที่ป่าชุมชนของตน องค์ประกอบที่ใช้ประโยชน์จากการเก็บผลิตภัณฑ์ป่าเพื่อส่งเสริมการทำเกษตรอย่างยั่งยืนและการปรับปรุงคุณภาพชีวิต ทำให้ตระหนักถึงความจำเป็นในการพิจารณาตั้งกฎระเบียบในการใช้ประโยชน์จากป่าชุมชนขึ้น โดยคาดหวังว่าประสบการณ์ในกระบวนการเปลี่ยนแปลงกฎระเบียบท้องถิ่นจะช่วยส่งเสริมขีดความสามารถของชุมชน</p> <p>ความมีประสิทธิภาพ</p> <p>องค์ประกอบนี้ไม่ใช่กิจกรรมซึ่งส่งเสริมการสร้างจิตสำนึกในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติโดยตรง แต่มีความเชื่อมโยงกับการเกษตรแบบยั่งยืนและผู้เข้าร่วมกิจกรรมนี้ได้ตระหนักว่ากิจกรรมนี้มีบางอย่างเกี่ยวข้องกับการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติจากการสังเกตพบว่า เพื่อการบรรลุวัตถุประสงค์ในองค์ประกอบนี้ จำเป็นต้องเข้าใจภาพรวมของการเกษตรแบบยั่งยืน, ทรัพยากรป่า, และการอนุรักษ์น้ำ/ดินมากกว่าคำนึงถึงทรัพยากรป่าเพียงอย่างเดียวเนื่องจากน้ำ/ดินจากทรัพยากรป่ามาใช้ในการทำน้ำส้มควันไม้เพื่อเป็นยาฆ่าแมลง</p> <p>ความมีประสิทธิผล</p> <p>การทำเครื่องจักรและอุปกรณ์ในการทำน้ำส้มควันไม้หรือสกัดพืชสมุนไพรทำได้ง่ายโดยชาวบ้านสามารถใช้วัสดุธรรมดาในการทำ เช่น กลอง กิจกรรมดังกล่าวสามารถฝึกปฏิบัติโดยชาวบ้านได้เรียนรู้วิธีการทำในขั้นแรกเช่นเดียวกับความรู้เกี่ยวกับการทำให้น้ำส้มบริสุทธิ์และความรู้ในการใช้ประโยชน์และผลกระทบที่จะเกิดขึ้น แต่ในโครงการนำร่อง กิจกรรมนี้ต้องยกเลิกไปเนื่องจากไม่ประสบความสำเร็จในการทำถ่านไม้เนื่องจากวิทยากรผู้ให้ความรู้ขาดทักษะ</p>			

<p>ผลกระทบ</p> <p>ในโครงการนำร่อง ได้มีการทดลองผลิตน้ำส้มควันไม้และยาฆ่าแมลงด้วยวิธีธรรมชาติเพื่อนำไปใช้ในการเพาะปลูก แต่ผลที่ได้ไม่ได้รับการยืนยันภายในช่วงเวลาของโครงการ อย่างไรก็ตาม ได้พิจารณาถึงการใช้อย่างปลอดภัยที่ได้จากธรรมชาติแทนการใช้สารเคมีว่าสามารถช่วยส่งเสริมการลดต้นทุนการผลิต, มีผลดีต่อการปรับปรุงคุณภาพชีวิต, และช่วยลดความเสี่ยงของร่างกายจากการใช้สารเคมีในการฆ่าแมลง ผลกระทบด้านลบสามารถเกิดขึ้น ในส่วนการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ เช่นเดียวกับกรณีองค์ประกอบการใช้ประโยชน์จากผลิตภัณฑ์อาหาร</p> <p>ความยั่งยืน</p> <p>แม้กิจกรรมการทำน้ำส้มควันไม้และการสกัดพืชสมุนไพรมีความยั่งยืนได้เนื่องจากองค์ประกอบดังกล่าวต้องการปัจจัยในการลงทุนไม่มาก แต่การฝึกปฏิบัติเป็นไปได้อย่างยากในการดำเนินการลักษณะส่วนบุคคล ดังนั้นจึงเสนอให้แนะนำองค์ประกอบนี้เพื่อทำกิจกรรมเป็นกลุ่ม สำหรับการขยายผลและความยั่งยืน การให้ความช่วยเหลือด้านปัจจัยการลงทุนพร้อมกับการพัฒนาเพื่อเข้าถึงเงินกองทุนในระดับชุมชนเป็นสิ่งจำเป็น เช่นเดียวกับกรณีการใช้ประโยชน์จากผลิตภัณฑ์อาหาร การจัดตั้งและการทำตามกฎระเบียบเพื่อการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรป่าอย่างยั่งยืนเป็นสิ่งจำเป็นเช่นเดียวกัน</p> <p><การประเมินผลโดยภาพรวม></p> <p>เช่นเดียวกับกรณีการใช้ประโยชน์จากผลิตภัณฑ์อาหาร การตั้งกฎระเบียบขึ้นเพื่อการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรป่าอย่างยั่งยืนและการสร้างจิตสำนึกเป็นสิ่งจำเป็น ดังนั้น การดำเนินการในองค์ประกอบการอนุรักษ์ป่าจึงเป็นสิ่งจำเป็น</p>			
<p>2. แผนการจัดการทรัพยากรป่า</p>			
<p>วัตถุประสงค์ เพื่อจัดการทรัพยากรป่าและป่าชุมชนอย่างเหมาะสม</p>			
องค์ประกอบ	2.1 จัดตั้งป่าชุมชน	จังหวัด	-
<p><เค้าโครงของโครงการนำร่อง></p> <p>ป่าชุมชนส่วนใหญ่ (ยกเว้นบางพื้นที่ในจังหวัดน่าน) ได้จดทะเบียนกับกรมป่าไม้ และได้จัดตั้งคณะกรรมการป่าชุมชนเป็นที่เรียบร้อยแล้ว ดังนั้น องค์ประกอบนี้จึงไม่ได้ดำเนินการในโครงการนำร่อง</p> <p><การประเมินผลโครงการนำร่อง></p> <p>-</p> <p><การประเมินผลโดยภาพรวม></p> <p>การจดทะเบียนป่าชุมชนเพื่อให้ชุมชนได้รับความช่วยเหลือด้านความรู้และวัสดุอุปกรณ์ที่จำเป็นต่อการจัดการทรัพยากรป่าจากกรมป่าไม้ ในกรณีป่าชุมชนในพื้นที่ M/P ที่ยังไม่ได้จดทะเบียน ควรช่วยเหลือโดยการจัดหาโอกาสในกรมป่าไม้ให้ความรู้กับชาวบ้านในเรื่องขั้นตอนของการจดทะเบียน</p>			
องค์ประกอบ	2.2 การจัดการป่าชุมชน	จังหวัด	พะเยา, พิษณุโลก
<p><เค้าโครงของโครงการนำร่อง></p> <p>กฎระเบียบในการใช้ประโยชน์จากป่าชุมชนได้จัดทำขึ้นในพื้นที่ทั้ง 2 ตำบลในจังหวัดพะเยาโดยได้รับความช่วยเหลือจากกรมป่าไม้ การเรียนรู้ในพื้นที่อื่นและการจัดตั้งคณะกรรมการป่าชุมชนจากกิจกรรมที่เกี่ยวข้องทำให้ชาวบ้านได้จัดทำกฎระเบียบขึ้นด้วยตัวเอง ในจังหวัดพิษณุโลก การจัดทำแผนปฏิบัติการโดยได้รับงบประมาณจาก อบต. และการสร้างความสัมพันธ์กับสถาบันการศึกษาท้องถิ่นและเครือข่ายภายนอก ทั้งนี้ เนื่องจากได้รับความช่วยเหลือจากองค์การพัฒนาเอกชนซึ่งทำหน้าที่เป็นวิทยากรกระบวนการ</p>			

ส่วนที่ 2 โครงการนำร่อง

<p><การประเมินผลโครงการนำร่อง></p> <p>ความสอดคล้อง</p> <p>องค์ประกอบป่าชุมชนมีความสอดคล้องกับนโยบายของรัฐบาล แม้ว่าจะไม่ตอบสนองความต้องการชาวบ้านในระดับส่วนบุคคล แต่องค์ประกอบดังกล่าวจำเป็นต่อการส่งเสริมการใช้ประโยชน์จากผลิตภัณฑ์ป่า</p> <p>ความมีประสิทธิภาพ</p> <p>ได้เสนอให้มีการจัดตั้งกฎระเบียบและการเสริมสร้างขีดความสามารถให้แก่คณะกรรมการป่าชุมชนในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่า อย่างไรก็ตาม เพื่อบรรลุเป้าหมายขององค์ประกอบ กิจกรรมและการดำเนินการเกี่ยวกับองค์ประกอบนี้มีความจำเป็นเช่นเดียวกัน</p> <p>ความมีประสิทธิภาพ</p> <p>แม้ว่าการจัดตั้งกฎระเบียบใช้เวลานานในการดำเนินการ แต่กระบวนการนี้มีความจำเป็นต่อการสร้างความสอดคล้อง การจัดหาข้อมูลและตัวอย่างจากพื้นที่อื่นๆโดยกรมป่าไม้ทำให้ชาวบ้านได้เริ่มอภิปรายอย่างเป็นทางการ</p> <p>ผลกระทบ</p> <p>การดำเนินการขององค์ประกอบนี้ช่วยส่งเสริมการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าในป่าชุมชน เช่น ในกรณีจังหวัดพิษณุโลก ในคาดหวังในสะท้อนผลที่ได้ไปยังพื้นที่ใกล้เคียงจากการดำเนินงานของเครือข่าย</p> <p>ความยั่งยืน</p> <p>ความยั่งยืนสามารถพบได้ในประวัติของการใช้ประโยชน์จากป่าชุมชนและกฎระเบียบในการใช้ประโยชน์ แต่เพื่อความยั่งยืนของกิจกรรมใหม่ในโครงการนำร่อง ควรดำเนินการอย่างต่อเนื่อง</p> <p><การประเมินผลโดยภาพรวม></p> <p>ความช่วยเหลือจากภายนอกทำให้การทำงานมีประสิทธิภาพเพื่อการขยายผลในการเสริมสร้างขีดความสามารถของคณะกรรมการป่าชุมชนรวมถึงหน่วยงานที่เกี่ยวข้องซึ่งส่งผลต่อการจัดการป่าชุมชนที่ประสบความสำเร็จโดยชาวบ้าน ดังนั้น องค์ประกอบนี้จึงจำเป็นต่อการดำเนินโครงการเกี่ยวกับการใช้ประโยชน์จากผลิตภัณฑ์ป่า</p>			
องค์ประกอบ	2.3 การตระหนักถึงคุณค่าป่า	จังหวัด	พะเยา, แพร่, น่าน, พิษณุโลก
<p><เค้าโครงของโครงการนำร่อง></p> <p>การสำรวจเพื่อตระหนักถึงคุณค่าป่าได้ดำเนินการขึ้นในทุกพื้นที่โครงการนำร่อง ในบางชุมชน การศึกษาดูงานโรงงานการผลิตยาแผนโบราณได้ดำเนินการขึ้นก่อนเริ่มสำรวจ ในขณะที่ชุมชนอื่นได้เข้าเยี่ยมผู้สูงอายุในชุมชนเพื่อศึกษาความรู้ที่สืบทอดกันมาเกี่ยวกับพืชพันธุ์ในป่าที่มีค่า การสำรวจแบบมีส่วนร่วมทำให้ชาวบ้านได้มีโอกาสในการตระหนักถึงความหลากหลายและคุณค่าของทรัพยากรป่า ผลที่ได้จากการสำรวจได้แบ่งปันและเผยแพร่อย่างกว้างขวาง ซึ่งจะช่วยส่งเสริมการสร้างจิตสำนึกเพื่อนำไปสู่กิจกรรมใหม่</p> <p><การประเมินผลโครงการนำร่อง></p> <p>ความสอดคล้อง</p> <p>แม้องค์ประกอบไม่สามารถตอบสนองความต้องการของชาวบ้านได้ แต่กิจกรรมก็มีความสำคัญต่อการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรป่าอย่างยั่งยืน</p> <p>ความมีประสิทธิภาพ</p> <p>องค์ประกอบดังกล่าวเป็นรากฐานสำคัญในการจัดการป่าชุมชนอย่างเหมาะสม</p>			

<p>ความมีประสิทธิภาพ</p> <p>ชาวบ้านจำนวน 10-51 คน จากแต่ละชุมชนได้เข้าร่วมการสำรวจเพื่อจำแนกพันธุ์พืชท้องถิ่นในป่าชุมชนทุกพื้นที่ โดยได้จำแนกพันธุ์พืช 10-74 ชนิด การสำรวจแบบมีส่วนร่วมมีประสิทธิภาพมากกว่าดำเนินการโดยหน่วยงานภายนอก</p> <p>ผลกระทบ</p> <p>การประเมินผลทรัพยากรป่านำไปสู่การส่งเสริมการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรป่าและสร้างจิตสำนึกในการอนุรักษ์ป่าซึ่งนับเป็นผลกระทบทางบวกในการปรับปรุงคุณภาพชีวิตและการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ</p> <p>ความยั่งยืน</p> <p>กิจกรรมสามารถดำเนินการอย่างยั่งยืนภายใต้การนำของคณะกรรมการป่าชุมชนโดยไม่ต้องพึ่งพาความช่วยเหลือจากภายนอก ถ้ามีการดำเนินการทุกปี จะสามารถติดตามผลกิจกรรมต่างๆจากการใช้ประโยชน์จากป่าและการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ</p> <p><i><การประเมินผลโดยภาพรวม></i></p> <p>องค์ประกอบนี้ควรดำเนินการก่อนการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรป่าหรือกิจกรรมการอนุรักษ์ป่า การสำรวจเพื่อตระหนักถึงคุณค่าป่าและเผยแพร่ความรู้ที่ได้รับมีความจำเป็นต่อกิจกรรม เนื่องจากองค์ประกอบนี้สามารถใช้ประโยชน์ในการติดตามผลจากการใช้ประโยชน์ผลิตภัณฑ์ป่าหรือกิจกรรมอนุรักษ์ กิจกรรมนี้จึงจำเป็นต่อแผนการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ</p>			
<p>3. แผนการฟื้นฟูป่า</p>			
<p>วัตถุประสงค์ มีการกำหนดแนวเขตป่าให้ชัดเจนและฟื้นฟูพื้นที่ป่าที่ถูกทำลาย</p>			
องค์ประกอบ	3.1 การฟื้นฟูป่า	จังหวัด	พะเยา, แพร่, น่าน, พิชณุโลก
<p><i><เค้าโครงของโครงการนำร่อง></i></p> <p>กิจกรรมฟื้นฟูป่าและการทำแนวกันไฟดำเนินการใน 4 จังหวัด เป็นที่ทราบโดยทั่วกันว่ากิจกรรมดังกล่าวมีผลกระทบทางบวกในด้านการลดจำนวนไฟป่าในป่าชุมชนได้ นอกจากนี้ ชาวบ้านได้ยืนยันถึงผลกระทบทางอ้อมจากการเพิ่มจำนวนพืชและสัตว์ป่า การที่ชาวบ้านได้รับความช่วยเหลือจาก ส.ป.ก.ส่วนกลาง และกรมป่าไม้ในการจัดหาต้นกล้าในกิจกรรมการฟื้นฟูป่าทำให้มีผู้เข้าร่วมเป็นจำนวนมาก กล่าวได้ว่ากิจกรรมดังกล่าวสามารถสร้างจิตสำนึกเกี่ยวกับการอนุรักษ์ทรัพยากรป่า</p> <p><i><การประเมินผลโครงการนำร่อง></i></p> <p>ความสอดคล้อง</p> <p>กิจกรรมในองค์ประกอบนี้มีความสำคัญสำหรับเป้าหมายการอนุรักษ์และจัดการทรัพยากรธรรมชาติโดยชาวบ้าน ในการดำเนินโครงการนำร่อง คณะกรรมการป่าชุมชนและชาวบ้านจำนวนมากเข้าร่วมกิจกรรม การประเมินผลจากการให้คะแนนของชาวบ้านกิจกรรมดังกล่าวมีคะแนนระดับสูง สรุปได้ว่าองค์ประกอบมีความสอดคล้องกับความต้องการของชาวบ้าน</p> <p>ความมีประสิทธิภาพ</p> <p>กิจกรรมฟื้นฟูป่าและการทำแนวกันไฟช่วยส่งเสริมการฟื้นฟูและอนุรักษ์ป่าชุมชน ในขณะเดียวกัน ชาวบ้านได้ตระหนักว่าชาวบ้านสามารถส่งเสริมและเข้าร่วมกิจกรรมการอนุรักษ์ป่าโดยมีขีดความสามารถที่เหมาะสม ในจังหวัดพิษณุโลก พบว่าจำนวนไฟป่าที่เกิดขึ้นในฤดูแล้งลดลงถึง 1 ใน 4 สรุปได้ว่า องค์ประกอบดังกล่าวสามารถเห็นผลได้ในระยะสั้น</p> <p>ความมีประสิทธิภาพ</p> <p>ในกิจกรรมการทำแนวกันไฟ การอบรมคณะกรรมการป่าชุมชนโดยกรมป่าไม้ช่วยให้ชาวบ้านดำเนินการด้วยตนเองได้ในทุกปี นอกจากนี้ กิจกรรมนี้ยังนำไปสู่การอนุรักษ์ทรัพยากรป่าโดยตรง สรุปคือ การทำแนวกันไฟนับเป็นกิจกรรมที่มีประสิทธิผล ส่วนกิจกรรมการฟื้นฟูป่ามีประสิทธิภาพในการฟื้นฟูป่าชุมชน อย่างไรก็ตาม ชาวบ้านควรเพาะกล้าขึ้นเองในชุมชนมากกว่าที่จะพึ่งต้นกล้าจากหน่วยงานภายนอก</p>			

ส่วนที่ 2 โครงการนำร่อง

<p>ผลกระทบ</p> <p>ผลกระทบในทางบวกจากการลดจำนวนไฟฟ้าในส่วนการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติทำให้ทรัพยากรป่ามีจำนวนเพิ่มมากขึ้น เช่นเดียวกับพืชและสัตว์ป่า การเพิ่มขึ้นของทรัพยากรป่านำไปสู่การปรับปรุงคุณภาพชีวิตจากการใช้ประโยชน์ทรัพยากรป่าอย่างยั่งยืน นอกจากนี้ กิจกรรมการฟื้นฟูป่าซึ่งมีชาวบ้านเข้าร่วมกิจกรรมมากกว่า 100 คน จะสร้างผลกระทบทางบวกในการสร้างจิตสำนึกให้แก่ชาวบ้านเกี่ยวกับการอนุรักษ์</p> <p>ความยั่งยืน</p> <p>การทำแนวกันไฟ ซึ่งจำเป็นต้องทำก่อนฤดูแล้งทุกปี สามารถดำเนินการโดยชาวบ้านภายใต้การนำของคณะกรรมการป่าชุมชนหลังจากได้รับการอบรมเบื้องต้นโดยกรมป่าไม้ ในการอบรมโดยกรมป่าไม้ ชาวบ้านสามารถศึกษาจากตัวอย่างในพื้นที่ป่าชุมชนอื่นๆ ซึ่งจะทำให้กิจกรรมมีความยั่งยืนมากขึ้น นอกจากนี้ กิจกรรมการฟื้นฟูป่าส่วนใหญ่ ต้นกล้าที่ใช้ในการปลูกป่าจัดหามาให้โดยหน่วยงานภาครัฐ เช่น ส.ป.ก.ส่วนกลาง และ กรมป่าไม้ ในกรณีดังกล่าว ทำให้ความหลากหลายของพันธุ์ไม้และปริมาณถูกจำกัด จากที่ได้แนะนำไปยังจังหวัดแพร่ พบว่าการทำงานร่วมกันเพื่อเพาะต้นกล้าขึ้นในท้องถิ่นแต่ละชุมชนจะทำให้กิจกรรมมีความยั่งยืนมากขึ้น</p> <p><การประเมินผลองค์ประกอบ></p> <p>การฟื้นฟูป่าในพื้นที่ที่ถูกทำลาย ควรดำเนินการอย่างต่อเนื่องเพื่อป้องกันความเสียหายที่จะเกิดขึ้นในอนาคตจากไฟฟ้า ในขณะที่เดียวกัน ควรตั้งกฎระเบียบในการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรป่าเพราะกิจกรรมเหล่านี้ควรใช้ประโยชน์จากผลิตภัณฑ์ป่าในทางที่ยั่งยืน ในการบรรลุวัตถุประสงค์ ความสำคัญขององค์ประกอบอยู่ในระดับสำคัญมากและควรดำเนินการในทุกพื้นที่เนื่องจากองค์ประกอบจำเป็นต้องประสานงานกับหน่วยงานดำเนินการที่เกี่ยวข้อง ไม่เพียงแต่คณะกรรมการป่าชุมชนเท่านั้น ยังรวมถึง ส.ป.ก.จังหวัด และ อบต. มีมีบทบาทสำคัญต่อการดำเนินกิจกรรม</p>			
องค์ประกอบ	3.2	การกำหนดแนวเขตป่าในพื้นที่อนุรักษ์	จังหวัด พะเยา, แพร่, น่าน, พิษณุโลก
<p><เค้าโครงของโครงการนำร่อง></p> <p>แม้พื้นที่ปฏิรูปได้กำหนดไว้ในแผนที่อย่างชัดเจน แต่แนวเขตการปฏิบัติงานกลับไม่ชัดเจน นอกจากนี้ แนวเขตของป่าอนุรักษ์ในแผนที่จัดทำโดยกรมป่าไม้ ไม่สอดคล้องกับแผนที่ของทาง ส.ป.ก.ส่วนกลาง ทำให้เกิดการบุกรุกพื้นที่ป่าอย่างต่อเนื่องโดยชาวบ้านที่ไม่รู้แนวเขตของป่าอนุรักษ์อย่างชัดเจน ในโครงการนำร่อง การกำหนดแนวเขตป่าเพื่อแสดงขอบเขตป่าชุมชนได้รับการยืนยันจาก กรมป่าไม้ และ ส.ป.ก.ส่วนกลางว่ามีการบุกรุกพื้นที่ป่าอนุรักษ์ลดลง</p> <p><การประเมินผลโครงการนำร่อง></p> <p>ความสอดคล้อง</p> <p>แม้ว่ากิจกรรมดังกล่าวไม่ตอบสนองต่อความต้องการของชาวบ้านโดยตรง แต่นับว่าเป็นกิจกรรมที่จำเป็นต่อการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรป่าอย่างยั่งยืน ผลที่ได้จากองค์ประกอบนี้ได้ประเมินผลอยู่ในเกณฑ์ที่มีคะแนนสูง และได้เสนอให้ชาวบ้านกำหนดแนวเขตป่าให้ชัดเจนในทุกพื้นที่ป่าอนุรักษ์</p> <p>ความมีประสิทธิภาพ</p> <p>เนื่องจากองค์ประกอบนี้เป็นรากฐานในการป้องกันการบุกรุกพื้นที่ป่าอนุรักษ์ จึงควรดำเนินการในขั้นต้นทุกพื้นที่ แม้จะไม่มี การดำเนินงาน M/P ก็ตาม</p> <p>ความมีประสิทธิผล</p> <p>การใช้จีพีเอสโดยกรมป่าไม้ทำให้การแสดงแนวเขตป่าที่กำหนดโดยชาวบ้านมีความชัดเจน การมีส่วนร่วมของชาวบ้านช่วยให้กิจกรรมดำเนินไปอย่างมีประสิทธิภาพ เนื่องจากการดำเนินงานของกรมป่าไม้มีความสำคัญต่อการดำเนินกิจกรรมอย่างราบรื่น</p>			

<p>ความมีประสิทธิภาพจึงขึ้นอยู่กับความสัมพันธ์ระหว่างกรมป่าไม้และคณะกรรมการป่าชุมชน</p> <p>ผลกระทบ</p> <p>พบว่าองค์ประกอบนี้มีผลกระทบทางบวกต่อการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติจากการลดจำนวนลงของการบุกรุกป่าหรือการเก็บผลิตภัณฑ์ป่าอย่างผิดกฎหมาย</p> <p>ความยั่งยืน</p> <p>ในองค์ประกอบนี้ไม่ค่อยให้ความสำคัญกับความยั่งยืน เนื่องจากความสำคัญขององค์ประกอบนี้อยู่ที่การขยายผลจากการสร้างจิตสำนึกในการอนุรักษ์ป่า เช่นเดียวกับการกำหนดแนวเขตป่า เมื่อเริ่มดำเนินการแล้ว ชาวบ้านสามารถดำเนินการต่อได้เอง โดยการทำป้ายแนวเขตป่าขึ้นใหม่</p> <p><การประเมินผลองค์ประกอบ></p> <p>การกำหนดแนวเขตป่าให้ชัดเจนควรดำเนินการในพื้นที่ปฏิรูปทุกพื้นที่ในขั้นต้น โดยเสนอให้ชาวบ้านมีส่วนร่วมในการวางป้ายแนวเขตป่าเพื่อสร้างจิตสำนึกให้แก่ชาวบ้านในการอนุรักษ์ป่าและลดการบุกรุกพื้นที่ป่าลง แม้การดำเนินการตามองค์ประกอบนี้อยู่ในความรับผิดชอบของหน่วยงานภาครัฐ แต่ชาวบ้านก็มีส่วนจำเป็นในกระบวนการ</p>			
<p>4. แผนอนุรักษ์ดินและน้ำ</p>			
<p>วัตถุประสงค์ เพื่ออนุรักษ์ดินและน้ำในพื้นที่ป่าและพื้นที่เพาะปลูก</p>			
องค์ประกอบ	4.1 การอนุรักษ์ดิน	จังหวัด	พะเยา, แพร่, น่าน, พิชณุโลก
<p><เค้าโครงของโครงการนำร่อง></p> <p>กิจกรรมการทำปุ๋ยชีวภาพ/ปุ๋ยหมักได้ดำเนินการใน 4 จังหวัด เกษตรกรที่ได้ทดลองใช้ปุ๋ยชีวภาพพบว่าเห็นผลในการลดต้นทุนทางการเกษตร, เพิ่มผลผลิต, และการปรับปรุงดิน การจัดอันดับกิจกรรมอยู่ในเกณฑ์ที่มีคะแนนสูง ในบางจังหวัดผลสำเร็จที่ได้จากขั้นทดลองนำไปสู่การขยายผลจำนวนเกษตรกรที่ฝึกปฏิบัติกิจกรรมดังกล่าว แม้ว่าจะสามารถเห็นผลที่ได้จากกิจกรรมในระยะสั้นจากการลดต้นทุนทางการเกษตรและเพิ่มผลผลิต แต่การลดการพังทลายของดินต้องใช้เวลาในการเห็นผล ดังนั้นจึงจำเป็นต้องเชื่อมโยงกิจกรรมดังกล่าวเข้ากับการสร้างจิตสำนึกในการอนุรักษ์ป่า ในโครงการนำร่อง กิจกรรมที่นำไปสู่การป้องกันการพังทลายของดินโดยตรงไม่ได้ดำเนินการเนื่องจากขาดความสนใจและแรงจูงใจจากชาวบ้าน</p> <p><การประเมินผลโครงการนำร่อง></p> <p>ความสอดคล้อง</p> <p>จากองค์ประกอบของการอนุรักษ์ดิน การดำเนินการด้านการปรับปรุงดิน (การทำปุ๋ยหมัก) เพียงอย่างเดียวอาจไม่เหมาะสมกับองค์ประกอบ ดังนั้น จำเป็นต้องป้องกันการพังทลายของดินโดยการแนะนำเทคนิคการทำเกษตรแบบหลากหลาย เช่น การปลูกพืชหมุนเวียน ซึ่งจะเกิดประโยชน์ต่อการอนุรักษ์ดิน</p> <p>ความมีประสิทธิภาพ</p> <p>องค์ประกอบนี้ช่วยส่งเสริมทั้งวัตถุประสงค์การปรับปรุงคุณภาพชีวิตและการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ อย่างไรก็ตาม ถ้าไม่ขยายผลการใช้ปุ๋ยชีวภาพ/ปุ๋ยหมักไปยังพื้นที่การเกษตรที่มีความลาดชัน การทำปุ๋ยหมักเพียงอย่างเดียวไม่เพียงพอในการบรรลุวัตถุประสงค์ของการอนุรักษ์ดิน</p> <p>ความมีประสิทธิภาพ</p> <p>ในส่วนกิจกรรมเพื่อการอนุรักษ์ดิน พื้นที่ที่มีการทำปุ๋ยหมักมีอยู่จำกัด ดังนั้น กิจกรรมดังกล่าวจึงไม่ก่อให้เกิดความมีประสิทธิภาพต่อการอนุรักษ์ดิน</p> <p>ผลกระทบ</p> <p>องค์ประกอบนี้สามารถช่วยลดค่าใช้จ่ายและเพิ่มผลผลิตได้ ถ้าชาวบ้านนำไปใช้ในการเพาะปลูกแทนปุ๋ยเคมี แต่พื้นที่ที่มีการ</p>			

ส่วนที่ 2 โครงการนำร่อง

<p>ใช้ปุ๋ยที่ได้จากธรรมชาติมีอยู่จำกัด</p> <p>ความยั่งยืน</p> <p>การแนะนำเทคนิคในการป้องกันดินพังทลายในพื้นที่ลาดชันได้รวมไว้ในองค์ประกอบของการทำปุ๋ยหมัก ซึ่งจะใช้เวลานานในการขยายผล เนื่องจากระยะเวลาของการช่วยเหลือจากหน่วยงานภายนอกมีอยู่จำกัด จึงจำเป็นต้องแนะนำตัวช่วย เช่น “ศูนย์การเรียนรู้” เพื่อส่งเสริมการสร้างจิตสำนึกแก่ชาวบ้านในการขยายผลที่ยั่งยืนของกิจกรรม</p> <p><การประเมินผลองค์ประกอบ></p> <p>แม้ว่าผู้เข้าร่วมได้จัดอันดับกิจกรรมโดยให้คะแนนสูง แต่การบรรลุถึงเป้าหมายของการอนุรักษ์ดินโดยการทำปุ๋ยหมักเพียงอย่างเดียวนั้นเป็นไปได้ยาก เมื่อได้แนะนำการทำเกษตรแบบอนุรักษ์ดินซึ่งอยู่ในแผนเดิมแล้ว จำเป็นจะต้องให้ความรู้และอบรมเรื่องเทคนิคในการอนุรักษ์ดินภายใต้การนำของกรมพัฒนาที่ดินและหน่วยงานอื่นๆที่เกี่ยวข้อง ความรู้และเทคนิคดังกล่าวควรขยายผลผ่านเกษตรกรผู้เริ่มฝึกปฏิบัติโดยทำหน้าที่เป็น “ศูนย์การเรียนรู้”</p>			
องค์ประกอบ	4.2 การอนุรักษ์น้ำ	จังหวัด	พะเยา, แพร่, น่าน
<p><เค้าโครงของโครงการนำร่อง></p> <p>บางส่วนในพื้นที่ป่าอนุรักษ์ได้ประสานงานกับกรมป่าไม้เพื่อดำเนินการสร้างอ่างเก็บน้ำขนาดเล็กขึ้นโดยได้รับความร่วมมือจากชาวบ้านเป็นจำนวนมาก กิจกรรมนี้เป็นที่น่าพอใจเนื่องจากสามารถช่วยเพิ่มปริมาณน้ำในฤดูแล้งและส่งผลทางบวกต่อความหลากหลายทางชีวภาพ</p> <p><การประเมินผลโครงการนำร่อง></p> <p>ความสอดคล้อง</p> <p>แม้ว่าการสร้างอ่างเก็บน้ำขนาดเล็กได้ดำเนินการโดยชาวบ้านท้องถิ่น แต่การดำเนินงานในโครงการนำร่องเป็นไปในลักษณะงานสาธารณะโดยมี กรมป่าไม้ และอบต.มาเกี่ยวข้องด้วย ผลสำเร็จจากกิจกรรมคือ การที่หน่วยงานภาครัฐในระดับจังหวัดและเทศบาลจังหวัดแพร่ได้ตัดสินใจรวมแผนนี้ไว้ในแผนพัฒนาท้องถิ่น และที่จังหวัดพะเยาได้รวมแผนนี้ไว้ในแผนตำบลประจำปีและจะดำเนินการทุกปี</p> <p>ความมีประสิทธิภาพ</p> <p>กิจกรรมดังกล่าวสร้างจิตสำนึกในการอนุรักษ์และจิตสำนึกในความเป็นเจ้าของให้แก่ชาวบ้านซึ่งนำไปสู่การสร้างรากฐานในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติด้วยตัวเอง</p> <p>ความมีประสิทธิภาพ</p> <p>การสร้างอ่างเก็บน้ำขนาดเล็กโดยใช้ทรัพยากรท้องถิ่น (วัสดุอุปกรณ์) และความร่วมมือร่วมใจของชาวบ้าน 200-500 คนจากแต่ละพื้นที่ สามารถสรุปได้ว่าการผสมผสานพิธีกรรมทางศาสนาในการเลี้ยงผีต้นน้ำ, ความเชื่อท้องถิ่นเข้ากับกิจกรรมส่งผลให้กิจกรรมมีผู้เข้าร่วมเป็นจำนวนมาก กิจกรรมการอนุรักษ์ที่มีผู้เข้าร่วมกิจกรรมเป็นจำนวนมากจะสามารถนำไปสู่การสร้างจิตสำนึกและขยายผลในการอนุรักษ์ นอกจากนี้ ยังพบว่าการประสานงานกับอบต.เป็นไปในทางที่ดี จากปัจจัยข้างต้น ความมีประสิทธิภาพของกิจกรรมนี้อยู่ในระดับพอใช้</p> <p>ผลกระทบ</p> <p>จากการสังเกตพบว่าจำนวนสัตว์ป่าและพืชมีจำนวนมากขึ้นเนื่องจากการอนุรักษ์ทรัพยากรน้ำจากการสร้างอ่างเก็บน้ำขนาดเล็ก และพบว่าพื้นที่ที่ทอดน้ำมีการขยายตัวเนื่องจากได้ระบายน้ำไปยังแหล่งน้ำที่อยู่ต่ำกว่าในฤดูแล้ง จากตัวอย่างดังกล่าวเกิดผลกระทบทางบวกขึ้นทั้งในด้านการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและการปรับปรุงคุณภาพชีวิต</p> <p>ความยั่งยืน</p> <p>การสร้างอ่างเก็บน้ำชั่วคราวโดยใช้ไม้และหินเป็นวัสดุ จำเป็นจะต้องทำการฟื้นฟูหรือสร้างใหม่โดยอาศัยแรงจูงใจจากชาวบ้าน</p>			

และงบประมาณในการดำเนินกิจกรรมทุกปี (ส่วนใหญ่งบประมาณจะหมดไปกับค่าอาหารและเครื่องดื่มในระหว่างการก่อสร้าง) ดังนั้น กิจกรรมจึงควรรวมอยู่ในแผนงบประมาณของตำบลหรือจังหวัด ในบางพื้นที่ มีงบประมาณให้สำหรับกิจกรรมเนื่องจาก อยู่ในแผนตำบลหรือจังหวัด ในขณะที่บางพื้นที่แม้จะตั้งอยู่ในเขตพื้นที่ป่านุรักษ์ แต่การดำเนินกิจกรรมกลับอยู่ในลักษณะไม่เป็นทางการโดยเจ้าหน้าที่ท้องถิ่นเป็นผู้รับผิดชอบ ดังนั้นพื้นที่ที่อยู่ในพื้นที่อนุรักษ์ กิจกรรมที่มีจุดประสงค์เพื่อการอนุรักษ์ ควรเป็นที่ยอมรับอย่างเป็นทางการ และเพื่อให้เกิดความยั่งยืน ความช่วยเหลือจากสถาบันมีความจำเป็นต่อการทำให้กิจกรรมเป็นที่ยอมรับของชาวบ้านในป่าชุมชนเพื่อจุดประสงค์ในการอนุรักษ์

<การประเมินผลองค์ประกอบ>

เนื่องจากกิจกรรมการอนุรักษ์ทรัพยากรน้ำได้ผสมผสานกับพิธีกรรมทางศาสนาทำให้ในการดำเนินกิจกรรมมีผู้เข้าร่วมเป็นจำนวนมาก จากกิจกรรมดังกล่าวทำให้ปริมาณน้ำในแหล่งน้ำเพิ่มขึ้นซึ่งจะช่วยส่งเสริมความหลากหลายทางชีวภาพและการเพิ่มผลผลิตทางการเกษตรจากการใช้น้ำจากแหล่งน้ำต้น องค์ประกอบนี้ประสบความสำเร็จในการสร้างจิตสำนึกจากความเข้าใจถึงสภาพแวดล้อมท้องถิ่นและการเกษตร ในขณะเดียวกัน ได้ส่งผลกระทบทางบวกต่อการปรับปรุงคุณภาพชีวิต

จากการประเมินผลองค์ประกอบข้างต้น แต่ละกิจกรรมได้ดำเนินการเพื่อให้สอดคล้องกับวัตถุประสงค์ แม้ในระยะสั้น ได้มีการสังเกตผลที่คาดหวังอย่างต่อเนื่อง ในกิจกรรมการทำแนวเขตป่าให้ชัดเจนเพื่อแสดงเขตพื้นที่ป่านุรักษ์ แม้ว่าโดยทั่วไปแล้วกิจกรรมนี้ควรอยู่ในความรับผิดชอบของรัฐบาล แต่การดำเนินการมีเพียงชาวบ้านเท่านั้นที่มีส่วนร่วม และเมื่อกิจกรรมดำเนินไปได้ด้วยดี กิจกรรมในป่าชุมชนที่นำโดยชาวบ้านจะมีความยั่งยืนได้โดยไม่ต้องพึ่งความช่วยเหลือจากภายนอก ความมีประสิทธิภาพของกิจกรรมถูกตรวจสอบในด้านการนำไปสู่เป้าหมาย “การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติในบริเวณพื้นที่ปฏิรูป” ในระยะเวลาที่นานขึ้น อย่างไรก็ตาม กิจกรรมในองค์ประกอบอนุรักษ์ดิน โดยเฉพาะอย่างยิ่งการส่งเสริมกิจกรรมเพื่อป้องกันการพังทลายของดิน ยังคงต้องพิจารณาต่อไป

รายชื่อสิ่งที่พบในกระบวนการของโครงการนำร่องต่อไปนี้ ควรสะท้อนในกระบวนการขององค์ประกอบ/กิจกรรมในอนาคตเพื่อบรรลุวัตถุประสงค์

- การตระหนักถึงการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติช่วยให้ชาวบ้านรับรู้ถึงความสำคัญของการใช้ประโยชน์และจัดการป่าชุมชนอย่างเหมาะสม และค้นหาความเชื่อมโยงระหว่างหัวข้อการเกษตรและคุณภาพชีวิต ซึ่งจะช่วยสร้างแรงจูงใจในการทำกิจกรรม
- การศึกษาดูงานในพื้นที่ที่ดำเนินกิจกรรมและการเรียนรู้จากความรู้ดั้งเดิมมีประสิทธิภาพในการส่งเสริมการใช้ประโยชน์และอนุรักษ์ป่าชุมชน
- การบรรลุวัตถุประสงค์ของแต่ละแผนเกิดจากการทำงานร่วมกันของชาวบ้าน ชาวบ้านมีความสุขและพอใจในการทำกิจกรรมที่มีผู้เข้าร่วมเป็นจำนวนมากราวกับเป็นเหตุการณ์สำคัญของชุมชน และเพื่อบรรลุวัตถุประสงค์ดังกล่าว การดำเนินกิจกรรมร่วมโดยประสานงานกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องจึงเป็นสิ่งจำเป็น
- การผสมผสานพิธีกรรมทางศาสนาและความเชื่อท้องถิ่นของการเลี้ยงผีต้นน้ำเข้ากับกิจกรรม ทำให้ชาวบ้านสร้างจิตสำนึกในการอนุรักษ์จากประเพณีท้องถิ่นเกี่ยวกับการใช้ประโยชน์และอนุรักษ์

ส่วนที่ 2 โครงการนำร่อง

- ทรัพยากรธรรมชาติในการเกษตรและชีวิตประจำวันซึ่งนำไปสู่การทำกิจกรรมร่วมของชาวบ้าน
- การสร้างขีดความสามารถให้แก่คณะกรรมการป่าชุมชนนำไปสู่ความยั่งยืนของกิจกรรมที่นำโดยชาวบ้านในการอนุรักษ์และการจัดการรวมไปถึงการใช้ประโยชน์จากป่าชุมชน

3) แผนการปรับปรุงคุณภาพชีวิต

ประกอบด้วย 4 แผน 8 องค์ประกอบ โดยในโครงการนำร่อง ได้ดำเนินกิจกรรมใน 5 องค์ประกอบ

ตารางที่ 3.4.4 แผน/องค์ประกอบในแผนการปรับปรุงคุณภาพชีวิต

แผน	ผลที่คาดหวัง/วัตถุประสงค์	องค์ประกอบ
1. การปรับปรุงคุณภาพชีวิต (การปรับปรุงด้านการเงินระดับครัวเรือน)	การปรับปรุงคุณภาพชีวิตจากการเพิ่มรายได้และลดค่าใช้จ่าย	1.1 การสร้างรายได้นอกภาคการเกษตร
		1.2 การลดค่าใช้จ่าย
		1.3 การประหยัดพลังงาน
2. การพัฒนาเงินกองทุน	ก่อตั้งเงินกองทุนในชุมชน	2.1 การพัฒนาเพื่อเข้าถึงแหล่งเงินทุน
3. การปรับปรุงสุขภาพและสวัสดิการ	ปรับปรุงสุขภาพและสวัสดิการของชาวบ้าน	3.1 การปรับปรุงสุขภาพ
		3.2 การเผยแพร่วัฒนธรรม
4. การพัฒนาโครงสร้างพื้นฐาน	ปรับปรุงโครงสร้างพื้นฐานในชุมชน	4.1 สาธารณูปโภค
		4.2 การปรับปรุงสภาพความเป็นอยู่

กิจกรรมส่วนใหญ่ที่ดำเนินการในโครงการนำร่องเป็นกิจกรรมเพื่อการพึ่งตนเองของชาวบ้านจากการลดหนี้โดยลดค่าใช้จ่ายในระดับครัวเรือน และกิจกรรมอื่น ๆ รวมถึงกิจกรรมการปรับปรุงชีวิตชนบทโดยทั่วไป เช่น สุขภาพ และความเป็นอยู่ที่ปลอดภัย, การสร้างรายได้นอกภาคการเกษตร, และการนำเอาวัฒนธรรมประเพณีและความรู้ดั้งเดิมกลับมาใช้ใหม่

ผลที่ได้จากการดำเนินตามองค์ประกอบ/กิจกรรม สรุปได้ดังนี้

ตารางที่ 3.4.5 การประเมินผลแผน/องค์ประกอบในการปรับปรุงคุณภาพชีวิต

1. การปรับปรุงคุณภาพชีวิต (การปรับปรุงด้านการเงินระดับครัวเรือน)			
วัตถุประสงค์ปี การปรับปรุงคุณภาพชีวิตจากการเพิ่มรายได้และลดค่าใช้จ่าย			
องค์ประกอบ	1.1 การสร้างรายได้นอกภาคการเกษตร	จังหวัด	-
<p><เค้าโครงของโครงการนำร่อง></p> <p>เกิดกิจกรรมที่สามารถเป็นแหล่งรายได้นอกภาคการเกษตร (งานสาน, การกลั่นสุรாதองถิ่น, การทอผ้า, งานไม้, และอื่น ๆ) อย่างไรก็ตาม เพื่อสร้างรายได้ให้แก่กิจกรรมดังกล่าว ควรปรับปรุงคุณภาพของผลิตภัณฑ์และค้นหาโอกาสทางการตลาด นอกจากนี้ เนื่องจากการเห็นผลและการตรวจสอบผลที่ได้ภายในระยะเวลาโครงการทำได้ยาก องค์ประกอบนี้จึงไม่ถูกเลือกเพื่อดำเนินโครงการนำร่อง</p> <p><การประเมินผลของโครงการนำร่อง></p>			

<p>ไม่มีความเกี่ยวข้อง</p> <p><การประเมินผลองค์ประกอบ></p> <p>เนื่องจากกิจกรรมเช่น การแปรรูปสมุนไพรและพืชที่มีสรรพคุณเป็นยารวมถึงแผนการใช้ประโยชน์จากผลิตภัณฑ์ป่า, การทำของใช้ภายในบ้าน (ยาสระผม, น้ำยาเอนกประสงค์) เพื่อลดค่าใช้จ่าย, และการแปรรูปผลิตภัณฑ์ทางการเกษตร สามารถพัฒนาให้เป็นกิจกรรมเพื่อสร้างรายได้ในอนาคต ดังนั้น องค์ประกอบนี้จึงควรมีอยู่</p> <p>ด้านการตลาด ในกรณีที่ชาวบ้านจำหน่ายสินค้าในลักษณะสินค้าชุมชนมากกว่าลักษณะเอกชน ควรเริ่มจากการจำหน่ายในตลาดชุมชนซึ่งอยู่ในแผนการพัฒนาด้านการเกษตร</p>			
องค์ประกอบ	1.2 การลดค่าใช้จ่าย	จังหวัด	พะเยา, แพร่, น่าน, พิชณุโลก
<p><เค้าโครงของโครงการนำร่อง></p> <p>ในพื้นที่โครงการนำร่อง การทำของใช้ภายในบ้านส่วนใหญ่ดำเนินการโดยกลุ่มแม่บ้าน เพื่อช่วยในการลดค่าใช้จ่ายภายในบ้าน</p> <p><การประเมินผลของโครงการนำร่อง></p> <p>ความสอดคล้อง</p> <p>กลุ่มแม่บ้านมีความสุขในการทำกิจกรรมร่วมกัน นอกจากนี้ หน่วยงานภาครัฐ เช่น ธกส. หรือหน่วยงานภาครัฐระดับตำบลมีส่วนในการส่งเสริมกิจกรรมดังกล่าว สรุปคือ องค์ประกอบนี้มีความสอดคล้องกับความต้องการของชาวบ้านและนโยบายของภาครัฐ</p> <p>ความมีประสิทธิภาพ</p> <p>การทบทวนค่าใช้จ่ายทำให้ผู้เข้าร่วมกิจกรรมได้ทบทวนการพฤติกรรมการบริโภคของตนเอง การทำของใช้ภายในบ้าน เช่น น้ำยาเอนกประสงค์, สบู่ และยาสระผม ช่วยลดค่าใช้จ่ายได้ถึง 100-200 บาทต่อเดือน</p> <p>ความมีประสิทธิภาพ</p> <p>สมุนไพรที่มีอยู่ในป่าชุมชนหรือผักสวนครัวได้นำมาใช้ประโยชน์เพื่อใช้เป็นอาหาร แต่ส่วนใหญ่จะซื้อมาจากภายนอก ดังนั้น ในส่วนของการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรท้องถิ่น ความมีประสิทธิภาพจึงอยู่ในระดับต่ำ</p> <p>ผลกระทบ</p> <p>ผลกระทบทางบวกพบในการลดค่าใช้จ่าย แต่ผลกระทบในการลดหนี้มีน้อย</p> <p>ความยั่งยืน</p> <p>การใช้ประโยชน์จากของใช้ภายในบ้านที่สร้างขึ้นเองนำไปสู่ความยั่งยืนได้ แม้ว่าจะเกิดปัญหาด้านคุณภาพของผลิตภัณฑ์ในขั้นต้น แต่ปัญหาดังกล่าวได้รับการแก้ไขเรียบร้อยแล้ว กิจกรรมของกลุ่มแม่บ้านได้ขยายผลไปสู่กิจกรรมอื่น สรุปคือ ความยั่งยืนขององค์ประกอบนี้อยู่ในระดับค่อนข้างสูง</p> <p><การประเมินผลองค์ประกอบ></p> <p>นอกจากผลที่เกิดขึ้นโดยตรงในการลดค่าใช้จ่ายภายในบ้านแล้ว ยังได้คาดหวังให้แม่บ้านผู้มีหน้าที่ในการควบคุมค่าใช้จ่ายภายในบ้านได้ตระหนักถึงแนวคิด “เศรษฐกิจพอเพียง” และฝึกปฏิบัติจากแนวคิดดังกล่าวเพื่อนำไปใช้ในชีวิตประจำวัน เนื่องจากองค์ประกอบนี้ดำเนินการในลักษณะกลุ่มกิจกรรมซึ่งคาดหวังในการขยายผลและพัฒนาไปยังกิจกรรมอื่น จึงได้เสนอให้ดำเนินการเป็นกิจกรรมเริ่มต้น</p>			
องค์ประกอบ	1.3 การประหยัดพลังงาน/พลังงานทดแทน	จังหวัด	พะเยา, แพร่, น่าน

ส่วนที่ 2 โครงการนำร่อง

<เค้าโครงของโครงการนำร่อง>

ในพื้นที่โครงการนำร่อง ชาวบ้านใช้ประโยชน์จากก๊าซโพรเพนหรือฟืนในการปรุงอาหาร กิจกรรมในส่วนขององค์ประกอบการประหยัดพลังงานได้ดำเนินการขึ้นจากวัตถุประสงค์เพื่อลดค่าใช้จ่ายจากการซื้อเชื้อเพลิงและเพื่ออนุรักษ์ทรัพยากรป่าโดยการปรับปรุงประสิทธิภาพ

ในส่วนของกิจกรรมพลังงานทดแทน ได้ดำเนินการทดลองผลิตก๊าซชีวภาพและน้ำมันไบโอดีเซลจากมูลหมู จากคำยืนยันของเกษตรกรที่ทำการทดลอง พบว่าการใช้ประโยชน์จากก๊าซชีวภาพนำไปสู่การลดค่าใช้จ่ายในการใช้ก๊าซโพรเพนถึง 300 บาทต่อเดือน สำหรับน้ำมันไบโอดีเซล พบว่าต้นทุนการผลิตน้ำมันไบโอดีเซลอยู่ที่ 0.5 บาทต่อลิตร ในขณะที่น้ำมันดีเซลธรรมดาต้นทุนอยู่ที่ 4.5 บาทต่อลิตร อย่างไรก็ตาม การทำน้ำมันไบโอดีเซลไม่ได้ขยายผลเนื่องจากปริมาณวัสดุที่ใช้มีอยู่จำกัด (น้ำมันที่ใช้แล้ว) การทำถ่านไม้ไม่ได้ดำเนินการต่อเนื่องจากปัญหาด้านคุณภาพของผลิตภัณฑ์ กิจกรรมการปลูกต้นสบู่ดำ หนึ่งในวัสดุที่ใช้ทำน้ำมันไบโอดีเซล ถูกยกเลิกเนื่องจากไม่ก่อให้เกิดความมีประสิทธิภาพ

<การประเมินผลของโครงการนำร่อง>

ความสอดคล้อง

เนื่องจากการทำก๊าซชีวภาพสามารถเห็นผลได้ในระยะสั้น, ได้ป้อนจากการทำก๊าซชีวภาพเพื่อใช้ในการเพาะปลูก, และช่วยลดกลิ่นที่เกิดจากมูลหมู กล่าวได้ว่าวัตถุประสงค์ของ M/P สอดคล้องกับความต้องการของชาวบ้าน นอกจากนี้ เกษตรกรส่วนใหญ่ไม่สนใจการทำถ่านไม้และการทำน้ำส้มควันไม้ ทำให้กิจกรรมทั้งสองไม่ประสบความสำเร็จในโครงการนำร่อง

ความมีประสิทธิภาพ

การทำก๊าซชีวภาพช่วยลดค่าใช้จ่ายภายในบ้าน นอกจากนี้ การทำถ่านไม้ไม่ประสบความสำเร็จเนื่องจากคุณภาพของถ่านไม้ในขั้นทดลองไม่ดีพอที่จะนำมาใช้ประโยชน์

ความมีประสิทธิภาพ

การผลิตก๊าซชีวภาพ ซึ่งเป็นกิจกรรมที่เชื่อมโยงกับการเลี้ยงหมู และการทำถ่านไม้เพื่อผลิตน้ำส้มควันไม้อยู่ในระดับความมีประสิทธิภาพที่ดีเนื่องจากอุปกรณ์ที่ใช้ในการผลิตทำง่ายและมีต้นทุนต่ำโดยสามารถใช้ประโยชน์จากกิ่งไม้ที่ตายแล้ว นอกจากนี้ การทำน้ำมันดีเซลใช้ปัจจัยในการผลิตจากภายนอกและต้องการพัฒนาระบบการรวบรวมน้ำมันที่ใช้แล้วเพื่อนำมาเป็นวัตถุดิบในการทำน้ำมันไบโอดีเซล ดังนั้น ในปัจจุบัน จึงยังไม่มีประสิทธิภาพเพียงพอในการทำน้ำมันไบโอดีเซลระดับชุมชน

ผลกระทบ

ในกิจกรรมการทำก๊าซชีวภาพโดยกลุ่มเกษตรกรผู้เลี้ยงหมูทำให้เกิดผลกระทบทางบวกต่อการปรับปรุงคุณภาพชีวิตจากการลดค่าใช้จ่าย, ส่วนการลดกลิ่นเหม็นและแมลงวันเป็นผลกระทบทางบวกในส่วนของสิ่งแวดล้อม/สภาพความเป็นอยู่ที่ปลอดภัย ผลกระทบต่อการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติจากการทำถ่านไม้ยังไม่แน่นอนและจำเป็นต้องรอดำเนินการในอนาคต เช่นเดียวกับการขยายผล ซึ่งจำเป็นสำหรับคณะกรรมการป่าชุมชนในการตั้งกฎระเบียบและติดตามผลเพื่อป้องกันการขยายผลการทำถ่านไม้โดยใช้ไม้จากการลักลอบตัดไม้ทำลายป่า

ความยั่งยืน

โดยทั่วไป ความยั่งยืนของกิจกรรมการประหยัดพลังงานหรือพลังงานทดแทนขึ้นอยู่กับความสมดุลของราคาระหว่างปัจจัยและสิ่งทดแทน ถ้าทรัพยากรถูกทำลาย การทำถ่านไม้ก็ทำไม่ได้ยาก การผลิตก๊าซชีวภาพจะลดลงถ้าอัตราการเลี้ยงหมูลดลงเนื่องจากราคาหมูในท้องตลาด นอกจากนี้ ในกรณีราคาน้ำมันที่มีแนวโน้มว่าจะสูงขึ้น การปลูกต้นสบู่ดำจะกลายเป็นกิจกรรมที่เหมาะสมแก่การดำเนินการ ชาวบ้านตัดสินใจจากความสอดคล้องกับความสัมพันธ์ระหว่างการจำหน่ายสินค้าและราคาตามท้องตลาด ในส่วนของพลังงาน ควรให้ชาวบ้านมีทางเลือกจากการประสานงานระหว่างเครือข่ายเกษตรกรและองค์กรพัฒนาเอกชนรวมถึงการแลกเปลี่ยนข้อมูลจากกิจกรรมเพื่อความยั่งยืนพบว่ากลุ่มกิจกรรมที่ประสบความสำเร็จคือกลุ่มกิจกรรมก๊าซชีวภาพในจังหวัดแพร่ ซึ่งปัจจุบันได้ทำหน้าที่เป็นทรัพยากรบุคคลท้องถิ่นในการขยายผลกิจกรรมการทำก๊าซชีวภาพไปยังทั้ง

<p>ในพื้นที่และนอกพื้นที่ของจังหวัด</p> <p><การประเมินผลองค์ประกอบ></p> <p>ได้เสนอให้ดำเนินกิจกรรมการผลิตก๊าซชีวภาพร่วมกับการเลี้ยงหมูและการทำถ่านไม้เนื่องจากกิจกรรมดังกล่าวมีความเกี่ยวข้องกับชีวิตและสภาพแวดล้อมของชาวบ้าน อย่างไรก็ตาม ควรได้รับความรู้และเทคนิคต่างๆจากผู้มีประสบการณ์ที่มีระดับความรู้ที่แน่นอน ผลกระทบที่เกิดขึ้นด้านคุณภาพของชีวิตจากการขึ้นราคาของน้ำมันที่ใช้กับเครื่องจักรทางการเกษตรและยานพาหนะอาจทำให้ชาวบ้านหันมาพึ่งพลังงานทดแทน อย่างไรก็ตาม การทำน้ำมันไบโอดีเซลจากน้ำมันที่ใช้แล้วหรือน้ำมันจากต้นสบู่ดำในระดับครัวเรือนไม่สามารถนำมาใช้ได้จริงเนื่องจากต้องใช้เวลาในการผลิตนาน และการผลิตที่มีขอบข่ายขนาดใหญ่จะต้องสอดคล้องกับนโยบายพลังงานของภาครัฐด้วย เมื่อรวมองค์ประกอบดังกล่าวไว้ในแผนพัฒนาชุมชนแล้วควรพิจารณาและอภิปรายถึงความเป็นไปได้ในการดำเนินงานระดับชุมชน</p>			
<p>2. การพัฒนาแหล่งเงินทุน</p>			
<p>วัตถุประสงค์ การพัฒนาเพื่อเข้าถึงเงินกองทุน</p>			
องค์ประกอบ	2.1 การพัฒนาเพื่อเข้าถึงแหล่งเงินทุนท้องถิ่น	จังหวัด	พิษณุโลก
<p><เค้าโครงของโครงการนำร่อง></p> <p>กลุ่มออม, เงินทุนอย่างไม่เป็นทางการ เช่น เงินทุนเพื่อใช้ในงานศพ และเงินทุนกู้ยืมภายใต้นโยบายรัฐบาล เช่น เงินกองทุนหมู่บ้าน มีอยู่ในทุกพื้นที่โครงการ อย่างไรก็ตาม องค์ประกอบนี้ได้ดำเนินการขึ้นเพียง 1 จังหวัด แม้ว่าได้ดำเนินการในการรวบรวมข้อมูลและอภิปราย แต่การจัดตั้งธนาคารชุมชนโดยการรวมกลุ่มกิจกรรมที่มีอยู่เข้าด้วยกันไม่ได้ดำเนินการขึ้น (ต่อมา นโยบายเกี่ยวกับเงินกองทุนหมู่บ้านและธนาคารชุมชนซึ่งเป็นนโยบายของรัฐบาลชุดก่อนได้ถูกยกเลิก)</p> <p><การประเมินผลของโครงการนำร่อง></p> <p>ความสอดคล้อง</p> <p>ไม่ทราบ</p> <p>ความมีประสิทธิภาพ</p> <p>ไม่ทราบ</p> <p>ความมีประสิทธิภาพ</p> <p>แม้จะมีความพยายามในการรวมกลุ่มออมที่มีอยู่และเงินกองทุนหมู่บ้านไว้ในเงินกองทุนชุมชน แต่การจัดตั้งไม่ประสบความสำเร็จเนื่องจากการประสานงานระหว่างกลุ่มล้มเหลว</p> <p>ผลกระทบ</p> <p>ไม่ทราบ</p> <p>ความยั่งยืน</p> <p>ความยั่งยืนไม่มีความชัดเจนเนื่องจากกิจกรรมดำเนินการไม่เสร็จสมบูรณ์ ในการทำให้เกิดความยั่งยืนแก่เงินกองทุนชุมชนแต่ละชุมชนจำเป็นต้องออกแบบเงินทุนให้เหมาะสมกับขอบข่ายกิจกรรมทางเศรษฐกิจ เช่น ความต้องการของชุมชนในการเลือกรูปแบบที่เหมาะสมของเงินกองทุนจากทางเลือกเช่น เงินกองทุนที่ได้จากกิจกรรมการสร้างรายได้เสริมในชุมชน (ตลาดชุมชน)</p> <p>ในกรณีที่เงินกองทุนชุมชนจัดตั้งภายใต้การจัดการของหน่วยงานภาครัฐ ควรใช้ตัวช่วยจากทางสถาบันต่างๆเพื่อเพิ่มอัตราการชำระคืน</p>			

ส่วนที่ 2 โครงการนำร่อง

<p><การประเมินผลองค์ประกอบ></p> <p>ในโครงการนำร่อง ความช่วยเหลือด้านงบประมาณจากการศึกษาเพื่อการพัฒนาใจกำจัดหางประมาณเพื่อจัดซื้อวัสดุอุปกรณ์ที่ใช้ในขั้นตอนทดลองของกิจกรรม แต่ในขั้นขยายผล ชาวบ้านต้องจัดหาแหล่งเงินทุนด้วยตนเอง ดังนั้น ชาวบ้านผู้สามารถจัดการในส่วนของการสร้างเงินทุนได้จะสามารถเข้าร่วมและฝึกปฏิบัติกิจกรรมได้ (เช่น การสร้างเครื่องผลิตก๊าซชีวภาพได้มาจากเงินกองทุนที่ได้จากการเก็บเกี่ยวข้าวโพด) เพื่อบรรลุเป้าหมาย องค์ประกอบนี้จำเป็นต้องขยายผลกิจกรรมเนื่องจากมีความจำเป็นในการเข้าถึงเงินกู้ที่มีดอกเบี้ยต่ำ</p> <p>ในการอภิปรายในกลุ่มการเงินเพื่อจัดตั้งเงินกองทุนชุมชนในโครงการนำร่อง จัดโดยองค์กรพัฒนาเอกชน ทางหน่วยงานภาครัฐเช่น ส.ป.ก.ส่วนกลางและคณะศึกษาไม่มีส่วนเกี่ยวข้องในการอภิปรายครั้งนี้ สำหรับการดำเนินงาน M/P ในอนาคตควรได้รับคำแนะนำและความช่วยเหลือจากผู้เชี่ยวชาญจากสถาบันการศึกษาหรือหน่วยงานภาครัฐ เช่น ผู้เชี่ยวชาญจาก ธกส.</p>			
<p>3] แผนการปรับปรุงสุขภาพและสวัสดิการ</p>			
<p>วัตถุประสงค์] การปรับปรุงสุขภาพและสวัสดิการของชาวบ้าน</p>			
องค์ประกอบ	3.1 การปรับปรุงสุขภาพ	จังหวัด	พะเยา, น่าน
<p><เค้าโครงของโครงการนำร่อง></p> <p>ในองค์ประกอบนี้ ได้ดำเนินกิจกรรมเพื่อประเมินผลการใช้ประโยชน์จากพืชสมุนไพรท้องถิ่นและการรักษาแบบพื้นบ้านโดยหมอชาวบ้าน และการตรวจหาสารเคมีตกค้างในพื้นที่ที่มีความเสี่ยงเพื่อตรวจหาผลกระทบที่มีต่อสุขภาพจากการใช้ยาฆ่าแมลง จากการตระหนักถึงอันตรายต่อสุขภาพจากการใช้ยาฆ่าแมลงโดยการตรวจเลือด กิจกรรมก่อนหน้านี้เป็นกิจกรรมที่แนะนำการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรท้องถิ่น (สมุนไพร) เพื่อเป็นยารักษาโรค ในกระบวนการนี้ ได้สร้างจิตสำนึกด้านการผลิตอาหารที่ปลอดภัยและการทำการเกษตรอินทรีย์ ขณะเดียวกัน ได้ทบทวนความรู้จากภูมิปัญญาชาวบ้านด้านสมุนไพรมาใช้ในการรักษาของหมอชาวบ้านหรือผู้สูงอายุ อย่างไรก็ตาม บางกรณี กิจกรรมต้องถูกยกเลิกเนื่องจากชาวบ้านขาดความสนใจ</p> <p><การประเมินผลของโครงการนำร่อง></p> <p>ความสอดคล้อง]</p> <p>เนื่องจากสุขภาพถูกทำลายจากการใช้สารเคมีในการฆ่าแมลงและการกินตรวจสอบได้จากการตรวจเลือด ดังนั้น จึงจำเป็นต้องเปลี่ยนการทำการเกษตรมาเป็นการทำการเกษตรในแนวทางที่ยั่งยืนโดยการใช้ยาฆ่าแมลงอย่างจำกัด และเพื่อส่งเสริมกระบวนการดังกล่าว องค์ประกอบนี้ต้องสร้างจิตสำนึกให้แกชาวบ้านด้วย</p> <p>ความมีประสิทธิภาพ]</p> <p>การรักษาโรคในชนบท ค่าใช้จ่ายไม่เพียงแต่ค่ารักษาพยาบาลเท่านั้น แต่ชาวบ้านต้องเสียค่าเดินทาง และเสียแรงในการทำงาน ทำให้ส่งผลกระทบต่อคุณภาพชีวิต การป้องกันและการปรับปรุงสุขภาพจึงมีความสำคัญ แต่การเห็นผลในระยะสั้นอาจเป็นไปได้ยาก</p> <p>ความมีประสิทธิภาพ]</p> <p>ในขณะเดียวกัน หมอชาวบ้านได้ถ่ายทอดวิธีการรักษาโรคด้วยวิธีพื้นบ้านในพื้นที่ภาคเหนือ ทำให้มีจำนวนหมอชาวบ้านเพิ่มขึ้น แม้ว่าการตระหนักถึงคุณค่าทรัพยากรและการปรับปรุงคุณภาพชีวิตจากการใช้ประโยชน์สมุนไพรจะมีประสิทธิภาพจากมุมมองของภายนอก แต่ชาวบ้านกลับเห็นว่าการรักษาดังกล่าวล้าสมัยและไม่มีประสิทธิภาพเทียบเท่ากับการรักษาแบบตะวันตก จากกรณีดังกล่าว การใช้ประโยชน์จากสมุนไพรในการล้างพิษสามารถทำให้ชาวบ้านได้ตระหนักถึงคุณค่าและการใช้ประโยชน์จากพืชที่มีสรรพคุณทางยาอีกครั้ง</p> <p>ถ้าพิจารณาถึงค่าใช้จ่ายในการตรวจเลือดเพื่อหาสารเคมีตกค้าง กิจกรรมนี้อาจไม่มีประสิทธิผล อย่างไรก็ตาม ถ้าพิจารณาจากการใช้ประโยชน์สมุนไพรท้องถิ่นอย่างมีประสิทธิภาพ เช่นเดียวกับชาวบ้านเปลี่ยนใจมาตระหนักถึงคุณค่าของสมุนไพรจาก</p>			

<p>การดำเนินกิจกรรม องค์ประกอบนี้เน้นว่ามีประสิทธิผล</p> <p>ผลกระทบ</p> <p>ถ้าสามารถลดการเกิดโรคซึ่งส่งผลต่อคุณภาพชีวิตโดยเฉพาะครอบครัวที่ยากจนได้ จึงควรให้ความสำคัญกับองค์ประกอบดังกล่าว</p> <p>ความยั่งยืน</p> <p>การตรวจเลือดและการตรวจสุขภาพดำเนินการต่อเนื่องโดย อบต. และสำนักงานอนามัย</p> <p><การประเมินผลองค์ประกอบ></p> <p>กิจกรรมในองค์ประกอบนี้มีความหลากหลายตามสภาพของแต่ละพื้นที่ พิจารณาจากควมมีประสิทธิภาพในการเชื่อมโยงกับหมอชาวบ้าน, การรักษาโดยใช้สมุนไพรจากการรณรงค์การผลิตอาหารอย่างปลอดภัยหรือ การศึกษาผลกระทบต่อสุขภาพจากการใช้สารเคมี</p>			
องค์ประกอบ	3.2 การเผยแพร่วัฒนธรรม	จังหวัด	พะเยา, แพร่, พิชณุโลก
<p><เค้าโครงของโครงการนำร่อง></p> <p>“พิธีกรรมการเลี้ยงผีต้นน้ำ” และ “การบวชต้นไม้” เพื่ออนุรักษ์ป่าทำให้มีชาวบ้านเข้าร่วมกิจกรรมเป็นจำนวนมากซึ่งจะนำไปสู่การสร้างจิตสำนึกในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ กรณีดังกล่าวแสดงให้เห็นว่าวัฒนธรรมประเพณีหรือความเชื่อท้องถิ่นซึ่งไม่มีความเกี่ยวข้องกับโครงการเพื่อการพัฒนา แต่กลับมีบทบาทสำคัญในการส่งเสริมการมีส่วนร่วมในชุมชน นอกจากนี้ ภูมิปัญญาท้องถิ่นเกี่ยวกับการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรป่า เช่น การตระหนักถึงคุณค่าพืชพันธุ์/สมุนไพรที่มีค่าได้เผยแพร่อย่างกว้างขวางในพื้นที่ โดยรวมเข้ากับผลที่ได้จากการสำรวจทรัพยากรป่าแบบมีส่วนร่วม</p> <p><การประเมินผลของโครงการนำร่อง></p> <p>ความสอดคล้อง</p> <p>การใช้ประโยชน์จากภูมิปัญญาชาวบ้านอยู่ในนโยบาย “เศรษฐกิจพอเพียง” และสอดคล้องกับการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรท้องถิ่นซึ่งเป็นหนึ่งในนโยบายของ M/P เนื่องจากชาวบ้านมีความเชื่อในพิธีกรรมทางศาสนา การรวมกิจกรรมให้เข้ากับความเชื่อท้องถิ่นในการจัดการและอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติจึงมีความเป็นไปได้สูง</p> <p>ความมีประสิทธิภาพ</p> <p>ในองค์ประกอบนี้ซึ่งหนึ่งในองค์ประกอบนี้อยู่ในแผนการปรับปรุงสวัสดิการ ได้คาดหวังผลในการตระหนักและใช้ประโยชน์จากภูมิปัญญาท้องถิ่นจากวัฒนธรรมประเพณีท้องถิ่น ดังนั้น องค์ประกอบควรคำนึงถึงการจัดหาโอกาสให้แก่ชาวบ้านในการพิจารณาทิศทางของชุมชนในการบรรลุเป้าหมาย เช่น ค่านิยม และการกระตุ้นให้เกิดความเจริญในสังคม มากกว่าแนวทางปรับปรุงคุณภาพชีวิตหรือการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติโดยตรง การมีส่วนร่วมของชาวบ้านในขอบข่ายที่กว้างประมาณ 100-500 คนในแต่ละครั้ง ช่วยให้บรรลุเป้าหมายได้อย่างมีประสิทธิภาพ</p> <p>ความมีประสิทธิผล</p> <p>การใช้ประโยชน์จากวัฒนธรรมประเพณีและความเชื่อท้องถิ่นมีประสิทธิผลในส่วนของจัดหาโอกาสและแรงจูงใจให้แก่ชาวบ้านจำนวนมากเพื่อดำเนินกิจกรรมแบบมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ป่าและปกป้องแหล่งน้ำ จากการใช้ประโยชน์จากภูมิปัญญาชาวบ้านเกี่ยวกับสมุนไพร ควรมีประสิทธิผลมากกว่าการพึ่งพาความรู้จากผู้เชี่ยวชาญภายนอกเนื่องจากจะนำไปสู่การใช้ประโยชน์จากทรัพยากรท้องถิ่นซึ่งมีความเกี่ยวข้องกับการดำเนินชีวิตของชาวบ้านอย่างใกล้ชิด</p> <p>ผลกระทบ</p> <p>จากผลที่ได้จากโครงการนำร่อง ได้คาดหวังผลกระทบต่ออนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติจากการสร้างจิตสำนึกในการ</p>			

ส่วนที่ 2 โครงการนำร่อง

<p>อนุรักษ์</p> <p>ความยั่งยืน</p> <p>ความยั่งยืนขององค์ประกอบนี้ไม่จำเป็นต่อการบรรลุเป้าหมาย อย่างไรก็ตาม ความร่วมมือและกิจกรรมร่วมของชาวบ้านจากการใช้ประโยชน์จากภูมิปัญญาท้องถิ่นและการส่งเสริมวัฒนธรรมท้องถิ่นจะนำไปสู่การกระตุ้นให้เห็นความสำคัญทางสังคมในระยะยาว นอกจากนี้ ยังพบว่า การถ่ายทอดความรู้จากผู้สูงอายุไปสู่อีกรุ่นมีบทบาทสำคัญในการทำให้ชาวบ้านภูมิใจในความเป็นท้องถิ่นของตน ถ้าความสุขและวัฒนธรรมสามารถนำไปสู่เป้าหมายสุดท้ายของ M/P ได้ กิจกรรมในองค์ประกอบนี้ควรดำเนินการอย่างต่อเนื่องในระยะยาว</p> <p><การประเมินผลองค์ประกอบ></p> <p>แม้ว่าจะไม่มีความสอดคล้องกับวัตถุประสงค์ แต่กิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับประเพณีท้องถิ่นและวัฒนธรรมสามารถกระตุ้นให้ชาวบ้านมีความริเริ่มและมีแรงจูงใจ ซึ่งถือว่าองค์ประกอบนี้มีความสำคัญแม้จะไม่ใช่อะไรก็ตาม</p>			
<p>4. การพัฒนาโครงสร้างพื้นฐาน</p>			
<p>วัตถุประสงค์ ปรับปรุงโครงสร้างพื้นฐานในชนบท</p>			
องค์ประกอบ	4.1 สาธารณูปโภค	จังหวัด	-
<p><เค้าโครงของโครงการนำร่อง></p> <p>กิจกรรมในองค์ประกอบนี้ได้คาดหวังการปรับปรุงด้านสาธารณูปโภค เช่น ระบบประปา, ถนนในชนบท และการไฟฟ้า อย่างไรก็ตาม ทุกหมู่บ้านในพื้นที่โครงการนำร่องมีไฟฟ้าใช้ทุกพื้นที่ (ในส่วนพื้นที่ปฏิรูป ใน 4 จังหวัด มีเพียงหมู่บ้านเดียวในจังหวัดพะเยาและหมู่บ้านเดียวในจังหวัดแพร่ที่ไม่มีไฟฟ้าใช้) การปรับปรุงถนนไม่ได้ดำเนินการในโครงการนำร่องเนื่องจากงบประมาณและเวลามีจำกัด</p> <p><การประเมินผลของโครงการนำร่อง></p> <p>ไม่มีความเกี่ยวข้อง</p> <p><การประเมินผลองค์ประกอบ></p> <p>ปัจจุบันนี้ การปรับปรุงโครงสร้างพื้นฐานส่วนใหญ่ เช่น ถนนในชนบท และระบบประปา ดำเนินการโดย อบต. แม้ว่าไม่มีความจำเป็นจะต้องรวมการสร้างหรือปรับปรุงโครงสร้างพื้นฐานไว้ใน M/P เนื่องจากกิจกรรมดังกล่าวได้รวมไว้ในแผน 3 ปีของทางตำบลแล้ว แต่กิจกรรมดังกล่าวยังคงเป็นหนึ่งในองค์ประกอบของแผนเพื่ออ้างถึงกระบวนการจัดทำแผนพัฒนาชุมชน</p>			
องค์ประกอบ	4.2 การปรับปรุงสภาพความเป็นอยู่	จังหวัด	แพร่
<p><เค้าโครงของโครงการนำร่อง></p> <p>แม้ว่าการจัดเก็บขยะได้เสนอแนะในแผนพัฒนาชุมชนในจังหวัดแพร่ แต่ไม่ได้อยู่ในแผนโครงการนำร่องเนื่องจากจะดำเนินการในภายหลังในนามโครงการของ อบต.</p> <p><การประเมินผลของโครงการนำร่อง></p> <p>ไม่มีความเกี่ยวข้อง</p> <p><การประเมินผลองค์ประกอบ></p> <p>ผลที่ได้จากกิจกรรมที่เสนอแนะในแผนพัฒนาชุมชนคือ การเสนอแนะจากชาวบ้านได้รวมไว้ในแผนของรัฐบาลท้องถิ่น หัวข้อการจัดเก็บขยะและการปรับปรุงสภาพความเป็นอยู่มีความสำคัญในอนาคตซึ่งควรดำเนินการภายใต้การนำของหน่วยงาน</p>			

ภาครัฐระดับตำบลและความร่วมมือของชาวบ้าน ดังนั้น หัวข้อดังกล่าวควรรวมอยู่ในแผนพัฒนาชุมชน ซึ่งมาจากความต้องการของชาวบ้านและแผนพัฒนาของตำบล นอกจากนี้ การจัดเก็บขยะจากครัวเรือนจะนำมาพิจารณาขึ้นในอนาคต เช่นเดียวกับการกำจัดขยะทางการเกษตรและกลิ่นเหม็นจากการเลี้ยงหมูซึ่งทั้งหมดนี้มีความเกี่ยวข้องในส่วนของพัฒนาการเกษตร ดังนั้น องค์ประกอบนี้ยังคงอยู่ในกรอบการทำงานของการปรับปรุงสภาพความเป็นอยู่

จากการสรุปข้างต้น ทุกกิจกรรมได้รับการยืนยันว่าสามารถนำไปสู่การปรับปรุงการดำเนินชีวิตและคุณภาพชีวิตของชาวบ้านโดยตรง ในโครงการนาร่อง กิจกรรมส่วนใหญ่สามารถเห็นผลที่ได้ในระยะสั้น ในส่วนของกิจกรรมการทำของใช้ภายในบ้านซึ่งดำเนินการโดยชาวบ้านเป็นผู้ริเริ่ม ผลที่ได้และทิศทางในอนาคตเพื่อการขยายผลได้รับการยืนยันภายในระยะเวลาโครงการ นอกจากนี้ กิจกรรมการสร้างรายได้นอกภาคการเกษตร (ไม่ได้ดำเนินการ) ยังต้องพิจารณาความเชื่อมโยงต่างๆ เช่น การตลาด และการค้าขาย เช่นเดียวกับ การจัดตั้งเงินกองทุนชุมชนที่ต้องการระยะเวลาในการเห็นผลและการปฏิบัติงานในโครงการนาร่องทำได้อย่างจำกัด ในส่วนขององค์ประกอบที่เป็นไปได้ยากในการให้ชาวบ้านเป็นผู้ริเริ่ม ทางเลือกหนึ่งของการแก้ปัญหาคือเชื่อมโยงเข้ากับแผนของภาครัฐและควรให้ความสำคัญกับความสอดคล้องต่อนโยบายภาครัฐด้วย แม้ว่าผลที่ได้จากกิจกรรมที่ริเริ่มโดยชาวบ้านภายในกรอบงานของ M/P มีอยู่จำกัด แต่สามารถขยายผลเพื่อบรรลุเป้าหมายของการพึ่งตนเองในพื้นที่ได้จากการดำเนินกิจกรรมอย่างต่อเนื่องโดยได้รับความช่วยเหลือจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้องหรือจากแผนอื่นๆ

หัวข้อที่พบจากกระบวนการดำเนินโครงการนาร่องต่อไป นี้ ควรสะท้อนไปยังกระบวนการของกิจกรรมใน M/P

- สำหรับวัตถุประสงค์เพื่อการลดค่าใช้จ่ายภายในบ้าน กิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการใช้จ่ายประจำวันซึ่งเห็นผลในระยะสั้น เช่น การทำของใช้ในชีวิตประจำวัน มีประสิทธิภาพและสามารถสร้างความสนใจและแรงจูงใจได้ไม่ยาก
- ปัจจัยสำคัญต่อความต่อเนื่องและการขยายผลของกิจกรรมคือการที่กลุ่มแม่บ้านมีบทบาทสำคัญในการทำกิจกรรมเพื่อปรับปรุงการดำเนินชีวิตและคุณภาพชีวิตและค้นพบความสุขจากการทำงานร่วมกัน
- แม้ว่ากิจกรรมการทำก๊าซชีวภาพและการทำน้ำมันไบโอดีเซลจำเป็นต้องใช้อุปกรณ์ในการผลิต แต่ชาวบ้านมีระดับความรู้ที่เพียงพอในการทดลองและฝึกปฏิบัติ แม้ในการสร้างโครงสร้างพื้นฐานในชนบท ชาวบ้านสามารถดำเนินการได้ด้วยตนเองในการสร้างอ่างเก็บน้ำขนาดเล็ก
- กิจกรรมการถ่ายทอดความรู้และการใช้ประโยชน์จากภูมิปัญญาท้องถิ่นโดยผู้สูงอายุหรือหมอชาวบ้านมีประสิทธิภาพในการรักษาร่างกายให้แข็งแรง
- การตระหนักถึงปัญหาสุขภาพเนื่องจากการใช้สารเคมีจากการตรวจเลือดนับเป็นโอกาสแก่เกษตรกรในการเริ่มให้ความสำคัญกับอาหารที่ปลอดภัยและการทำการเกษตรอินทรีย์

ส่วนที่ 2 โครงการนำร่อง

4) แผนการพัฒนาการเกษตร

ในส่วนของ M/P ประกอบด้วย 5 แผน 11 องค์ประกอบ แต่ในโครงการนำร่องได้ดำเนินการ 7 องค์ประกอบ

ตารางที่ 3.4.6 แผน/องค์ประกอบของแผนการพัฒนาการเกษตร

แผน	ผลที่คาดหวัง/วัตถุประสงค์	องค์ประกอบ
1. การพัฒนาการเกษตร	ผลผลิตจากการเกษตรมีมากขึ้นจากการขยายผลวิธีการทำการเกษตรโดยใช้ประโยชน์จากทรัพยากรท้องถิ่น	1.2 การปรับปรุงเทคโนโลยีทางการเกษตร
2. การพัฒนาการเลี้ยงสัตว์	ส่งเสริมการเลี้ยงสัตว์โดยการปรับปรุงเทคนิคการให้อาหารและการผลิตอาหาร	2.1 การเลี้ยงสัตว์ 2.2 การปรับปรุงพันธุ์สัตว์ 2.3 การผลิตอาหารสัตว์
3. การแปรรูปผลิตภัณฑ์ทางการเกษตร	แปรรูปผลิตภัณฑ์ที่ได้จากพืชและสัตว์และนำไปจำหน่าย	3.1 การแปรรูปผลิตภัณฑ์พืช 3.2 การแปรรูปผลิตภัณฑ์สัตว์
4. การตลาด	การปรับปรุงการตลาดของผลิตภัณฑ์	4.1 การกระตุ้นระบบผลิตทางการเกษตร 4.2 การปรับปรุงตลาดผลิตภัณฑ์ท้องถิ่น
5. โครงสร้างพื้นฐาน	ปรับปรุงโครงสร้างพื้นฐานในชนบทเพื่อการผลิตทางการเกษตร	5.1 การพัฒนาแหล่งน้ำ 5.2 การปรับปรุงสิ่งอำนวยความสะดวกทางการเกษตร

หมายเหตุ: หลังจากการตรวจสอบ * กิจกรรม 2.2 การปรับปรุงพันธุ์สัตว์รวมอยู่ใน 2.1 การเลี้ยงสัตว์

กิจกรรมในส่วนนี้มีความเกี่ยวข้องกับเพิ่มหรือทำให้รายได้ทางการเกษตรมีความมั่นคงเพื่อการพึ่งตนเอง แนวทางการแก้ไขปัญหา ต้นทุนในการผลิตสูงจากการใช้ปุ๋ยเคมีหรือยาฆ่าแมลง, ความจำเป็นในการทำให้รายได้มีความมั่นคงจากการปลูกพืชหลากหลายชนิด, และปัญหาความเสื่อมของดินจากการปลูกพืชเศรษฐกิจชนิดเดียว คือ ดำเนินกิจกรรม เช่น การลดต้นทุนทางการเกษตรหรือการให้อาหารสัตว์, การแนะนำการเกษตรผสมผสาน, และการปรับปรุงดินโดยให้ปุ๋ยชีวภาพที่ได้จากน้ำหมักชีวภาพ IMO ผลที่ได้จากการดำเนินตามองค์ประกอบ/กิจกรรมโดยสอดคล้องกับวัตถุประสงค์ของแผน สรุปได้ดังนี้

ตารางที่ 3.4.7 การประเมินผลแผน/องค์ประกอบในแผนการพัฒนาการเกษตร (อย่างยั่งยืน)

1) แผนการพัฒนาการเกษตร			
วัตถุประสงค์ การเพาะปลูกเพิ่มขึ้นจากการขยายผลวิธีการทำการเกษตรโดยใช้ทรัพยากรท้องถิ่น			
องค์ประกอบ	1.1 การเพาะปลูก	จังหวัด	พะเยา, แพร่, น่าน, พิจิตร, โลก
<เค้าโครงของโครงการนำร่อง>			
ในจังหวัดน่าน ได้มีการใช้ปุ๋ยชีวภาพจากน้ำหมัก IMO ในการปลูกพริกซึ่งเป็นพืชในท้องถิ่น เพื่อการปรับปรุงการเพาะปลูก ในอีก 3 จังหวัด ได้แนะนำและฝึกปฏิบัติการปลูกผักสวนครัว (การปลูกผักในบริเวณบ้าน) แม้ว่าได้นำแนะนำการเพาะเห็ดในพื้นที่ 2 จังหวัด แต่ผลที่ได้คือกิจกรรมล้มเหลวทั้ง 2 จังหวัด			

<การประเมินผลโครงการนำร่อง>

ความสอดคล้อง

กิจกรรมการปลูกผักสวนครัวดำเนินการตามนโยบายพื้นฐานของ M/P เพื่อลดค่าใช้จ่ายภายในบ้านและความพอเพียงด้านอาหาร กิจกรรมทดลองลดการใช้สารเคมีและยาฆ่าแมลงในการปลูกพริก, พืชเศรษฐกิจ มีความเกี่ยวข้องในการส่งเสริมการเกษตรอย่างยั่งยืน

ความมีประสิทธิภาพ

วัตถุประสงค์ของการปลูกผักสวนครัวคือเพื่อลดค่าใช้จ่ายภายในบ้าน และการปลูกพริกซึ่งเป็นพืชเศรษฐกิจช่วยเพิ่มรายได้จากการปรับปรุงการผลิต ในการปลูกผักสวนครัวทำให้สามารถลดค่าใช้จ่ายภายในบ้านยั่งยืนโดยกลุ่มกิจกรรมในจังหวัดพิษณุโลก การปลูกพริกในจังหวัดน่านไม่สามารถยั่งยืนผลที่ได้เนื่องจากไม่สามารถเก็บเกี่ยวภายในระยะเวลาของโครงการนำร่องได้

ความมีประสิทธิภาพ

แม้ว่าในการอบรมมีผู้เข้าร่วมกว่า 100 คน ในการอบรมการปลูกผักสวนครัวที่จังหวัดแพร่และพะเยา แต่จำนวนผู้นำไปปฏิบัติมีอยู่จำกัด ในพื้นที่ 3 จังหวัด ยกเว้นพิษณุโลก การปลูกผักในบริเวณบ้านเป็นกิจกรรมที่ชาวบ้านดำเนินการมาก่อนแล้ว นอกจากนี้ ในจังหวัดพิษณุโลก กลุ่มแม่บ้านจำนวน 11 คนได้เริ่มเพาะปลูกผักและสมุนไพรจำนวน 43 ชนิดโดยไม่ใช้ยาฆ่าแมลง และศึกษาซึ่งกันและกัน จากกรณีดังกล่าวทำให้ชาวบ้านบรรลุวัตถุประสงค์ในการผลิตอาหารที่ปลอดภัยและการลดค่าใช้จ่าย จากการสำรวจกิจกรรมนำร่องพบว่า ในการส่งเสริมการปลูกผักสวนครัว ควรแนะนำสิ่งใหม่ต่างจากกิจกรรมที่มีอยู่ในท้องถิ่น เช่น วิธีการหรือพืชชนิดใหม่เพื่อใช้ในการเพาะปลูกเพื่อให้ชาวบ้านเกิดความสนใจในกิจกรรม

ผลกระทบ

ในจังหวัดพิษณุโลก การปกป้องทรัพยากรป่าเป็นหนึ่งในผลที่คาดหวังจากการแนะนำการปลูกผักสวนครัว (เช่นเดียวกับการเพาะเห็ด) โดยคาดหวังผลกระทบทางบวกต่อการปรับปรุงคุณภาพชีวิตและการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ

ความยั่งยืน

แม้ว่าความยั่งยืนของการปลูกผักสวนครัวเกิดขึ้นในระดับครัวเรือน แต่ในการปลูกพืชเศรษฐกิจสามารถส่งเสริมกิจกรรมด้านการตลาดได้

<การประเมินองค์ประกอบ>

การเปลี่ยนแปลงรูปแบบการเกษตรในระดับพอเพียงโดยมีขอบข่ายขนาดเล็กและทำการปลูกพืชหลากหลายชนิด ไปสู่รูปแบบการเกษตรอย่างยั่งยืนทำได้ไม่ยากเนื่องจากการเกษตรแบบพอเพียงไม่จำเป็นต้องใช้ปุ๋ยเคมีและยาฆ่าแมลงในการเพาะปลูก อย่างไรก็ตาม การเพาะปลูกขนาดใหญ่โดยปลูกพืชชนิดเดียวในระดับการค้าไม่สามารถทำได้เนื่องจากมีความจำเป็นในการใช้ปุ๋ยเคมีและยาฆ่าแมลงในการเพาะปลูก เนื่องจากรายได้หลักของเกษตรกรมาจากการเพาะปลูก เกษตรกรจึงไม่ต้องการเสี่ยง ดังนั้นในการดำเนินกิจกรรม เช่น การปลูกพริกในจังหวัดน่าน จำเป็นจะต้องเริ่มจากการเพาะปลูกในแปลงทดลอง และเปรียบเทียบกับทำการเกษตรรูปแบบเดิมกับการใช้ปุ๋ยชีวภาพจากน้ำหมักชีวภาพ IMO

องค์ประกอบ	1.2 การปรับปรุงเทคโนโลยีทางการเกษตร	จังหวัด	พะเยา, แพร่, น่าน, พิษณุโลก
------------	-------------------------------------	---------	-----------------------------

<เค้าโครงของโครงการนำร่อง>

จากการใช้ประโยชน์จากปุ๋ยชีวภาพและยาฆ่าแมลงจากธรรมชาติในพื้นที่นาและการปลูกผัก ทำให้สามารถลดต้นทุนการผลิตได้ถึง 4,000 บาทต่อเดือน และมีรายได้เพิ่มขึ้นถึง 22,000 บาท จากผลผลิตที่เพิ่มขึ้นจากการทดลอง อย่างไรก็ตาม ผลที่ได้ยังคงอยู่ในระดับพอเพียง การทำการเกษตรแบบผสมผสานได้แนะนำแก่เกษตรกร 20 คนจาก 3 จังหวัดยกเว้นน่าน โดยแนะนำการปลูกพืชหลายชนิด ในโครงการนำร่อง ส่วนใหญ่ดำเนินการโดยการรวมกิจกรรมการปลูกพืชหลากหลายชนิดในบริเวณบ้านไว้กับการเลี้ยงสัตว์ แม้ว่าชาวบ้านได้ยั่งยืนผลที่ได้เช่น ความปลอดภัยของอาหารและการลดค่าใช้จ่ายภายในบ้าน

ส่วนที่ 2 โครงการนำร่อง

<p>แต่กิจกรรมดังกล่าวทำให้เกิดความจำเป็นในการใช้ปัจจัยด้านแรงงานมากขึ้น</p> <p><การประเมินผลโครงการนำร่อง></p> <p>ความสอดคล้อง</p> <p>เพื่อส่งเสริมการเกษตรแบบยั่งยืน จึงเสนอให้ใช้ประโยชน์จากแนวคิดภาพรวมและความรู้ด้านการเกษตรโดยเฉพาะ อย่างไรก็ตาม เกษตรกรจะเริ่มต้นจากการเรียนรู้จากเทคนิคเฉพาะอย่างได้ง่ายกว่า จากนั้นจะช่วยให้เกษตรกรมีความเข้าใจแนวคิดภาพรวมจากประสบการณ์ที่เป็นรูปธรรม ดังนั้น องค์ประกอบนี้จึงมีความสอดคล้องกับความต้องการของชาวบ้าน</p> <p>ความมีประสิทธิภาพ</p> <p>ในโครงการนำร่อง ความรู้ด้านการทำการเกษตรเพื่อการเกษตรแบบยั่งยืนได้นำมาประยุกต์ใช้กับแปลงเกษตรรอบบ้านเพื่อบริโภคในครัวเรือนเป็นส่วนใหญ่ ความรู้อื่นๆ เช่น การปลูกข้าวโพดในพื้นที่ลาดชันซึ่งเกิดจากการพังทลายของดิน ได้ประยุกต์ใช้ในพื้นที่ที่จำกัด เพื่อบรรลุวัตถุประสงค์ ควรพิจารณาถึงระบบขยายผลความรู้ทางการเกษตร เช่น การใช้ประโยชน์จากศูนย์การเรียนรู้</p> <p>ความมีประสิทธิภาพ</p> <p>การลดต้นทุนและการเพิ่มผลผลิตเป็นผลมาจากการใช้ประโยชน์จากปุ๋ยหมักและปุ๋ยชีวภาพที่ได้จากน้ำหมัก IMO ซึ่งเป็นวัสดุที่พบได้ในพื้นที่โดยรอบ ดังนั้น ระดับความมีประสิทธิภาพของกิจกรรมจึงอยู่ในระดับสูง</p> <p>ผลกระทบ</p> <p>พบผลกระทบด้านบวกของกิจกรรมในการปรับปรุงคุณภาพชีวิตโดยการปลูกพืชหลากหลายชนิดจากการทำการเกษตรแบบผสมผสานและการลดต้นทุนในการผลิต การขยายผลเทคนิคการทำการเกษตรเพื่ออนุรักษ์ดินควรส่งผลกระทบต่อ การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ แต่กิจกรรมดังกล่าวไม่สามารถเห็นผลภายในระยะเวลาโครงการนำร่องได้</p> <p>ความยั่งยืน:</p> <p>การขาดแคลนปัจจัยด้านแรงงานเป็นอุปสรรคต่อความยั่งยืน</p> <p><การประเมินองค์ประกอบ></p> <p>เทคนิคการทำการเกษตรที่เกี่ยวข้องกับการเกษตรแบบยั่งยืนได้รวมถึงการทำปุ๋ยชีวภาพ/ปุ๋ยหมักและความหลากหลายของเทคนิค เกษตรกรควรมีวิธีการทำการเกษตรที่เหมาะสมกับพื้นที่ตนเองมากที่สุดจากการลองผิดลองถูกและเปรียบเทียบกับเทคนิคอื่นๆ ดังนั้น การจัดตั้งโอกาสในการเรียนรู้เพื่อส่งเสริมกระบวนการเรียนรู้และการแลกเปลี่ยนความรู้/ประสบการณ์ระหว่างสมาชิกในกลุ่มเกษตรกรจึงมีความสำคัญ ในการทำปุ๋ยหมักซึ่งเป็นกิจกรรมที่ชาวบ้านพอใจ มีประสิทธิภาพและเหมาะสมในการแนะนำให้ป็นกิจกรรมเริ่มต้น</p>			
<p>2. แผนพัฒนาการเลี้ยงสัตว์</p>			
<p>วัตถุประสงค์ ส่งเสริมการเลี้ยงสัตว์จากการจากการปรับปรุงเทคนิคการผลิตและการให้อาหารสัตว์</p>			
<p>องค์ประกอบ</p>	<p>2.1 การเลี้ยงสัตว์/ปลา</p>	<p>จังหวัด</p>	<p>พะเยา, แพร่, น่าน, พิชณุโลก</p>
<p><เค้าโครงของโครงการนำร่อง></p> <p>ในการให้อาหารสัตว์ขนาดกลางหรือใหญ่ กิจกรรมที่เปลี่ยนจากการซื้ออาหารสัตว์มาเป็นการทำอาหารสัตว์ด้วยตนเอง, การลดกลิ่นเหม็น, และการทำปุ๋ยชีวภาพและปุ๋ยหมักเพื่อลดต้นทุนการผลิตได้ดำเนินการในขั้นทดลองโดยเกษตรกรผู้เลี้ยงสัตว์ในพื้นที่ นอกจากนี้ เพื่อลดค่าใช้จ่ายลง ความมีประสิทธิภาพในการบรรเทาผลกระทบที่เกิดจากการลดราคาได้รับการยืนยันจากการใช้ก๊าซชีวภาพ, การใช้ปุ๋ยชีวภาพ, การแปรรูปผลิตภัณฑ์สัตว์และจำหน่าย</p> <p>นอกจากนี้ กิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการเลี้ยงสัตว์ขนาดเล็ก (ปลา, กบ, ไก่, และอื่นๆ) ได้ดำเนินการในระดับพอเพียง อย่างไรก็ตาม การแนะนำเทคนิคในการเลี้ยงไก่ที่จังหวัดน่านนำไปสู่การสร้างรายได้เสริมจากการขายไข่ไก่ในพื้นที่ ในจังหวัดพะเยา</p>			

กิจกรรมการเลี้ยงกบซึ่งมีราคาสูง ได้รับการจัดอันดับอยู่ในเกณฑ์ที่มีคะแนนสูงจากการประเมินผล สรุปได้ว่า รายได้เสริมจากกิจกรรมเป็นตัวกระตุ้นให้ชาวบ้านมีส่วนร่วมได้เป็นอย่างดี

<การประเมินผลโครงการนำร่อง>

ความสอดคล้อง

การเลี้ยงสัตว์สามารถช่วยในการผลิตปุ๋ยเพื่อใช้ในการทำการเกษตรและส่งเสริมวงจรการเกษตรที่ยั่งยืน

ความมีประสิทธิภาพ

องค์ประกอบดังกล่าวช่วยส่งเสริมวัตถุประสงค์ในการปรับปรุงคุณภาพชีวิตจากการลดต้นทุนการผลิตและรายได้เสริมจากการจำหน่ายผลิตภัณฑ์สัตว์

ความมีประสิทธิภาพ

ในการดำเนินกิจกรรมคาดหวังว่าผลที่เกิดขึ้นในระยะสั้นในส่วนของ การเลี้ยงสัตว์และปลาขนาดเล็กซึ่งเติบโตเร็ว จากการแนะนำการทำอาหารสัตว์จากการใช้น้ำหมัก IMO ทำให้เกิดประสิทธิผลสูงกว่าเนื่องจากสามารถลดค่าใช้จ่ายเช่นเดียวกับการลดกลิ่นเหม็น แม้ว่ากิจกรรมการเลี้ยงหมูและการเลี้ยงวัวได้รับผลกระทบจากราคาเนื้อสัตว์ในท้องตลาด แต่ชาวบ้านไม่เดือดร้อนเนื่องจากหันมาจำหน่ายภายในชุมชนแทน

ผลกระทบ:

การเลี้ยงสัตว์ในพื้นที่โครงการนำร่องทุกพื้นที่ยกเว้นในจังหวัดพิษณุโลกได้ดำเนินการในขอบข่ายที่ไม่กว้างนักเพื่อบริโภคภายในครัวเรือนหรือชุมชน โดยพบว่าองค์ประกอบส่งผลกระทบต่อขยายผลในการปรับปรุงคุณภาพชีวิตจากการลดค่าใช้จ่ายด้านอาหาร, การลดต้นทุน, การสร้างรายได้เสริม, และความหลากหลายของแหล่งรายได้

ความยั่งยืน:

เพื่อความยั่งยืนของกิจกรรม การรักษาราคาตลาดจึงมีความสำคัญ ดังตัวอย่างกลุ่มเลี้ยงวัวในจังหวัดพะเยา การเสริมสร้างขีดความสามารถแก่กลุ่มเกษตรกรจากกระบวนการเรียนรู้เพื่อตอบสนองต่อปัญหาและสิ่งที่เกิดขึ้นสามารถนำไปสู่ความยั่งยืนยิ่งขึ้น

<การประเมินองค์ประกอบ>

ได้เสนอให้การเลี้ยงสัตว์/ปลาดำเนินการในขอบข่ายไม่กว้างเพื่อบริโภคภายในครัวเรือนหรือชุมชนเพื่อเป็นกิจกรรมเพิ่มเติมในกรณีที่ได้รับรายได้จากการเพาะปลูกหรือการเกษตรแบบผสมผสานไม่มั่นคง

องค์ประกอบ	2.2 การปรับปรุงพันธุ์สัตว์	จังหวัด	-
------------	----------------------------	---------	---

<เค้าโครงของโครงการนำร่อง>

แม้ว่าการปรับปรุงพันธุ์พืชได้เสนอไว้ในแผนการพัฒนาชุมชน แต่ไม่ได้ดำเนินการในโครงการนำร่องเนื่องจากต้องใช้เทคนิคต่างๆ เช่น การผสมเทียม มากกว่าการดำเนินกิจกรรมโดยชาวบ้าน

<การประเมินผลโครงการนำร่อง>

ไม่มีความเกี่ยวข้อง

<การประเมินองค์ประกอบ>

กิจกรรมนี้จำเป็นต้องประสานงานกับกรมปศุสัตว์อย่างใกล้ชิดและการดำเนินกิจกรรมโดยการนำของชาวบ้านเป็นไปได้ยาก ดังนั้น องค์ประกอบนี้จึงรวมไว้ใน 2.1 การเลี้ยงสัตว์

ส่วนที่ 2 โครงการนำร่อง

องค์ประกอบ	2.3 การผลิตอาหารสัตว์	จังหวัด	พิษณุโลก
<p><เค้าโครงของโครงการนำร่อง></p> <p>การเปรียบเทียบชนิดทุ่งหญ้าที่ใช้ในการเลี้ยงสัตว์ได้ดำเนินการโดยเกษตรกรโดยได้รับความช่วยเหลือจากกรมปศุสัตว์ ในจังหวัดพิษณุโลกมีการเลี้ยงสัตว์โดยการให้สัตว์หากินในพื้นที่ป่ามาช้านาน ดังนั้น การปลูกทุ่งหญ้าเพื่อใช้เลี้ยงสัตว์และการพัฒนาอาหารสัตว์ช่วยป้องกันการบุกรุกพื้นที่ป่าได้</p> <p><การประเมินผลโครงการนำร่อง></p> <p>ความสอดคล้อง</p> <p>เพื่อตอบสนองความต้องการของชาวบ้าน กิจกรรมที่อยู่ในแผนของ อบต. ได้ดำเนินการในลักษณะเป็นกิจกรรมนำร่อง</p> <p>ความมีประสิทธิภาพ</p> <p>องค์ประกอบดังกล่าวช่วยส่งเสริมการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติจากการพึ่งพาป่าลดลง และถ้าสามารถนำไปจำหน่ายในตลาดได้ กิจกรรมดังกล่าวจะช่วยส่งเสริมการปรับปรุงคุณภาพชีวิตด้วยเช่นกัน</p> <p>ความมีประสิทธิภาพ</p> <p>กิจกรรมมุ่งเน้นไปที่การเพิ่มราคาในการขายโคขุนจากการผลิตอาหารสัตว์และเลี้ยงทุ่งหญ้าเพื่อใช้ในการเลี้ยงสัตว์ในฤดูแล้ง ผลที่คาดหวังยังไม่เป็นไปตามคาดเนื่องจากราคาเนื้อวัวในท้องตลาดลดลง</p> <p>ผลกระทบ</p> <p>กิจกรรมส่งผลกระทบต่ออนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติมากกว่าการปรับปรุงคุณภาพชีวิต</p> <p>ความยั่งยืน:</p> <p>ในอนาคต อาจเกิดปัญหาในการหาผู้รับผิดชอบค่าใช้จ่ายในการจัดการดำเนินการ เนื่องจากในการดำเนินกิจกรรมนำร่องผู้รับผิดชอบค่าใช้จ่ายดังกล่าวในปัจจุบันคือ อบต.</p> <p><การประเมินองค์ประกอบ></p> <p>แม้กิจกรรมนี้ได้ดำเนินการในพื้นที่จังหวัดพิษณุโลกซึ่งมีการเลี้ยงวัวเพื่อการค้าเพียงจังหวัดเดียว แต่กิจกรรมดังกล่าวสามารถนำไปประยุกต์ใช้กับจังหวัดอื่นๆซึ่งดำเนินการด้านการขุนวัวอยู่แล้ว</p>			
<p>3) แผนการแปรรูปผลิตภัณฑ์ทางการเกษตร</p>			
<p>วัตถุประสงค์ แปรรูปผลิตภัณฑ์ทางการเกษตรและจำหน่าย</p>			
องค์ประกอบ	3.1 การแปรรูปผลิตภัณฑ์พืช	จังหวัด	พะเยา, แพร่, พิษณุโลก
<p><เค้าโครงของโครงการนำร่อง></p> <p>กิจกรรมการทำน้ำหมักผลไม้โดยใช้น้ำหมัก IMO ซึ่งพิสูจน์แล้วว่าดีต่อสุขภาพ ประสบผลสำเร็จจากการจำหน่ายในจังหวัดพะเยา นอกจากนี้ การจำหน่ายผลิตภัณฑ์ เช่น ผลไม้อบแห้ง และน้ำพริกโดยกลุ่มแม่บ้านสามารถสร้างรายได้เสริม แม้ว่าได้นำนโยบายแปรรูปผลไม้โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อจำหน่ายในตลาด แต่กิจกรรมดังกล่าวได้ถูกยกเลิกในทุกจังหวัดเนื่องจากกรณีอาหารเป็นพิษจากหน่อไม้ที่เกิดขึ้นในพื้นที่อื่น</p> <p><การประเมินผลโครงการนำร่อง></p> <p>ความสอดคล้อง</p> <p>กิจกรรมมีความสอดคล้องกับวัตถุประสงค์ในการลดค่าใช้จ่ายภายในบ้าน, สร้างรายได้เสริมและการบริโภคอาหารอย่างปลอดภัย โดยคาดหวังในการบรรลุวัตถุประสงค์จากการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรท้องถิ่นซึ่งสอดคล้องกับนโยบายพื้นฐาน</p>			

<p>ของ M/P</p> <p>ความมีประสิทธิภาพ</p> <p>ถ้าสามารถขยายผลถึงขั้นจำหน่ายผลิตภัณฑ์แปรรูปในตลาดภายนอกได้ จะสามารถสร้างรายได้เสริมและส่งเสริมการปรับปรุงคุณภาพชีวิต</p> <p>ความมีประสิทธิผล</p> <p>แม้กิจกรรมดังกล่าวมีขอบข่ายไม่กว้างมาก แต่กิจกรรมมีประสิทธิผลเนื่องจากการแปรรูปผลิตภัณฑ์ทางการเกษตรสามารถสร้างมูลค่าเพิ่มจากผักผลไม้ที่ไม่เป็นที่ยอมรับในท้องตลาด ทำให้เกิดรายได้เสริมจากการจำหน่ายในตลาดท้องถิ่น</p> <p>นอกจากนี้ ถ้ามีการขยายขอบข่ายกิจกรรมโดยมีเงินทุนในการส่งเสริมกิจกรรม ควรพิจารณาถึงความเปลี่ยนแปลงตามฤดูกาลการเพาะปลูกเช่นเดียวกับระยะเวลาในการขนส่งเพื่อรักษาความมีประสิทธิผลของกิจกรรม</p> <p>ผลกระทบ</p> <p>ผลกระทบต่อคุณภาพชีวิตมีไม่มากนักเนื่องจากขอบข่ายกิจกรรมในปัจจุบันยังไม่กว้าง</p> <p>ความยั่งยืน</p> <p>จากกิจกรรมกลุ่มดังกล่าว ความยั่งยืนของกลุ่มเป็นสิ่งจำเป็น จำนวนตลาดภายนอกพื้นที่นับเป็นสิ่งสำคัญ นอกจากนี้ ควรศึกษาเป็นกลุ่มเรื่องการปรับปรุงคุณภาพและการพัฒนาผลิตภัณฑ์</p> <p><การประเมินองค์ประกอบ></p> <p>การแปรรูปจะมีความสำคัญมากกว่านี้</p>			
องค์ประกอบ	3.2 การแปรรูปผลิตภัณฑ์สัตว์	จังหวัด	พะเยา, แพร่
<p><เค้าโครงของโครงการนำร่อง></p> <p>กิจกรรมในองค์ประกอบนี้ เช่น การทำน้ำปลาในจังหวัดพะเยาและการทำไส้กรอกในจังหวัดแพร่ซึ่งดำเนินการโดยกลุ่มแม่บ้าน มุ่งเน้นไปที่การบริโภคในระดับครัวเรือนหรือชุมชน โดยไม่ได้หวังผลในการสร้างรายได้เสริม ชาวบ้านพึงพอใจกิจกรรมในส่วนของความปลอดภัยในอาหารและการลดค่าใช้จ่าย ในจังหวัดแพร่ เนื่องจากราคาหมูในท้องตลาดลดลง กลุ่มเกษตรกรจึงแลเนื้อหมูด้วยตนเองและจำหน่ายเองภายในชุมชน</p> <p><การประเมินผลโครงการนำร่อง></p> <p>ความสอดคล้อง</p> <p>ไส้กรอกและน้ำปลาจัดเป็นผลิตภัณฑ์ที่แปรรูปได้ง่ายในระดับครัวเรือน นอกจากนี้ ผลที่ได้ในส่วนของความปลอดภัยของอาหารและการลดค่าใช้จ่ายภายในบ้าน ทำให้เกิดความคาดหวังว่ากิจกรรมจะนำไปสู่การสร้างรายได้ หรือยิ่งกว่านั้น ถ้ากิจกรรมดำเนินการในลักษณะกลุ่มจะช่วยสร้างความเข้มแข็งแก่ชุมชนได้ จากการกระตุ้นความสำคัญของสังคมและความสุขจากการที่ได้ทำงานร่วมกันซึ่งพบในกลุ่มแม่บ้านผู้เข้าร่วมกิจกรรม ทำให้คาดหวังว่าชาวบ้านจะมีความต้องการในองค์ประกอบส่วนนี้มาก</p> <p>ความมีประสิทธิภาพ</p> <p>เนื่องจากกิจกรรมยังอยู่ในขั้นทดลองและยังไม่ได้เริ่มการจำหน่ายผลิตภัณฑ์ไปยังพื้นที่ภายนอก การบรรลุวัตถุประสงค์ของแผน เช่นการปรับปรุงคุณภาพชีวิตโดยการเพิ่มมูลค่าผลิตภัณฑ์จากสัตว์และการเพิ่มรายได้จากการจำหน่ายผลิตภัณฑ์แปรรูปจึงยังไม่เกิดขึ้น เพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ของการผลิตที่มีความมั่นคงในระดับขอบข่ายที่แน่นอน การปรับปรุงคุณภาพและการตลาดจึงเป็นสิ่งจำเป็น</p>			

ส่วนที่ 2 โครงการนำร่อง

<p>ความมีประสิทธิผล</p> <p>เนื่องจากยังอยู่ในขั้นทดลอง ขอบข่ายกิจกรรมยังไม่กว้างพอที่จะเห็นผลจากการที่รายได้เพิ่มขึ้น ดังนั้น ในปัจจุบันความมีประสิทธิผลของกิจกรรมจึงไม่สูงนัก</p> <p>ผลกระทบ</p> <p>พบผลกระทบทางบวกต่อการปรับปรุงคุณภาพชีวิตในส่วนของลดค่าใช้จ่ายภายในบ้านและการเพิ่มรายได้ อย่างไรก็ตาม เนื่องจากอยู่ในขั้นทดลอง การขยายผลจึงยังไม่ได้ดำเนินการ</p> <p>ความยั่งยืน</p> <p>อุปทานที่มีอยู่อย่างพอเพียงภายในชุมชนและอุปสงค์ที่มีต่อผลิตภัณฑ์เป็นสิ่งจำเป็นต่อความยั่งยืน เมื่อระดับการบริโภคเพิ่มขึ้นการบริโภคภายในชุมชนเป็นการจำหน่ายในพื้นที่ภายนอก ตลาดควรมีความมั่นคงเพียงพอ</p> <p><การประเมินองค์ประกอบ></p> <p>การแปรรูปจะมีความสำคัญมากกว่านี้</p>			
<p>4. แผนการตลาด</p>			
<p>วัตถุประสงค์ การปรับปรุงการตลาดและผลิตภัณฑ์ทางการเกษตร</p>			
<p>องค์ประกอบ</p>	<p>4.1 การกระตุ้นระบบตลาดผลิตภัณฑ์ท้องถิ่น</p>	<p>จังหวัด</p>	<p>แพร่, น่าน</p>
<p><เค้าโครงของโครงการนำร่อง></p> <p>แม้ว่ากิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับตลาดชุมชนได้วางแผนในจังหวัดแพร่และน่าน แต่กิจกรรมไม่ได้ดำเนินหลังจากได้ศึกษาดูงานในขั้นแรก</p> <p><การประเมินผลโครงการนำร่อง></p> <p>ไม่มีความเกี่ยวข้อง</p> <p><การประเมินองค์ประกอบ></p> <p>ในจังหวัดเชียงใหม่และภาคตะวันออกเฉียงเหนือของประเทศ ได้มีการจัดตั้งตลาดชุมชนที่จำหน่ายผลิตภัณฑ์ทางการเกษตร โดยเกษตรกรอย่างกว้างขวางและกล่าวกันว่าตลาดชุมชนมีบทบาทสำคัญในการส่งเสริมการเกษตรแบบยั่งยืนด้วย กิจกรรมดังกล่าวควรแนะนำหลังจากที่ได้ยืนยันระดับการผลิตของชุมชนแล้ว ซึ่งจะทำให้เกิดประสิทธิภาพในการแนะนำตัวอย่างจากแนวคิดชาวญี่ปุ่น คือ “ผลผลิตในชุมชน บริโภคในชุมชน”</p>			
<p>องค์ประกอบ</p>	<p>4.2 การปรับปรุงการตลาดผลิตภัณฑ์ท้องถิ่น</p>	<p>จังหวัด</p>	<p>-</p>
<p><เค้าโครงของโครงการนำร่อง></p> <p>ในองค์ประกอบนี้ คาดหวังในการดำเนินกิจกรรมเรียนรู้เกี่ยวกับการขนส่งร่วมและการขายตรงเพื่อเพิ่มมูลค่าสินค้าจากการลดค่าใช้จ่ายในการกระจายสินค้าผลิตภัณฑ์จากการเกษตรและผลิตภัณฑ์สัตว์</p> <p>อย่างไรก็ตาม กิจกรรมดังกล่าวไม่ได้รวมอยู่ในกิจกรรมของโครงการนำร่องเนื่องจากราคาพืชเศรษฐกิจมีราคาสูงในช่วงเวลานั้น และในการเลี้ยงสัตว์ ยังอยู่ในขั้นทดลองการปรับปรุงอาหารสัตว์ จึงไม่ได้พิจารณาถึงการตลาดในช่วงเวลานั้น</p> <p><การประเมินผลโครงการนำร่อง></p> <p>ไม่มีความเกี่ยวข้อง</p>			

<การประเมินองค์ประกอบ>			
ในองค์ประกอบนี้ นอกจากการแนะนำการทำเกษตรและการขนส่ง ควรพิจารณาดำเนินการปรับปรุงระบบขนส่งโดยการแซะเชิงผัก นอกจากนี้ควรทำการวิจัยการตลาดและกระบวนการทดลองในระยะยาว			
5. แผนโครงสร้างพื้นฐาน			
วัตถุประสงค์ปี การปรับปรุงโครงสร้างพื้นฐานในชนบทเพื่อการเพาะปลูก			
องค์ประกอบ	5.1 การพัฒนาแหล่งน้ำ	จังหวัด	-
<เค้าโครงของโครงการนำร่อง>			
แม้ว่าการพัฒนาแหล่งน้ำมีความจำเป็นต่อการเพาะปลูกรวมถึงการปรับปรุงสิ่งอำนวยความสะดวกในการจัดสรรน้ำ กิจกรรมการสร้าง/ปรับปรุงอ่างเก็บน้ำ, และการพัฒนาแหล่งน้ำใต้ดินในองค์ประกอบนี้ไม่ได้ดำเนินการเนื่องจากงบประมาณและเวลาจำกัด			
<การประเมินผลโครงการนำร่อง>			
ไม่มีความเกี่ยวข้อง			
<การประเมินองค์ประกอบ>			
กิจกรรมการปรับปรุงสิ่งอำนวยความสะดวกด้านการจัดสรรน้ำ (พะเยา) และการพัฒนาแหล่งน้ำบาดาล (แพร่) ได้เสนอขึ้นโดยชาวบ้านในช่วงเวลาโครงการนำร่อง ความต้องการของชาวบ้านในองค์ประกอบนี้มีความสำคัญในบางพื้นที่ ดังนั้นจำเป็นต้องรวมองค์ประกอบนี้ไว้ใน M/P และในกรณีที่มีการดำเนินการในขอบข่ายกว้างขึ้น ควรประสานงานกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องเนื่องจากความช่วยเหลือจากหน่วยงานภาครัฐรวมถึง ส.ป.ก.ส่วนกลางมีความจำเป็นต่อการดำเนินกิจกรรมดังกล่าว			
องค์ประกอบ	5.2 การปรับปรุงสิ่งอำนวยความสะดวกทางการเกษตร	จังหวัด	-
<เค้าโครงของโครงการนำร่อง>			
แม้ว่ากิจกรรมการปรับปรุงสิ่งอำนวยความสะดวกทางการเกษตร เช่น การปรับปรุงถนนที่ใช้ในการเกษตรและการป้องกันดินอยู่ในองค์ประกอบส่วนนี้ แต่กิจกรรมดังกล่าวไม่ได้ดำเนินการขึ้นในโครงการนำร่องเนื่องจากงบประมาณและเวลาที่มีอยู่จำกัด			
<การประเมินผลโครงการนำร่อง>			
ไม่มีความเกี่ยวข้อง			
<การประเมินองค์ประกอบ>			
การปรับปรุงสิ่งอำนวยความสะดวกทางการเกษตรเป็นสิ่งจำเป็นในการส่งเสริมการเกษตรอย่างยั่งยืนแต่อาจทำให้เกิดปัญหาการถือครองที่ดิน ดังนั้น จำเป็นต้องดำเนินการตามองค์ประกอบโดยคำนึงถึงการตระหนักและเข้าใจถึงความจำเป็นของการปรับปรุงของชาวบ้านจากประสบการณ์ในการทำเกษตรแบบยั่งยืนเพื่อการขยายผลที่มีความแน่นอน			

แม้ว่ากิจกรรมที่ได้ดำเนินการสามารถทำให้เกิดความมั่นคงทางรายได้จากแหล่งรายได้ที่หลากหลายและแหล่งรายได้เสริมในอนาคต แต่ในทุกกิจกรรมไม่สามารถเห็นผลในระยะสั้นได้เนื่องจากยังคงอยู่ในช่วงการปรับปรุงกิจกรรมทางการเกษตรและการบริโภคในระดับครัวเรือน/ชุมชน โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ในกิจกรรมการป้องกัน

ส่วนที่ 2 โครงการนำร่อง

พังทลายของดิน การตรวจสอบผลกระทบในการประยุกต์ใช้กิจกรรมดังกล่าวในพื้นที่การเกษตรที่ยังไม่ได้รับการปรับปรุงรวมถึงการปลูกพืชเศรษฐกิจในพื้นที่ลาดชัน เช่น ข้าวโพด ทำได้ยากเนื่องจากงบประมาณและระยะเวลามีจำกัดและชาวบ้านไม่ต้องการเสี่ยง อย่างไรก็ตาม องค์กรประกอบ/กิจกรรมที่ได้ดำเนินการแล้วได้พิสูจน์ให้เห็นถึงความเป็นไปได้ในการปรับปรุงการเพิ่มผลผลิตและคุณภาพของผลิตภัณฑ์ทางการเกษตร, การลดต้นทุนในการผลิตจากการใช้ประโยชน์จากวัตถุดิบที่หาได้ง่ายในท้องถิ่นโดยไม่ต้องพึ่งพาปัจจัยจากภายนอกจากการขยายผลกิจกรรม ได้ตรวจสอบถึงการเปลี่ยนแปลงรูปแบบจากการทำการเกษตรแบบดั้งเดิมไปเป็นการเกษตรอย่างยั่งยืนว่ามีความเป็นไปได้ในการบรรลุเป้าหมาย เช่น การปรับปรุงคุณภาพชีวิตในชนบทจากการทำการเกษตรอย่างยั่งยืน

หัวข้อที่พบจากกระบวนการดำเนินโครงการนำร่องต่อไป นี้ ควรสะท้อนไปยังกระบวนการของกิจกรรมใน M/P

- การใช้ประโยชน์จากเกษตรกรร้าวหน้าในการเป็นศูนย์การเรียนรู้สามารถช่วยให้กระบวนการเรียนรู้ของเกษตรกรมีประสิทธิภาพ โดยเกษตรกรสามารถทดลองและฝึกปฏิบัติจากความรู้ใหม่ที่ได้
- การทำการเกษตรอินทรีย์โดยใช้วัสดุที่หาได้ในท้องถิ่นช่วยให้เกิดการปรับปรุงผลผลิตและคุณภาพของผลิตภัณฑ์ทางการเกษตร และในขณะเดียวกันยังสามารถลดต้นทุนในการผลิตได้
- การทำการเกษตรแบบผสมผสานและการปลูกผักสวนครัวช่วยในการลดค่าใช้จ่ายภายในบ้านและส่งเสริมการบริโภคอาหารอย่างปลอดภัย นอกจากนี้ การจำหน่ายผลผลิตส่วนเกินภายในชุมชนสามารถสร้างรายได้เสริมแก่ชาวบ้าน ซึ่งเป็นการกระตุ้นให้ชาวบ้านมีส่วนร่วมมากขึ้น
- ในช่วงเวลาของโครงการนำร่อง (ประมาณ 1 ปี) กิจกรรมที่ไม่ได้แนะนำอย่างการทำการเกษตรแบบผสมผสานในส่วนการทำการเกษตรอย่างยั่งยืนและกิจกรรมตลาดชุมชนเพื่อจำหน่ายผลิตภัณฑ์ทางการเกษตร และเพื่อให้เกิดการทดลอง/ฝึกปฏิบัติกิจกรรมดังกล่าว ควรได้รับการสนับสนุนในกระบวนการเรียนรู้ระยะยาว เช่น การศึกษาดูงาน และการเรียนรู้

5) ความท้าทายในการประกันความยั่งยืนของกิจกรรม

จากกระบวนการตรวจสอบองค์กรประกอบ/กิจกรรม หัวข้อต่อไป นี้ คือ ความท้าทายในการประกันความยั่งยืนของกิจกรรม ซึ่งจำเป็นจะต้องนำไปพิจารณาในชั้นวางแผน/ดำเนินการขององค์กรประกอบ/กิจกรรม

การอนุรักษ์และจัดการทรัพยากรป่า

- แม้ว่าการกำหนดแนวเขตป่าให้ชัดเจนในพื้นที่ป่าอนุรักษ์เป็นกิจกรรมที่จำเป็น แต่การดำเนินการมีขึ้นในบางพื้นที่โครงการนำร่องเท่านั้น ดังนั้น จึงควรรวมกิจกรรมดังกล่าวไว้ในแผนงบประมาณของ กรมป่าไม้, อบต., หรือ ส.ป.ก.ส่วนกลางในอนาคต
- แม้ว่าการสร้างอ่างเก็บน้ำขนาดเล็กในพื้นที่ป่าอนุรักษ์สามารถดำเนินการร่วมกับเจ้าหน้าที่

ภาคสนามของทางกรมป่าไม้ผู้มีความเข้าใจถึงความสำคัญของแผน แต่ในทางกฎหมายไม่อนุญาตให้เจ้าหน้าที่ดังกล่าวมีส่วนร่วมได้ และเพื่อให้เกิดการขยายผลกิจกรรม การแก้ไขกฎระเบียบหรือระบบจึงเป็นสิ่งจำเป็น

- ถ้าไม่มีกฎระเบียบที่เหมาะสม การใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติในป่าชุมชนอาจทำให้ป่าชุมชนเสื่อมโทรมได้ ดังนั้น คณะกรรมการป่าชุมชนและผู้มีส่วนได้ส่วนเสียควรเป็นผู้รับผิดชอบในการติดตามผลการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรป่า
- กรมป่าไม้หรือ ส.ป.ก.ส่วนกลางได้จัดหาต้นกล้าเพื่อกิจกรรมฟื้นฟูป่าในโครงการนำร่อง ดังนั้นจึงแนะนำให้ชาวบ้านเตรียมการในการเพาะพันธุ์ต้นกล้าด้วยตนเองในการดำเนินงาน M/P ในอนาคต
- การสร้างและปรับปรุงอ่างเก็บน้ำขนาดเล็กและการทำแนวกันไฟซึ่งต้องดำเนินการทุกปี ควรจัดสรรงบประมาณในการทำกิจกรรมไว้ในแผนของตำบล
- กรมป่าไม้, องค์กรพัฒนาเอกชนที่มีประสบการณ์ในพื้นที่, และสถาบันวิจัยต่างๆ ควรให้ความช่วยเหลือในการให้ความรู้ในการทำการเกษตรเพื่อป้องกันการพังทลายของดิน

การปรับปรุงคุณภาพชีวิต

- ได้มีการพิจารณากิจกรรมที่ก่อให้เกิดการสร้างรายได้เสริมนอกภาคการเกษตร เช่น งานฝีมือ ท้องถิ่น, การแปรรูปผลิตภัณฑ์ป่า, และการทำของใช้ภายในบ้าน อย่างไรก็ตาม ควรขยายผลกิจกรรมด้านโอกาสทางการตลาดและการปรับปรุงคุณภาพเพื่อให้เกษตรกรมีรายได้เพิ่มขึ้นจริง
- แม้ว่าการลดค่าใช้จ่ายภายในบ้านช่วยให้ชาวบ้านไม่มีหนี้เพิ่มเติม แต่ความมั่นคงด้านรายได้ของเกษตรกรจากการลดต้นทุนการผลิตมีผลกระทบในระดับครัวเรือนมากกว่า และการเพิ่มขึ้นของรายได้จำเป็นต่อการชำระหนี้ของเกษตรกร
- กิจกรรมการส่งเสริมสุขภาพและการปรับปรุงด้านโภชนาการซึ่งรวมอยู่ในแผนการปรับปรุงสุขภาพและสวัสดิการควรประสานงานกับศูนย์อนามัยในพื้นที่และได้รับความช่วยเหลือจาก อบต. และควรถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่น เช่น การรักษาแบบดั้งเดิมโดยหมอชาวบ้าน (เช่น การใช้ประโยชน์จากพืชสมุนไพร) ควรถ่ายทอดไปยังรุ่นต่อไป

การพัฒนาการเกษตรอย่างยั่งยืน

- เนื่องจากความก้าวหน้าของกิจกรรมมาพร้อมกับความเสี่ยง ทำให้จำนวนชาวบ้านที่ฝึกปฏิบัติจากความรู้ที่ได้มีอยู่จำกัด การขยายผลจำเป็นต้องใช้เวลานาน อย่างไรก็ตาม ควรให้ช่วยเหลือเกษตรกรก้าวหน้าในการทดลองเพื่อสร้างต้นแบบที่ประสบความสำเร็จขึ้น
- จากประสบการณ์ที่ได้รับความช่วยเหลือจากหน่วยงานภาครัฐในโครงการก่อนหน้านี้ ชาวบ้านได้จัดตั้งกลุ่มกิจกรรมโดยคาดหวังปัจจัย (วัสดุ, ลูกปลา, ลูกเจี๊ยบ, และอื่นๆ) จากภายนอกโดยไม่เสียค่าใช้จ่าย จากกรณีดังกล่าวทำให้กิจกรรมไม่มีความยั่งยืนเนื่องจากไม่ก่อให้เกิดจิตสำนึกในความ

- เป็นเจ้าของจากการที่ชาวบ้านไม่ยอมทำกิจกรรมเพราะไม่ได้รับความช่วยเหลือจากภายนอก
- จากผลที่ได้ในการเพิ่มผลผลิต คาดว่าชาวบ้านจะชื่นชอบกิจกรรมการปรับปรุงดินจากการทำปุ๋ยหมัก อย่างไรก็ตาม การแนะนำกิจกรรมเพื่อป้องกันการพังทลายของดินทำได้ยากเนื่องจากชาวบ้านยังไม่ตระหนักถึงผลกระทบด้านลบจากการพังทลายของดิน
 - ชาวบ้านมีความคาดหวังว่าในการเห็นผลระยะสั้นจากการใช้เทคนิคเฉพาะในการเพาะปลูก ดังนั้น การทำให้ชาวบ้านเข้าใจหรือตระหนักถึงหัวข้อต่างๆ เช่น การจัดการการเกษตรโดยภาพรวม, ความเชื่อมโยงกิจกรรมต่างๆให้เข้ากับการเกษตรในพื้นที่, และการนำทรัพยากรกลับมาใช้ใหม่ จึงเป็นไปได้ยาก
 - สำหรับกิจกรรมในแผนการตลาด ได้เสนอให้เริ่มจากกิจกรรมตลาดชุมชน

บทที่ 4 บทเรียนที่ได้จากโครงการนาร่องและผลสะท้อนไปยัง M/P

4.1 กระบวนการและการประเมินผลแบบมีส่วนร่วมและผลสะท้อนไปยัง M/P

4.1.1 กระบวนการเรียนรู้ที่มีความยืดหยุ่น

บทเรียนที่ได้รับ

กิจกรรมการสร้างอ่างเก็บน้ำขนาดเล็กและการทำก๊าซชีวภาพเกิดขึ้นจากการ “จิตสำนึก” ที่เกิดขึ้นในกระบวนการเรียนรู้และการศึกษาดูงาน เมื่อพิจารณาถึงการที่ชาวบ้านสร้างจิตสำนึกความเป็นเจ้าของและแรงจูงใจ โอกาสในการเรียนรู้จึงควรออกแบบให้มีความยืดหยุ่นตามสภาพท้องถิ่นในพื้นที่โครงการและสอดคล้องกับความต้องการของชาวบ้าน โอกาสในการเรียนรู้ที่มีความยืดหยุ่นสามารถทำให้กิจกรรมของชาวบ้านมีประสิทธิภาพมากขึ้นซึ่งจะนำไปสู่ความยั่งยืนของกิจกรรม และจากกิจกรรมดังกล่าวจะทำให้ชาวบ้านมีแนวทางในการพึ่งตนเอง

ข้อเสนอแนะ M/P

ในการดำเนินโครงการนาร่อง ควรจัดหาโอกาสในการเรียนรู้ตามสภาพพื้นที่โครงการและจิตสำนึกในการพัฒนาของชาวบ้าน กระบวนการของกิจกรรมควรออกแบบให้มีความยืดหยุ่นตามความต้องการของท้องถิ่น

4.1.2 การเตรียมโครงการและการคัดเลือกพื้นที่

บทเรียนที่ได้รับ

แผนการปฏิบัติงานโครงการนาร่องได้จัดทำขึ้นใน 7 ตำบลในพื้นที่ 4 จังหวัด อย่างไรก็ตาม ในตำบลจอมพระ จังหวัดน่าน ไม่มีการดำเนินกิจกรรมขึ้น และในตำบลทุ่งแล้ง จังหวัดแพร่ มีการดำเนินกิจกรรมขึ้นเพียงเล็กน้อย เหตุผลที่ทำให้ไม่มีการดำเนินกิจกรรมหรือดำเนินกิจกรรมเพียงเล็กน้อยเนื่องจากชาวบ้านและเจ้าหน้าที่ในตำบลไม่เข้าใจแนวคิดพื้นฐานของโครงการนาร่อง เช่น กระบวนการเรียนรู้, การพึ่งตนเองและการจัดการทรัพยากรธรรมชาติโดยคาดหวังการจัดการโครงสร้างพื้นฐานตามที่ขอเช่นเดียวกับโครงการก่อนหน้านี้ ตำบลจอมพระตัดสินใจในการยกเลิกโครงการก่อนขั้นตอนของการดำเนินการ เนื่องจาก ส.ป.ก.จังหวัดและผู้ประสานงานที่ทำหน้าที่อธิบายให้ชาวบ้านฟังไม่เข้าใจแนวคิดดังกล่าวอย่างชัดเจน

หลังจากที่ได้แก้ไขกิจกรรมนาร่องแล้ว ในกรณีของตำบลทุ่งแล้งและในจังหวัดน่าน ความสัมพันธ์ส่วนตัวและความชื่นชอบเจ้าหน้าที่โครงการส่งผลต่อระดับความช่วยเหลือและความถี่ในการประสานงานกับชาวบ้าน

บทเรียนที่ได้จากประสบการณ์ได้แนะนำความจำเป็นในการจัดอบรมแก่เจ้าหน้าที่โครงการโดยยกตัวอย่าง

ส่วนที่ 2 โครงการนำร่อง

สถานการณ์จริงเพื่อให้เจ้าหน้าที่เข้าใจแนวคิด, แนวทาง, และวัตถุประสงค์ของโครงการอย่างชัดเจน และเมื่อได้ทำการคัดเลือกพื้นที่แล้ว จำเป็นจะต้องได้รับความเห็นชอบจากชาวบ้านและเจ้าหน้าที่ตำบลเรื่องแนวคิดและแนวทางที่จะประยุกต์ใช้ตลอดการดำเนินงานโครงการนำร่อง

ข้อเสนอแนะ M/P

- (1) เจ้าหน้าที่ภาคสนาม เช่น เจ้าหน้าที่ ส.ป.ก.จังหวัดและผู้ประสานงาน ควรได้รับการอบรมก่อนเข้าสู่ขั้นตอนการคัดเลือกพื้นที่ ทรัพยากรภายนอกมีความจำเป็นต่อการช่วยเหลือและให้ความรู้แก่เจ้าหน้าที่ ส.ป.ก.จังหวัดและเจ้าหน้าที่ภาคสนาม
 - การบรรยายและการระดมสมองเรื่องแนวคิด M/P โดยใช้สถานการณ์จริง
 - ความรู้พื้นฐานเกี่ยวกับระบบการเกษตร, การจัดการทรัพยากรธรรมชาติ, และแนวทางการมีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชน
- (2) กระบวนการคัดเลือกพื้นที่ควรรวมแผนต่อไปนี้อย่างชัดเจน
 - ดำเนินการศึกษาดูงานในพื้นที่โครงการนำร่อง
 - แนะนำกิจกรรมนำร่องโดยการแสดงบันทึกเพื่อให้เห็นภาพ

4.1.3 การติดตามผลและประเมินผลแบบมีส่วนร่วม

บทเรียนที่ได้รับ

คณะศึกษาได้พยายามแนะนำกระบวนการติดตามผล 6 ขั้นตอน โดยเสนอในร่างแนวทางการติดตามผล ในการฝึกปฏิบัติ ชาวบ้านไม่ได้ดำเนินการตามขั้นตอนดังกล่าว ชาวบ้านไม่เคยพูดคุยถึงเหตุผลและทบทวนวัตถุประสงค์ของการติดตามผล ชาวบ้านเพียงแต่เข้าร่วมในการทดลองกิจกรรมนำร่องทันที อย่างไรก็ตาม ชาวบ้านได้ใช้ “ความเปลี่ยนแปลงและสิ่งที่ค้นพบ” เป็นตัวชี้วัด

ในระหว่างดำเนินการ เกษตรกรจำนวนไม่น้อยที่ทำการจดบันทึกข้อมูลให้เชื่อมโยงกับปัจจัยและผลที่ได้จากการทดลองในแปลงเกษตรของตน (การเพาะปลูกหลังฤดูเกี่ยวข้าว, การปลูกผักสวนครัว, การปลูกพริก, การเลี้ยงปลา, การเลี้ยงหมู, และอื่นๆ) โดยจดลงในสมุดบันทึกส่วนตัว สำหรับกลุ่มกิจกรรม เช่น การทำน้ำปลา, การทำปุ๋ย, การทำของใช้ภายในบ้าน การบันทึกข้อมูลดำเนินการโดยสมาชิก 1 คนทำหน้าที่เป็นตัวแทนกลุ่มในการจดบันทึก แม้ว่าการรวบรวมข้อมูลและการบันทึกทำได้ง่าย แต่สามารถช่วยให้ชาวบ้านบอกเล่าข้อดีและข้อเสียที่เกิดขึ้นในการดำเนินกิจกรรมเพื่อเปรียบเทียบกับระบบเดิมให้แก่ชาวบ้านคนอื่นๆได้รับรู้ ซึ่งโดยทั่วไปจะส่งผลต่อการลดค่าใช้จ่ายภายในบ้าน/ต้นทุนการผลิต และการเพิ่มรายได้/ผลผลิตทางการเกษตร

การรวบรวมข้อมูลในกิจกรรมการจัดการทรัพยากรธรรมชาติซึ่งจะช่วยส่งเสริมให้เกิดผลกระทบด้านบวกแก่

ระบบนิเวศน์มีความซับซ้อนมากกว่า อย่างไรก็ตามชาวบ้านสามารถสังเกตและบอกเล่าถึงความเปลี่ยนแปลง โดยเปรียบเทียบระหว่างก่อนและหลังการดำเนินกิจกรรม ตัวอย่างเช่น ชาวบ้านในจังหวัดแพร่ได้พบความหลากหลายของพืชที่อยู่ในป่า, สัตว์ป่า, และแหล่งน้ำที่มีน้ำตลอดทั้งปีหลังจากได้ดำเนินการสร้างอ่างเก็บน้ำขนาดเล็ก นอกจากนี้ ชาวบ้านในจังหวัดพิษณุโลกและพะเยาสามารถใช้ประโยชน์จากน้ำก๊อก โดยชาวบ้านในจังหวัดพะเยามีเนื้อที่แหล่งน้ำและชาวบ้านที่ใช้ประโยชน์จากน้ำในฤดูแล้งเพิ่มขึ้น

การฝึกปฏิบัติจากโครงการนาร่องได้แสดงให้เห็นว่าการทำให้ชาวบ้านตระหนักถึงความสำคัญของการรวบรวมข้อมูลถือเป็นงานหนักและกินเวลานาน ชาวบ้านไม่เคยใช้รูปแบบการจัดบันทึกที่จัดทำให้เนื่องจากชาวบ้านพอใจกับการจัดบันทึกในแบบของตน และในการติดตามผลมีวิธีการดังนี้

- การสังเกต: ชาวบ้านส่วนใหญ่ได้สังเกตถึงความเปลี่ยนแปลงและสิ่งที่พบจากการทดลองอยู่ตลอดเวลา บางคนได้ทำการบันทึกและใช้ประโยชน์จากข้อมูลที่ได้ในการพูดคุยอภิปรายกับชาวบ้านคนอื่นๆ
- การพูดคุย: ชาวบ้านมักพูดคุยกันในกลุ่มและในการประชุมอย่างเป็นทางการ
- การจัดบันทึก: กิจกรรมที่ได้ดำเนินการในช่วง 1 เดือนได้ถูกบันทึกโดยองค์กรพัฒนาเอกชนท้องถิ่น โดยในแต่ละกิจกรรม ได้บันทึกข้อสรุปที่ได้จากการบรรยายในเรื่อง วัตถุประสงค์, กลุ่มเป้าหมาย, กระบวนการ, และวิธีการ, สถานที่/จำนวนผู้เข้าร่วม, ผลที่ได้รับ, ปัญหา/อุปสรรค, และหมายเหตุ ข้อมูลดังกล่าวจะนำมาใช้ในการประเมินผลขั้นสุดท้าย

ชาวบ้านได้รับเชิญให้เข้าร่วมในการประเมินผลกระบวนการวางแผน/ดำเนินกิจกรรมพร้อมกับจัดทำข้อเสนอแนะจากชาวบ้านจากการดำเนินกิจกรรม ชาวบ้านสามารถบอกเล่าเรื่องราวและให้คะแนนในการประเมินผลจากวัตถุประสงค์, การได้รับความรู้และความสุขจากการทำกิจกรรม ในการดำเนินโครงการนาร่อง มุ่งเน้นไปที่ความสำคัญของการติดตามผลและจัดบันทึกกิจกรรมของชาวบ้าน

ข้อเสนอแนะ M/P

- (1) ชาวบ้านและวิทยากรกระบวนการควรเข้าใจจุดประสงค์และวิธีการในการติดตามผลก่อนเริ่มปฏิบัติกิจกรรม
 - พูดคุยและอภิปรายเกี่ยวกับวัตถุประสงค์ของการติดตามผล
 - ควรอภิปรายและจัดตั้งวิธีการ/ตัวชี้วัดในการรวบรวมและบันทึกข้อมูล

4.2 การกำหนดขีดความสามารถของผู้มีส่วนได้ส่วนเสียและผลสะท้อนไปย้ง M/P

4.2.1 การประสานงานกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง

บทเรียนที่ได้รับ

แม้ในวัตถุประสงค์ของการวางแผนได้กล่าวไว้ว่าควรจัดตั้งองค์กรเพื่อดำเนินโครงการพัฒนาการเกษตรและชนบทจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง แต่การจัดการบริหารให้เป็นหน่วยงานที่สามารถปฏิบัติงานได้จริงเป็นไปได้ยาก อย่างไรก็ตาม ความช่วยเหลือด้านความรู้และงบประมาณจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้องและเครือข่ายชุมชนมีความจำเป็นต่อการปฏิบัติงาน M/P ดังนั้น จึงได้วางแผนในโครงการนำร่องโดยให้หน่วยงานที่เกี่ยวข้องทำหน้าที่ในการให้ความช่วยเหลือเพื่อตอบสนองความต้องการของชาวบ้านในระหว่างดำเนินโครงการนำร่อง ชั้นแรก ชาวบ้านและผู้เข้าร่วมกิจกรรมจัดทำแผนปฏิบัติการภายใต้ความร่วมมือจากผู้ประสานงาน โดยแผนปฏิบัติได้การรวมอยู่ในความช่วยเหลือที่จำเป็นจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง, สถาบันการศึกษา, และทรัพยากรบุคคลท้องถิ่น จากนั้น ปัจจัยจากความช่วยเหลือได้วางแผนและดำเนินการตามความจำเป็น ส.ป.ก.จังหวัดและผู้ประสานงานมีหน้าที่ในการประสานงานระหว่างหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เช่น กรมป่าไม้, กรมพัฒนาที่ดิน, โดยเฉพาะอย่างยิ่ง อบต.

เพื่อตระหนักถึงการประสานงานดังกล่าว หน่วยงานที่เกี่ยวข้องได้รับเชิญตามโอกาสต่างๆในโครงการนำร่อง ประสบการณ์ที่ได้จากโครงการแสดงให้เห็นว่าการมีส่วนร่วมของกรมป่าไม้, กรมปศุสัตว์, และวิทยาลัยเกษตรในจังหวัดพะเยาเป็นผลดีต่อการดำเนินกิจกรรม ความช่วยเหลือในแผนการเกษตรและการปรับปรุงคุณภาพชีวิตได้จัดหาทรัพยากรบุคคลท้องถิ่นและสำนักงานต่างๆในระดับจังหวัดและตำบลที่เกี่ยวข้อง สำหรับการจัดการทรัพยากรธรรมชาติในจังหวัดพะเยา แพร์ และน่าน เจ้าหน้าที่จากกรมป่าไม้ผู้จัดหาความรู้และทักษะในการอนุรักษ์ป่าได้มีส่วนร่วมโดยทำหน้าที่เป็นวิทยากร

เจ้าหน้าที่จากหน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรเข้าร่วมในการปฏิบัติการ M/P เช่นเดียวกับที่เข้าร่วมในโครงการนำร่อง โดยเฉพาะอย่างยิ่ง การประสานงานกับ กรมป่าไม้ มีความจำเป็นต่อการอนุรักษ์พื้นที่ป่ากว้างขึ้น แม้ว่าพื้นที่ปฏิรูปไม่ได้อยู่ภายใต้ความควบคุมของกรมป่าไม้ แต่กรมป่าไม้ควรตระหนักถึงกิจกรรมการจัดการทรัพยากรธรรมชาติในพื้นที่ปฏิรูปโดยเชื่อมโยงกับการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าในพื้นที่กว้างขึ้นเนื่องจากพื้นที่ปฏิรูปมีแนวเขตติดต่อกับพื้นที่ป่าและชาวบ้านที่อาศัยอยู่บริเวณแนวเขตติดต่อดังกล่าวควรเป็นแนวหน้าในการอนุรักษ์และจัดการทรัพยากรธรรมชาติ

ข้อเสนอแนะ M/P

- (1) ควรจัดตั้งระบบประสานงานกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องเพื่อประกันความยั่งยืนของปฏิบัติการ M/P ส.ป.ก.ส่วนกลาง/กทท./ส.ป.ก.จังหวัดควรจัดหาระบบประสานงานจากแนวทางต่อไปนี้

- การประชาสัมพันธ์เรื่อง M/P
- การกระตุ้นการมีส่วนร่วมในการประชุมและการประชุมเชิงปฏิบัติการที่เกี่ยวข้อง
- การสาธิตในโครงการนาร่อง

4.2.2 องค์การดำเนินโครงการ

บทเรียนที่ได้รับ

โครงการนาร่องดำเนินการโดยชาวบ้าน และได้รับความช่วยเหลือจากผู้ประสานงานในการประสานงานกับ ส.ป.ก.จังหวัด, อบต., หน่วยงานที่เกี่ยวข้องระดับจังหวัด และคณะศึกษา โดยคณะศึกษาใจกล้าและส.ป.ก. ส่วนกลาง/กนท.ได้ดำเนินการติดตามผลความก้าวหน้าของโครงการนาร่องและให้ความช่วยเหลือด้านความรู้ และงบประมาณเพื่อใช้ในกระบวนการดำเนินงาน

จากการดำเนินงาน ได้ตรวจสอบว่าผู้ประสานงานได้ทำหน้าที่ในการส่งเสริมและประสานงานระหว่างชาวบ้าน กับผู้มีส่วนได้ส่วนเสียหรือไม่ ดังนั้น กล่าวได้ว่าผู้ประสานงานมีความจำเป็นในการทำหน้าที่เป็นวิทยากร กระบวนการเมื่อ แผน/องค์ประกอบ ของ M/P ได้ดำเนินการขึ้นในพื้นที่ตำบลและหมู่บ้านเป้าหมาย นอกจากนี้ ชีตความสามารถ, ความเข้าใจ, และทัศนคติของวิทยากรกระบวนการส่งผลมากต่อการปฏิบัติงานในแต่ละส่วน และตำบล ดังนั้น การอบรมและสร้างชีตความสามารถให้แก่วิทยากรกระบวนการในขั้นเริ่มต้นการดำเนินงาน M/P จึงเป็นสิ่งจำเป็น เนื่องจากจะทำให้การปฏิบัติงาน M/P และผลที่ได้มีประสิทธิภาพมากขึ้น

ส.ป.ก.จังหวัดมีส่วนสำคัญต่อการจัดการในการปฏิบัติงาน M/P และการประสานงานกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในระดับจังหวัดและ อบต. อย่างไรก็ตาม ทรัพยากรบุคคลของ ส.ป.ก.จังหวัด อาจเป็นอุปสรรคต่อการปฏิบัติงาน M/P ในอนาคตเนื่องจากบุคลากรที่ดำเนินงานด้านการพัฒนาชนบทมีอยู่จำกัด นอกจากนี้ การดำเนินงาน M/P อาจถูกรบกวนจากการเปลี่ยนบุคลากรบ่อยครั้ง ซึ่งเป็นเรื่องปกติของทางภาครัฐและพบในช่วงระยะเวลา การศึกษา ดังนั้น เสนอให้มีเจ้าหน้าที่ภาครัฐที่ปฏิบัติงานเต็มเวลาในการดำเนินงาน M/P ในนามของ หน่วยจัดการโครงการ (PMU) หรือว่าจ้างคณะที่ปรึกษาหรือทรัพยากรภายนอกเพื่อให้ความช่วยเหลือ ส.ป.ก.จังหวัด ในการดำเนินงานอย่างต่อเนื่อง

ข้อเสนอแนะ M/P

- (1) เพื่อให้การดำเนินงาน M/P ที่มีขอบข่ายในการดำเนินงานกว้างกว่าโครงการนาร่องมีความราบรื่น และมีประสิทธิภาพ องค์การดำเนินงานโครงการประกอบด้วยเจ้าหน้าที่ที่ปฏิบัติงานเต็มเวลา เช่น หน่วยจัดการโครงการ
- (2) เพื่อให้การดำเนินงาน M/P มีความราบรื่นและมีประสิทธิภาพควรจัดสรรวิทยากรกระบวนการเพื่อ ดำเนินงาน
- (3) เจ้าหน้าที่โครงการและวิทยากรกระบวนการควรได้รับการอบรมในส่วนการดำเนินงานโครงการ

4.2.3 การเสริมสร้างขีดความสามารถแก่ผู้นำเกษตรกร

บทเรียนที่ได้รับ

ผู้ประสานงานมีส่วนสำคัญในการส่งเสริมการดำเนินงาน M/P เช่นเดียวกับในโครงการนำร่อง เมื่อโครงการสิ้นสุดผู้ประสานงานจะออกจากพื้นที่โครงการ เพื่อบรรลุเป้าหมายความยั่งยืน ผู้นำเกษตรกร, กลุ่มผู้นำ, และเยาวชนที่มีศักยภาพควรได้รับการอบรมเพื่อเป็นวิทยากรกระบวนการให้แก่กิจกรรมอื่นๆในระดับหมู่บ้าน ในช่วงเวลาโครงการนำร่อง การอบรมแก่ผู้ฝึกอบรม (TOT) มีขึ้นเพื่อบุคคลที่มีศักยภาพจากแต่ละพื้นที่โครงการนำร่อง แต่ไม่เพียงพอต่อการพัฒนาขีดความสามารถเพื่อเป็นวิทยากรกระบวนการ โครงการดังกล่าวควรมีขึ้นกระบวนการดำเนินงาน M/P มานานแล้ว และการอบรมเชิงปฏิบัติการควรจัดขึ้นโดยมอบหมายงานในการทำหน้าที่เป็นเจ้าหน้าที่ภาคสนามคอยช่วยเหลือผู้ประสานงาน ซึ่งในช่วงโครงการนำร่อง การจัดอบรมดังกล่าวมีขึ้นในจังหวัดพิษณุโลกและจังหวัดแพร่

ทรัพยากรบุคคลและศูนย์การเรียนรู้ควรได้รับการอบรมเพื่อฝึกทักษะในการสอนและแลกเปลี่ยนความคิดเห็น

ข้อเสนอแนะ M/P

- (1) ในการดำเนินงาน M/P แผนอบรมควรดำเนินการขึ้นเพื่ออบรมผู้นำเกษตรกร, กลุ่มผู้นำ, และเยาวชนที่มีศักยภาพ
 - แนวคิด M/P และกระบวนการเรียนรู้
 - ความรู้พื้นฐานและเทคโนโลยีในการส่งเสริมกิจกรรมทั้ง 3 ส่วน
 - การปรับปรุงขีดความสามารถในการส่งเสริมกิจกรรม
- (2) ผู้ที่เข้ารับการอบรมแล้วควรรวมอยู่ในองค์กรดำเนินโครงการเพื่อทำหน้าที่เป็นเจ้าหน้าที่ภาคสนาม

4.3 การประเมินผลที่ได้จากกิจกรรมและผลสะท้อนไปยัง M/P

4.3.1 แผนการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ

บทเรียนที่ได้รับ

- (1) ควรมีกิจกรรมร่วมกันนำโดยชาวบ้านและชุมชน

จากการตรวจสอบของค์ประกอบ/กิจกรรมที่ได้ดำเนินการแล้ว พบว่าองค์ประกอบ/กิจกรรมดังกล่าวอาจนำไปสู่เป้าหมายการพัฒนาได้โดยตรง แม้ว่าผลที่ได้มีความแตกต่างกันตามสภาพพื้นที่ เมื่อพิจารณาถึงผลที่ได้จากกิจกรรม แผนการจัดการทรัพยากรธรรมชาติดำเนินการในลักษณะสาธารณะโดยทำให้ชาวบ้านในชุมชนได้ใช้

ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติอย่างทั่วถึง แม้ว่าผลที่ได้ในด้านการปรับปรุงคุณภาพชีวิตและการพัฒนาการเกษตรอย่างยั่งยืนจะอยู่ในระดับส่วนบุคคล/ครัวเรือนก็ตาม สรุปได้ว่า กิจกรรมเพื่อการจัดการและอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติเป็นกิจกรรมร่วมเพื่อชาวบ้านและชุมชน

(2) กิจกรรมร่วมสามารถสร้างจิตสำนึก

กิจกรรมร่วมที่มีผู้เข้าร่วมเป็นจำนวนมาก เช่น การสร้างอ่างเก็บน้ำขนาดเล็ก, การทำแนวกันไฟ, การตั้งกฎระเบียบการใช้ประโยชน์จากป่าชุมชน, และการเก็บผลิตภัณฑ์จากป่า สามารถสร้างจิตสำนึกโดยชาวบ้านตระหนักถึงความสัมพันธ์ของทรัพยากรธรรมชาติในบริเวณรอบพื้นที่ของตนและพื้นที่การเกษตร ตัวอย่างเช่น การรักษาต้นน้ำเพื่อให้มีน้ำใช้ในฤดูแล้ง, การเก็บเกี่ยว/จำหน่ายผลิตภัณฑ์จากป่าโดยเชื่อมโยงกับเศรษฐกิจในครัวเรือน, ผลกระทบต่อสุขภาพของเกษตรกรจากการใช้ปุ๋ยเคมีมากเกินไป กิจกรรมร่วมดังกล่าวที่ได้จากจิตสำนึกของชาวบ้านโดยเชื่อมโยงกับกิจกรรมการเกษตรในชีวิตประจำวันสามารถขยายผลไปยังชุมชนใกล้เคียงได้ง่าย สรุปคือ กิจกรรมที่ทำให้ชาวบ้านในชุมชนมีจิตสำนึกในการอนุรักษ์และจัดการทรัพยากรธรรมชาติสามารถดำเนินกิจกรรมดังกล่าวในชุมชนได้

(3) การประสานงานกับ กรมป่าไม้, อบต., ผู้นำกิจกรรม, และชาวบ้านเป็นสิ่งจำเป็นต่อการส่งเสริมกิจกรรมร่วม

ชาวบ้านจำนวนมากเข้าร่วมกิจกรรมร่วม แม้ว่ากิจกรรมดังกล่าวไม่สามารถให้ผลโดยตรงแก่ชาวบ้านได้ ผลที่ได้มาจากผู้นำอย่างเป็นทางการและไม่เป็นทางการในชุมชน เพื่อเป็นการส่งเสริมกิจกรรมร่วม ผู้นำดังกล่าวควรทำหน้าที่เป็นผู้นำชาวบ้านโดยเป็นตัวเชื่อมระหว่าง ส.ป.ก.จังหวัด, กรมป่าไม้, อบต., และชาวบ้าน

เสนอให้มีการประสานงานกับกรมป่าไม้และหน่วยงานที่เกี่ยวข้องเมื่อดำเนินกิจกรรมร่วมขึ้นในพื้นที่ ควรจัดสรรระยะเวลาและขอข่ายปัจจัย/ความช่วยเหลือก่อนเริ่มการดำเนินงานแบบรูปธรรม โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ในพื้นที่ที่มีปัญหาแนวเขตป่าอนุรักษ์ กรมป่าไม้ควรเข้ามาแทรกแซง

(4) กิจกรรมร่วมมีความยั่งยืนจากการรวมไว้ในแผนพัฒนาตำบล

กิจกรรม เช่น การสร้างอ่างเก็บน้ำขนาดเล็กและการทำแนวกันไฟได้พิจารณาให้เป็นกิจกรรมประจำปีโดยชาวบ้านเป็นผู้ดำเนินการ กิจกรรมดังกล่าวควรดำเนินการอย่างต่อเนื่อง ในโครงการนำร่อง กิจกรรมนี้ดำเนินการโดยได้รับความช่วยเหลือด้านงบประมาณจากตำบลและมีผู้เข้าร่วมเป็นจำนวนมาก ในกระบวนการของกิจกรรมได้พิจารณาให้เป็นกิจกรรมร่วมโดยรวมไว้ในแผนประจำปีของตำบล

(5) การสร้างแรงจูงใจแก่ชาวบ้านในการส่งเสริมกิจกรรม “การเกษตรเพื่อป้องกันการพังทลายของดิน”

กิจกรรม “การเกษตรเพื่อป้องกันการพังทลายของดิน” ไม่สามารถดำเนินการได้จริงในพื้นที่การเกษตรเนื่องจากชาวบ้านขาดแรงจูงใจในการดำเนินกิจกรรม ชาวบ้านอาจลังเลในการประยุกต์ใช้กิจกรรมในพื้นที่

ส่วนที่ 2 โครงการนำร่อง

การเกษตรของตนเนื่องจากผลที่ได้จากกิจกรรมไม่ชัดเจน เพื่อเป็นการส่งเสริมการเกษตรเพื่อป้องกัน การพังทลายของดิน ควรสร้างแรงจูงใจให้ชาวบ้านโดยการอธิบายให้ชาวบ้านเข้าใจว่ากิจกรรมที่ชาวบ้านได้อุรักษ์ และจัดการในพื้นที่ของตนเองจะนำไปสู่ผลประโยชน์ได้ กรมพัฒนาที่ดินและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรมีส่วนร่วม ในหัวข้อนี้ และเตรียมการกิจกรรมโดยออกแบบกิจกรรมให้สอดคล้องกับการสร้างแรงจูงใจ

- (6) กิจกรรมร่วมที่เกิดจากจิตสำนึกของชาวบ้านควรขยายผลไปสู่ชุมชนอื่นจากการศึกษาดูงานและเรียนรู้เพิ่มเติม

กิจกรรม “การสร้างอ่างเก็บน้ำขนาดเล็ก” ได้ขยายผลไปยังพื้นที่อื่นจากการแนะนำกิจกรรมที่ดำเนินการใน จังหวัดแพร่ในการประชุมผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย สำหรับบางกิจกรรมในการตระหนักถึงคุณค่าป่าและพืชที่มี สรรพคุณทางยา ปรากฏท้องถิ่นและชุมชนก้าวหน้ามีบทบาทสำคัญในการให้ความรู้และข้อมูลที่จำเป็น การ ส่งเสริมกิจกรรมจากกรณีดังกล่าวทำได้โดยการสร้างจิตสำนึกและขยายผลไปสู่พื้นที่อื่นจากการเรียนรู้และ แลกเปลี่ยนความคิดเห็นกับชุมชนก้าวหน้า

ข้อเสนอแนะ M/P

- (1) กิจกรรมร่วมที่ดำเนินการโดยสมาชิกในชุมชน ควรรวมอยู่ในแผนการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ

กิจกรรม เช่น “การเสริมสร้างขีดความสามารถให้แก่คณะกรรมการป่าชุมชน”, “การทำแนวกันไฟ”, และ “การ กำหนดแนวเขตป่าให้ชัดเจน” รวมอยู่ในแผนการดำเนินงาน M/P ในส่วนของกิจกรรมร่วม

- (2) ในการดำเนินงาน M/P กิจกรรมเริ่มต้นควรเป็นกิจกรรมที่สร้างจิตสำนึกให้แก่ชาวบ้าน

ในการคัดเลือกกิจกรรมเริ่มต้นดำเนินการตามความต้องการของชุมชนและจิตสำนึกในการพัฒนาของชาวบ้าน ดังนั้นจึงได้พิจารณาให้กิจกรรม “การตระหนักถึงคุณค่าป่า” ที่ชาวบ้านในท้องถิ่นได้เข้าร่วม เป็นกิจกรรมเริ่มต้น

- (3) ควรจัดอบรมและให้การศึกษาแก่ผู้นำอย่างเป็นทางการและไม่เป็นทางการในส่วนของการดำเนินโครงการ

ควรจัดอบรมและให้ความรู้ (หัวข้อ: ความสำคัญของกิจกรรม, การประสานงานกับกรมป่าไม้และ อบต., การ สื่อสารกับสมาชิกในชุมชน, การประสานงานกับวิทยากรกระบวนการในการออกแบบกิจกรรมและการ ปฏิบัติงาน) ในส่วนของการดำเนินโครงการ

- (4) กิจกรรมที่ต้องดำเนินการต่อเนื่องอาจรวมไว้ในแผนประจำปีของตำบล

กิจกรรม เช่น การสร้างและซ่อมแซมอ่างเก็บน้ำขนาดเล็กและการทำแนวกันไฟอาจรวมไว้ในแผนประจำปีของ ตำบลโดยทางตำบลสามารถให้ความช่วยเหลือดำเนินงานประมาณในทุกปีได้

(5) ควรประสานงานกับกรมพัฒนาที่ดินในกิจกรรม “การเกษตรเพื่อป้องกันการพังทลายของดิน”

ในการดำเนินกิจกรรม “การเกษตรเพื่อป้องกันการพังทลายของดิน” ควรจัดการศึกษาดูงานและการเรียนรู้ที่เหมาะสมจากแปลงเกษตรสาธิตของกรมพัฒนาที่ดินและเกษตรกรก้าวหน้า กรมพัฒนาที่ดินควรแสดงรูปแบบการทำการเกษตรพร้อมกับผลประโยชน์ที่ได้จากรูปแบบการทำการเกษตรต่างๆ เพื่อเป็นการกระตุ้นให้ชาวบ้านเกิดแรงจูงใจ

(6) ควรใช้ประโยชน์จากโอกาสในการเรียนรู้ที่พบในโครงการนาร่อง ในขั้นดำเนินการโครงการ

โอกาสในการเรียนรู้ที่พบในการดำเนินการโครงการนาร่องสามารถนำมาใช้ประโยชน์อย่างต่อเนื่องในโครงการ (ตัวอย่างเช่น เครือข่ายการจัดการป่าชุมชนที่จังหวัดพิษณุโลก, หมู่บ้านต้นแบบการจัดการป่าชุมชนที่จังหวัดน่าน, ชุมชนก้าวหน้าที่ร่วมดำเนินการในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติกับจังหวัดเชียงใหม่และเชียงใหม่) พระสงฆ์ควรทำหน้าที่เป็นทรัพยากรบุคคลในกิจกรรม “พิธีกรรมเพื่อการอนุรักษ์ป่า” ในกรณีของจังหวัดน่าน

4.3.2 แผนการปรับปรุงคุณภาพชีวิต

บทเรียนที่ได้รับ

(1) กิจกรรมเพื่อลดค่าใช้จ่ายสามารถปฏิบัติได้จริง

กิจกรรมการสร้างรายได้เสริมอาจไม่มั่นคงในช่วงเริ่มต้น จากโครงการนาร่อง ทำให้ได้เรียนรู้ว่าการลดค่าใช้จ่ายที่ไม่จำเป็นมีประสิทธิภาพในการปรับปรุงคุณภาพชีวิต และในกิจกรรมการทำของใช้ภายในบ้านสามารถขยายผลไปสู่พื้นที่อื่นได้โดยง่ายซึ่งนับว่าเป็นกิจกรรมที่สามารถปฏิบัติได้จริง

(2) ความสุขในการดำเนินกิจกรรมของชาวบ้านเป็นปัจจัยสำคัญต่อความต่อเนื่องของกิจกรรม

ปัจจัยสำคัญที่มีต่อความต่อเนื่องของกิจกรรมคือชาวบ้านเข้าร่วมกิจกรรมด้วยความสุข ในกิจกรรมการทำของใช้ภายในบ้านและการปลูกผักสวนครัวชาวบ้านมีความสุขและผูกพันกันจากการเรียนรู้และฝึกปฏิบัติร่วมกัน จากกรณีดังกล่าวชี้ให้เห็นว่า ความสุข เป็นปัจจัยสำคัญในการขยายผลและดำเนินกิจกรรมอย่างต่อเนื่อง

(3) ผู้เข้าร่วมกิจกรรมสามารถเป็นทรัพยากรบุคคลในการขยายผลกิจกรรมได้

ในกิจกรรมการทำของใช้ในชีวิตประจำวันและการสาธิตการผลิตก๊าซชีวภาพ ผู้เข้าร่วมกิจกรรมสามารถเป็นทรัพยากรบุคคลในการอบรม/ประชุมเชิงปฏิบัติการในพื้นที่อื่นๆ เพื่อแลกเปลี่ยนประสบการณ์กับชาวบ้านในพื้นที่อื่นและขยายผลกิจกรรม

ข้อเสนอแนะ M/P

(1) ในการดำเนินงาน M/P ควรส่งเสริมกิจกรรมการลดค่าใช้จ่ายเป็นกิจกรรมเริ่มต้น

ในการเริ่มกิจกรรมดังกล่าว ควรส่งเสริมให้ชาวบ้านทำบัญชีรายรับ-รายจ่าย ในกิจกรรมการผลิตของใช้ภายในบ้านควรใช้ประโยชน์จากทรัพยากรท้องถิ่น, ส่งเสริมการตลาดหลังจากเพิ่มมูลค่าผลผลิต, และส่งเสริมกิจกรรมการตลาดในระดับตำบล/ชุมชน

(2) ในการดำเนินงาน M/P ควรจัดประชุมเป็นระยะเพื่อชาวบ้านได้เรียนรู้จากการแบ่งปันประสบการณ์ซึ่งกันและกัน

ในการปรับปรุงคุณภาพชีวิตควรจัดหาโอกาสในการเรียนรู้ซึ่งกันและกันในการแลกเปลี่ยนความคิดเห็น, การทำงานร่วมกัน เพื่อให้เกิดความสุข

(3) ผู้เข้าร่วมทำหน้าที่เป็นทรัพยากรบุคคลในการขยายผลกิจกรรม

ผู้เข้าร่วมกิจกรรมที่ประสบความสำเร็จ เช่น การทำของใช้ภายในบ้าน และการผลิตก๊าซชีวภาพควรทำหน้าที่เป็นวิทยากรในการอบรม/ประชุมเชิงปฏิบัติการในพื้นที่อื่น

4.3.3 แผนการพัฒนาการเกษตรอย่างยั่งยืน

บทเรียนที่ได้รับ

(1) การเรียนรู้จากตัวอย่างเป็นสิ่งจำเป็นในการทำความเข้าใจ, ทดลอง และฝึกปฏิบัติกิจกรรมการทำการเกษตรอย่างยั่งยืน

ชาวบ้านเข้าใจว่าระบบการทำการเกษตรที่ใช้ต้นทุนต่ำโดยใช้ประโยชน์จากวัสดุที่หาได้ในท้องถิ่นมีประสิทธิภาพในการสร้างความมั่นคงให้แก่รายได้จากการดำเนินโครงการนำร่อง อย่างไรก็ตาม การเปลี่ยนจากระบบการเกษตรแบบดั้งเดิมมาเป็นการทำการเกษตรอย่างยั่งยืนไม่ใช่เรื่องง่าย เนื่องจากจำเป็นจะต้องใช้ทรัพยากรจากภายนอกร่วมด้วย เพื่อตระหนักถึงระบบการเกษตรอย่างยั่งยืน ตัวอย่างที่ประสบความสำเร็จและกระบวนการเรียนรู้ระยะยาวจึงเป็นสิ่งจำเป็นในการดำเนินกิจกรรมดังกล่าว

(2) การเกษตรอินทรีย์เป็นกิจกรรมเริ่มต้นที่ดีในการพัฒนาการเกษตรอย่างยั่งยืน

จากการดำเนินโครงการนำร่อง ชาวบ้านไม่เข้าใจแนวคิดของระบบการทำการเกษตรอย่างยั่งยืนแต่เข้าใจในการทำการเกษตรอินทรีย์และนำไปฝึกปฏิบัติ ตัวอย่างเช่น ได้มีการดำเนินกิจกรรมการเพาะปลูกแบบอินทรีย์ (ข้าวและข้าวโพด) และการเลี้ยงหมูแบบอินทรีย์ จากนั้นได้ทำการเปรียบเทียบค่าใช้จ่ายในการผลิตกับวิธีดั้งเดิม โดย

จากการเปรียบเทียบพบว่าวิธีการเพาะปลูกและเลี้ยงสัตว์แบบอินทรีย์ได้ผลมากกว่าในการลดต้นทุน แต่เนื่องจากยังอยู่ในขั้นทดลอง จำเป็นต้องใช้เวลาในการประกันความมั่นคงผลที่ได้จากการดำเนินกิจกรรมและการจัดตั้งระบบการเกษตรอินทรีย์ในชุมชน

(3) เครือข่ายชุมชนที่มีประสิทธิภาพในการให้ความรู้ด้านการเกษตรอย่างยั่งยืน

นอกจากหน่วยงานภาครัฐและเจ้าหน้าที่ เครือข่ายท้องถิ่น เช่น เกษตรกรก้าวหน้า, สถาบันการศึกษาท้องถิ่น มีประสิทธิภาพในการให้ความรู้แก่ชาวบ้านในการทำการเกษตรอย่างยั่งยืน เช่น ในกรณีกิจกรรมการทำ การเกษตรอินทรีย์ นอกจากนี้ ชาวบ้านสามารถศึกษาจากเครือข่ายดังกล่าวอย่างต่อเนื่องแม้โครงการจะสิ้นสุดลง

(4) เพื่อตระหนักถึงกิจกรรมการตลาด กระบวนการเรียนรู้ระยะยาวและกิจกรรมติดตามผลจึงเป็นสิ่งจำเป็น

เนื่องจากการหาช่องทางทางการตลาดภายนอกชุมชนทำได้ยาก จึงเสนอองค์ประกอบในการพัฒนาตลาดชุมชนขึ้นและจัดหากระบวนการเรียนรู้ แต่เนื่องจากกิจกรรมต่างๆในองค์ประกอบนี้ไม่ได้ดำเนินการแล้วเสร็จภายในช่วงเวลาโครงการนาร่อง จึงจำเป็นจะต้องจัดหาโอกาสในการเรียนรู้เพื่อติดตามผลกิจกรรมในระยะยาวจนกว่าจะบรรลุองค์ประกอบ

ข้อเสนอแนะ M/P

(1) ควรจัดตั้งศูนย์การเรียนรู้และการเกษตรต้นแบบที่ให้ความรู้ด้านการเกษตรแบบยั่งยืน

ศูนย์การเรียนรู้ดังกล่าวมีความจำเป็นต่อการสร้างความเข้าใจในระบบการผลิตทางการเกษตรอย่างยั่งยืนและความรู้ในการจัดการพื้นที่การเกษตรของตนให้แก่ชาวบ้าน ในการดำเนินกิจกรรม ค้นหาชาวบ้านที่ทำการเกษตรแบบผสมผสานและมอบหมายหน้าที่ให้ชาวบ้านดังกล่าวมีหน้าที่เป็นศูนย์การเรียนรู้และการเกษตรต้นแบบเพื่อให้ความรู้แก่ชาวบ้านคนอื่นๆในการทำการเกษตรอย่างยั่งยืน ส.ป.ก.ส่วนกลาง และ กนท. ควรให้ความช่วยเหลือในการจัดตั้งศูนย์การเรียนรู้และการเกษตรต้นแบบดังกล่าว

(2) การทำการเกษตรอินทรีย์สามารถเป็นกิจกรรมเริ่มต้นในแผนการพัฒนากิจการเกษตรอย่างยั่งยืนได้

เนื่องจากการผลิตน้ำหมักชีวภาพ IMO ช่วยลดต้นทุนและเพิ่มผลผลิตได้ กิจกรรมการทำการเกษตรอินทรีย์ควรเป็นกิจกรรมเริ่มต้นในส่วนของแผนการพัฒนากิจการเกษตรอย่างยั่งยืน

(3) ควรใช้ประโยชน์จากศูนย์การเรียนรู้ที่มีประสิทธิภาพในช่วงระยะเวลาโครงการนาร่องอย่างต่อเนื่อง

ในช่วงระยะเวลาโครงการนาร่อง ได้จัดตั้งศูนย์การเรียนรู้ต่างๆขึ้น เช่น โครงการห้วยห้องไคร้, เครือข่ายอินแปลง, ศูนย์การเรียนรู้เพื่อชุมชนเศรษฐกิจพอเพียง, วิทยาลัยเกษตรพะเยา, และเกษตรกรก้าวหน้าในท้องถิ่น (ไก่และ

ส่วนที่ 2 โครงการนำร่อง

หมี) ควรจัดทำรายชื่อและใช้ประโยชน์จากศูนย์การเรียนรู้ดังกล่าวอย่างต่อเนื่อง ผู้เข้าร่วมกิจกรรมควรรวมอยู่ในเครือข่ายเพื่อทำหน้าที่เป็นทรัพยากรบุคคลต่อไป

บทที่ 5 สรุปและข้อเสนอแนะ

5.1 สรุป

วัตถุประสงค์ของโครงการนำร่อง คือ (1) เพื่อวิเคราะห์และประเมินผลการตรวจสอบร่าง M/P และเพื่อสะท้อนบทเรียนที่ได้ไปยัง M/P (2) เพื่อเสริมสร้างขีดความสามารถเกี่ยวกับการพัฒนาชุมชนและเจ้าหน้าที่จากองค์กรที่เกี่ยวข้องในพื้นที่ 7 ตำบล 4 จังหวัดแบบมีส่วนร่วม โครงการดำเนินการตั้งแต่เดือน พฤษภาคม พ.ศ.2549 ถึงเดือน มีนาคม พ.ศ.2550

จากนโยบายพื้นฐานของ M/P การดำเนินงานโครงการนำร่องได้เน้นไปที่กระบวนการเรียนรู้และการดำเนินงานเพื่อบรรลุวัตถุประสงค์ การตรวจสอบ M/P ดำเนินการโดยตรวจสอบจาก กระบวนการกิจกรรม, การมีส่วนร่วม, การประเมินขีดความสามารถของผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย, และการประเมินความสำเร็จของกิจกรรม จากนั้นจึงตรวจสอบความมีประสิทธิภาพและการปฏิบัติได้ของ M/P ข้อเสนอที่ได้จากการตรวจสอบ คือ ข้อเสนอแนะในการใช้ประโยชน์จากเครือข่ายในท้องถิ่นและการสร้างโครงสร้างเพื่อการดำเนินงาน M/P

จากการวิเคราะห์องค์ประกอบ/กิจกรรมที่ได้ดำเนินการได้ยืนยันถึงความมีประสิทธิภาพในบางองค์ประกอบ/กิจกรรม ในขณะที่เดียวกัน ความมีประสิทธิภาพในบางองค์ประกอบไม่สามารถเห็นได้ในระยะสั้น อย่างไรก็ตามชาวบ้านเข้าใจว่าถ้าชาวบ้านพัฒนาและดำเนินกิจกรรมอย่างต่อเนื่อง จะสามารถบรรลุวัตถุประสงค์ได้ ดังนั้น จึงได้ดำเนินการตรวจสอบแผน/องค์ประกอบขึ้น

ในกระบวนการดำเนินโครงการนำร่อง แสดงให้เห็นว่าชาวบ้านสามารถวางแผนและดำเนินกิจกรรมได้ ถ้ามีการจัดหาทรัพยากรที่จำเป็นและงบประมาณให้

5.2 ข้อเสนอแนะ

(1) ข้อเสนอแนะ “6.2 วิธีการดำเนินงาน M/P” ในรายงานแผนแม่บท

- ในการดำเนินงานได้เสนอให้มีกิจกรรมที่สามารถบรรลุผลในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติในบริเวณพื้นที่ปฏิรูป ในการดำเนินงานขั้นแรก ควรกระตุ้นให้ชาวบ้านเกิดจิตสำนึก จากนั้น จึงเชื่อมโยงเข้ากับกิจกรรม
- ในการปรับปรุงคุณภาพชีวิตระดับครัวเรือน ได้เสนอให้เริ่มจากกิจกรรม “การเกษตรอินทรีย์” และ “ การทำของใช้ภายในบ้าน” เนื่องจากกิจกรรมทั้งสองมีประสิทธิภาพ และในการสร้างความมั่นคงให้แก่รายได้ ได้เสนอกิจกรรม “การเกษตรแบบผสมผสาน” ขึ้น เพื่อสร้างความมั่นคงแก่รายได้ในระยะยาว นอกจากนี้ได้แนะนำให้รวมโอกาสในการเรียนรู้ระยะยาวและความช่วยเหลือต่างๆไว้ในแผนกิจกรรม

- ควรให้ความสำคัญกับ “จิตสำนึก” และ “แรงจูงใจ” ของชาวบ้านเมื่อเริ่มวางแผนและดำเนินกิจกรรม
- เพื่อการดำเนินกิจกรรมอย่างต่อเนื่อง/ส่งเสริม/ขยายผล ผู้เข้าร่วมควรมีความสุขในระหว่างการทำกิจกรรม
- “จิตสำนึก” ช่วยสนับสนุนกระบวนการสาธิต/แลกเปลี่ยนและแบ่งปันความรู้ที่ได้จากกิจกรรมที่ดำเนินการอยู่ ดังนั้น จึงเสนอให้ใช้ประโยชน์จากการแลกเปลี่ยนความรู้ในการเรียนรู้การจัดทำและพัฒนาจากโครงการนำร่องเพื่อขยายผลแผน/กิจกรรมต่อไป
- “กระบวนการเรียนรู้” ควรวางแผนอย่างยืดหยุ่นตามสภาพพื้นที่เป้าหมาย
- ก่อนทำการคัดเลือกพื้นที่ ผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ผู้นำอย่างเป็นทางการและไม่ใช่ทางการในระดับตำบล ควรมีความเข้าใจตรงกันและสอดคล้องกับแนวคิดและแนวทางของการดำเนินงาน M/P

(2) ข้อเสนอแนะ “6.3 บทบาทผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในการดำเนินงาน M/P”

- กิจกรรมในแผนการจัดการทรัพยากรธรรมชาติควรดำเนินการภายใต้ความร่วมมือ ระหว่างชาวบ้าน, หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง, อบต., และองค์กรพัฒนาเอกชน
- เสนอให้ อบต. รวมกิจกรรมที่ต้องดำเนินการทุกปีเช่น การสร้างและซ่อมแซมอ่างเก็บน้ำขนาดเล็ก, การทำแนวกันไฟ, และอื่นๆ ไว้ในแผนประจำปีของตำบล เพื่อได้รับงบประมาณในการดำเนินกิจกรรมร่วมของชาวบ้านอย่างต่อเนื่อง
- เสนอให้ กรมป่าไม้ และ ส.ป.ก.จังหวัด ประสานงานในการจัดหาความช่วยเหลือที่จำเป็นในการวางแผนและดำเนินกิจกรรมโดยชาวบ้านในกิจกรรม “การกำหนดแนวเขตป่า”, “การจัดการป่าชุมชน”, และ” การฟื้นฟูป่า” ซึ่งรวมถึงถึงความชัดเจนของแนวเขตป่าในพื้นที่อนุรักษ์, การจัดหาต้นกล้าเพื่อการฟื้นฟูป่า, และการอนุญาตให้ดำเนินกิจกรรมในพื้นที่ป่าอนุรักษ์
- กรมพัฒนาที่ดินและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรจัดหาเทคโนโลยีทางการเกษตรและโอกาสในการเรียนรู้ที่เหมาะสมให้แก่ชาวบ้านเพื่อศึกษาด้านการอนุรักษ์ดินและเทคโนโลยีทางการเกษตรเพื่อป้องกันการพังทลายของดิน
- ผู้นำในหมู่บ้าน, ชุมชน, และ อบต. ควรมีบทบาทในการกระตุ้นให้ชาวบ้านมีส่วนร่วมและส่งเสริมกิจกรรม
- กนท. และ ส.ป.ก.ส่วนกลาง ควรให้ความช่วยเหลือในการพัฒนาศูนย์การเรียนรู้และแปลงเกษตรสาธิตสำหรับการทำการเกษตรแบบพอเพียงไปจนถึงการทำการเกษตรแบบผสมผสาน เพื่อส่งเสริมการพัฒนาการเกษตรอย่างยั่งยืน

(3) ข้อเสนอแนะ “6.4 แผนการดำเนินโครงการ M/P”

- ในกรณีที่ขอยุ้การดำเนินงาน M/P กว้างกว่าการดำเนินงานโครงการนำร่อง ได้เสนอให้จัดตั้งหน่วยจัดการโครงการ แยกจากองค์กรดำเนินงานประจำของ ส.ป.ก.ส่วนกลาง โดยมีเจ้าหน้าที่

ปฏิบัติงานเต็มเวลา

- เพื่อการดำเนินงาน M/P เป็นไปด้วยความราบรื่น ควรว่าจ้างวิทยากรกระบวนการในแต่ละจังหวัด และในการส่งเสริมกิจกรรมระดับชุมชน ควรว่าจ้างเจ้าหน้าที่ภาคสนามที่มีหน้าที่ในการให้ความช่วยเหลือวิทยากรกระบวนการในแต่ละตำบล
- การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์หรือการจัดอบรมให้แก่เจ้าหน้าที่หน่วยจัดการโครงการและเจ้าหน้าที่ภาคสนามควรดำเนินการในกระบวนการดำเนินงาน M/P